

College van burgemeester en wethouders**GOEDGEKEURD**

Vergadering van 8 februari 2022
Beleid en Uitvoering - Samenleving en
Ontwikkeling

**16 2022_B&W_00113 Informatienota Startdocument Gebiedsgerichte Aanpak
Noordwest Overijssel - informeren**

Samenstelling:

Aanwezig:

de heer J.H. Bats, Burgemeester; de heer B. Harmsma, Wethouder; mevrouw T. Jongman, Wethouder; de heer M. Scheringa, Wethouder; mevrouw T. Bijl, Wethouder; de heer M. de Graaf, plaatsvervangend secretaris

Afwezig:

mevrouw J.C. de Groot, Secretaris

Samenvatting

Op 6 april as. neemt de Regiegroep van de Gebiedsgerichte Aanpak Noordwest Overijssel een besluit over het Startdocument. Met dit Startdocument gaan de 19 samenwerkende overheden en maatschappelijke organisaties van start met de brede opgaven in het landelijk gebied. Belangrijke opgaven zijn het toekomstperspectief voor de landbouw, het terugdringen van de stikstofemissie en het terugdringen van de veenbodemdaling. Het college is positief over het concept-Startdocument en heeft het voornemen om in te stemmen met het concept-Startdocument. Het college stelt de gemeenteraad met een informatiebrief vooraf in de gelegenheid om kennis te nemen van het concept-Startdocument.

Informatienota

Inleiding

Een vitaal platteland, dat is onze gemeentelijke ambitie. Dit betekent dat we het landelijk gebied bestendig moeten maken voor de toekomst. We willen perspectief voor de landbouw en we willen dat dit hand in hand gaat met behoud van biodiversiteit en het tegengaan van de klimaatverandering. We zijn hierover met onze lokale partners in gesprek. We zien mogelijkheden om in Steenwijkerland aan de slag te gaan, en daarop de regie te houden. Op sommige plekken zien we al initiatieven ontstaan. Dit willen we de komende jaren uitbouwen onder de paraplu van de Gebiedsgerichte Aanpak Noordwest Overijssel. Een gezamenlijk opgesteld concept-Startdocument is daarvoor het vertrekpunt.

Sinds februari 2021 werken we met 18 andere organisaties samen aan een vitaal platteland, in de Gebiedsgerichte Aanpak Noordwest Overijssel. Dit zijn overheden en maatschappelijke organisaties op het gebied van landbouw, natuur, water, recreatie en toerisme, en andere bedrijvigheid. We hebben hiervoor, net als de andere overheden, op 26 januari 2021 de Uitgangspunten voor de Gebiedsgerichte Aanpak Noordwest Overijssel vastgesteld. U bent hierover via een afschrift van het besluit en via een Statenbrief geïnformeerd. Op 31 maart 2021 hebben we u in een werkvergadering nader geïnformeerd over de Gebiedsgerichte Aanpak Noordwest Overijssel.

Na het vaststellen van de Uitgangspunten is een overlegstructuur in drie deelgebieden georganiseerd. Een van de drie deelgebieden is Weerribben-Wieden en omgeving. Voor dit deelgebied is een commissie gevormd onder onafhankelijk voorzitterschap van wethouder Tiny Bijl. Aan tafel zitten alle lokale gebiedspartners (LTO, Nederlandse Melkveehouders Vakbond, rietsector, SBB, Natuurmonumenten, Waterschap DOD, Business Club Steenwijkerland, etc.) en wijzelf. In de tweede helft van 2021 is in de deelgebiedscommissie besproken wat er nodig is voor een toekomstbestendig landelijk gebied. Wat moet worden opgepakt in de Gebiedsgerichte Aanpak? De deelgebiedscommissie heeft de regionale bestuurlijke Regiegroep hierover geadviseerd en dit heeft geleid tot een Gebiedsanalyse voor Noordwest Overijssel.

De conclusies van de Gebiedsanalyse zijn opgenomen in het concept-Startdocument. In het Startdocument is, naast het 'wat' (opgaven), ook het 'hoe' (proces) beschreven. Op 6 april as. wordt in de regionale bestuurlijke Regiegroep om onze instemming op dit Startdocument gevraagd.

Kernboodschap

De Regiegroep neemt op 6 april een besluit over het Startdocument voor de Gebiedsgerichte Aanpak NW Overijssel. Dit is dan de start voor het gezamenlijk werken aan onze doelen en opgaven. Het concept-Startdocument beschrijft deze brede opgaven in het landelijk gebied en heeft een integrale insteek. Er zijn twee hoofdopgaven met een wettelijke/verplichte grondslag:

- Terugdringen van veenbodemdaling en daarmee uitstoot van broeikasgassen (m.n. CO₂) (Klimaatakkoord);
- Terugdringen van de stikstofemissie vanuit het programma Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof (Wet stikstofreductie en natuurherstel).

In het concept-Startdocument wordt hierbij nadrukkelijk de verbinding gelegd met het agrarisch perspectief. Een toekomstperspectief voor de agrarische sector is een voorwaarde om doelen te bereiken die op draagvlak kunnen rekenen. We zien dit als de derde hoofdopgave.

We werken gezamenlijk aan de doelen en opgaven. Dit doen we op regionaal niveau in een bestuurlijke regiegroep, en op lokaal niveau in een deelgebiedscommissie. We noemen dit de Gebiedstafel. Het voorliggende concept-Startdocument is tot stand gekomen via inbreng van de Gebiedstafels en de Regiegroep.

In de gezamenlijke aanpak zullen we van tijd tot tijd kantelpunten tegen komen: een omslag in denken en beleid, in ondernemen, en in omgaan met de schaarse ruimte. We zullen u bij deze vraagstukken nauw betrekken. Nu, in het concept-Startdocument, is dat nog niet het geval: het document is een beschrijving van de opgaven, die voortvloeien uit wetten, koepelafspraken en bestaande (beleids)kaders, en een beschrijving van de kansen. We zijn positief over dit concept-Startdocument en hebben het voornemen om in te stemmen met het concept-Startdocument. We stellen u met deze informatiebrief vooraf in de gelegenheid om kennis te nemen van het concept-Startdocument (zie bijlage).

Consequenties voor de gemeente

We spelen als gemeente een belangrijke rol bij deze gezamenlijke aanpak. We hebben weliswaar niet voor alle opgaven een wettelijke bevoegdheid of verantwoordelijkheid. Maar we zien wel hoe juist op lokaal niveau de opgaven samenkomen. En hoe dit onze ondernemers en inwoners raakt. Maar ook hoe daarbij kansen kunnen worden verzilverd. Wij zijn voor die ondernemers en inwoners de nabije overheid. We vinden dat overheden gezamenlijk verantwoordelijkheid moeten voelen voor het geheel, en dat partijen de regie kunnen pakken op onderdelen, ook als ze er niet perse over gaan. Vanuit deze insteek zien we een aantal concrete taken/ verantwoordelijkheden en randvoorwaarden:

Regie en eigen aanpak: in de fase tot aan het concept-Startdocument is gewerkt met een regionale Regiegroep en een lokale Gebiedstafel. Dit is ook het vertrekpunt voor de start. Dit betekent dat we aan de Gebiedstafel eigen accenten aan kunnen brengen. Zowel in het wat, als in het hoe. Belangrijk accent in ons gebied is toerisme en recreatie. De Gebiedstafel heeft de wens om meer regie te nemen. We zien daarbij een rol voor de gemeente, maar ook sterke betrokkenheid van bijvoorbeeld de Stichting Weerribben-Wieden en de LTO

Participatie: Aan de gebiedstafel zitten de vertegenwoordigers van ondernemers en inwoners. Maar voor de gezamenlijke aanpak is participatie van met name betrokken ondernemers nodig. We weten

uit een onderzoek van Stimuland dat onze agrarische ondernemers daar onvoldoende op zijn voorbereid: er is behoefte aan kennis en inspiratie. We hebben u hierover vorig jaar geïnformeerd (rapport Vitaal Platteland). We zijn in reactie op dit rapport gestart met het organiseren van kennisbijeenkomsten en een nieuwsbrief. We werken daarin samen met LTO, jonge agrariërs en de organisatie van Nationaal Park Weerribben-Wieden. We blijven ons hier onverminderd voor inzetten.

Omgevingsvisie/Omgevingsplan: De uitkomsten van de gezamenlijke aanpak worden vertaald en geborgd in ruimtelijk beleid. Voor de gemeente is dat de gemeentelijke Omgevingsvisie en Omgevingsplan. We hebben afstemming georganiseerd tussen de Gebiedsgerichte Aanpak NW Overijssel en de actualisatie van de Omgevingsvisie uit 2017. Het vaststellen van Omgevingsvisie en Omgevingsplan zijn een bevoegdheid van de raad. Uw betrokkenheid bij de tussenstappen van de Gebiedsgerichte Aanpak NW Overijssel is dan ook van belang. We zullen u regelmatig informeren en op gepaste momenten om advies of besluit vragen.

Stikstof en gemeentelijke projecten: We hebben in onze organisatie een stikstofregisseur benoemd, die de mogelijke stikstofknelpunten in onze beheer- en onderhoudstaken in beeld heeft gebracht. Conclusie is dat er op dit moment geen knelpunten zijn in beheer en onderhoud. Dit komt mede omdat activiteiten op het gebied van slopen, aanleggen en bouwen op dit moment vrijgesteld zijn van toetsing aan de Wet Natuurbescherming voor wat betreft stikstof. Bij de nieuwe ontwikkelingen, die we nu in beeld hebben, signaleren we tot nu toe geen stikstofoverschrijdingen die een groot knelpunt vormen.

Capaciteit en financiën: De gevraagde capaciteit en middelen vanuit de gemeente zijn nog niet uitgewerkt. De inzet van de gemeente Steenwijkerland aan de Gebiedsgerichte Aanpak Noordwest Overijssel is vooralsnog georganiseerd in de bestuurlijke en ambtelijke betrokkenheid. Mochten financiële middelen nodig zijn dan zoeken we dat in eerste instantie in het bestaande budget vanuit lopende beleidsprogramma's. We verwachten dat daarnaast nog extra inspanningen en middelen nodig zijn, maar dat deze worden gefinancierd vanuit rijks- of provinciale gelden.

Communicatie

Wij hebben via de Nieuwsbrief Vitaal Platteland de agrarische ondernemers geïnformeerd over dit concept-Startdocument. Zodra de Gebiedsgerichte Aanpak Noordwest Overijssel van start gaat zal worden ingezet op bredere communicatie en participatie. De provincie faciliteert dit.

Vervolg

Op 6 april as. wordt de Regiegroep gevraagd in te stemmen met het Startdocument. In deze Regiegroep wordt Steenwijkerland vertegenwoordigd door de portefeuillehouder landbouw. Zodra het Startdocument is vastgesteld gaan we gezamenlijk aan de slag met projecten en pilots. Belangrijke pijler onder de aanpak is onderzoek en monitoring. Er is nog veel behoefte aan onderbouwingen, zowel van de opgave als van de maatregelen. Voor de lange termijn ontwikkelen we samen een Toekomstperspectief.

Inmiddels zijn de nieuwe kabinetsplannen voor de klimaatopgave en de stikstofaanpak op hoofdlijnen bekend. Deze steken ook in op integrale aanpak van de problematiek in het landelijk gebied en sluiten dus aan bij het gebiedsproces voor Noordwest Overijssel, zoals dat in het concept-Startdocument is beschreven. Als de rijksplannen in de loop van 2022 verder zijn uitgewerkt, zal in de Regiegroep Noordwest Overijssel worden besproken hoe deze ingepast kunnen worden in de Gebiedsgerichte Aanpak Noordwest Overijssel.

Corona

De coronamaatregelen zijn van ondergeschikt belang bij deze informatie.

Besluit

de Informatienota Startdocument Gebiedsgerichte Aanpak Noordwest Overijssel vast te stellen.

Bijlagen

1. Concept-Startdocument_16-12-2021 DEF.pdf
2. Bijlage_2_van_concept-Startdocument__Gebiedsanalyse_NWO.pdf

CONCEPT-STARTDOCUMENT GEBIEDSGERICHTE AANPAK NOORDWEST OVERIJSSSEL

TEVENS REGIONALE VEENWEIDESTRATEGIE 1.0

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	2
HOOFDSTUK 1 DE GEBIEDSGERICHTE AANPAK NOORDWEST OVERIJSSSEL	4
1.1 Doel Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel (GGA NWO)	
1.2 Doel van dit startdocument	
1.3 Inleiding en leeswijzer	
1.4 Procedurele afspraken Startdocument	
HOOFDSTUK 2 UITGANGSPUNTEN GEBIEDSGERICHTE AANPAK NWO	8
HOOFDSTUK 3 OPGAVEN VOOR DE GEBIEDSGERICHTE AANPAK NWO	9
HOOFDSTUK 4 OVERIGE CONCLUSIES UIT DE GEBIEDSANALYSE	13
4.1 Werken vanuit de thematiek van de Rode Draden	
4.2 Verwerken van het advies van de Deelgebiedscommissies	
4.3 Gezichtspunten en belangen duidelijk in beeld	
HOOFDSTUK 5 AAN DE SLAG IN DE GGA NWO	16
5.1 Inleiding	
5.2 Toekomstperspectief Noordwest Overijssel 2030 en 2050	
5.3 Werken aan de Gebiedsagenda	
5.4 Onderzoek (landelijk en in Noordwest Overijssel)	
5.5 Waar gaan we eerst aan werken	
HOOFDSTUK 6 ORGANISATIE VAN DE GEBIEDSGERICHTE AANPAK NWO	22
6.1 Inleiding	
6.2 Organisatie overkoepelend en per deelgebied	
6.3 Stakeholders in dit gebiedsproces	
6.4 Communicatie en participatie	
6.5 Planning en financiering	
HOOFDSTUK 7 HET BREDERE KADER	28
7.1 Relatie met andere actuele gebiedsprocessen	
7.2 Relatie van regionaal niveau met landelijk niveau	
7.3 Interbestuurlijk programma Vitaal Platteland (IBP-VP)	
7.4 Klimaatakkoord	
7.5 Stikstofwet	
BIJLAGEN	
1. Plannen, afspraken, beleid en onderzoek, die de basis vormden voor de inhoudelijke Uitgangspunten voor de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel	34
2. Gebiedsanalyse Noordwest Overijssel, inclusief 3 bijlagen (apart document)	35
3. Regiegroep over aanbevelingen Deelgebiedscommissies	36
4. Samenstelling Regiegroep en Deelgebiedscommissies Noordwest Overijssel	40

SAMENVATTING

Zoals in de begin 2021 vastgestelde *Uitgangspunten* voor de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel staat, werken overheden en maatschappelijke partners aan een integraal *Toekomstperspectief* voor een leefbaar en vitaal platteland, dat economisch, ecologisch, milieutechnisch en waterhuishoudkundig duurzaam is en goed is om te wonen, werken en recreëren.

Dit *concept-Startdocument* is het vertrekpunt voor het gebiedsproces in Noordwest Overijssel, dat zal leiden naar een *Gebiedsagenda* en een *Toekomstperspectief* met een Uitvoeringsstrategie voor het gebied. Zowel de opgaven (het *wat*) als het proces (het *hoe*) staan erin beschreven. Alle 19 partners in dit gebiedsproces, vertegenwoordigd in de Regiegroep Noordwest Overijssel, bespreken dit concept-Startdocument in hun besturen. Op 6 april 2022 wil de Regiegroep tot een definitief *Startdocument* komen, dat dan het bestuurlijk commitment heeft van alle partners op inhoud en proces.

Waar werken we aan?

De in de *Uitgangspunten* benoemde opgaven, zijn uitgewerkt in de *Gebiedsanalyse* die in 2021 is uitgevoerd. Daarbij zijn data verzameld, opgaven en (beleids-)wensen geïnventariseerd uit de verschillende beleidsvelden, zijn verbanden gelegd tussen de verschillende thema's en zijn er conclusies getrokken over de thematiek die voor het komen tot een *Gebiedsagenda* en *Toekomstperspectief* van belang zijn.

De *Gebiedsanalyse* is een gezamenlijk product van de Regiegroep Noordwest Overijssel, de Deelgebiedscommissies en het Programmateam. Uit de *Gebiedsanalyse* volgen de opgaven voor Noordwest Overijssel. Er is onderscheid gemaakt tussen het wettelijk kader en bestaand beleid & wensen. De hoofdoggaven van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel zijn het tegengaan van bodemdaling en de reductie van broeikasgassen (veenweide) en de reductie van stikstofuitstoot. Die opgaven zijn hieronder kort uitgewerkt.

- De opgave voor veenweide komt voort uit het Klimaatakkoord en behelst een emissiereductie van broeikasgassen (met name CO₂) uit de veenbodem van (indicatief voor Noordwest Overijssel:) 110.000 – 140.000 CO₂-eq. in 2030 (met verdere reductie in 2050). De opgave komt overeen met wat in het rapport *Verkenning bodemdaling veenweidegebieden Overijssel* is genoemd het scenario *remmen* (vernatten) en dat dan voor het gehele veenweidegebied. Het tegengaan van bodemdaling is, ook los van de klimaatopgave, een doel om aan te werken.
- De opgave voor stikstof komt voort uit de *Wet stikstofreductie en natuurverbetering* en behelst een landelijke emissiereductie van 26% in 2030 en 50% in 2035. Door de emissiereductie, onder andere via de landelijke bronmaatregelen, moet in 2030 de helft van het oppervlak Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde (KDW) zitten en moet deze stikstofgevoelige natuur weer helemaal gezond moet zijn.

Hoewel bovenstaande sectorale opgaven de hoofdoggaven zijn voor de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel, wordt wel degelijk aan een *integraal* Toekomstperspectief gewerkt. Behalve dat dat als beste manier wordt beschouwd om doelen te bereiken die op draagvlak kunnen rekenen, is het ook de opgave vanuit het Klimaatakkoord en (in mindere mate) vanuit de Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof.

Hoe gaan we aan het werk?

De opgaven en thema's beïnvloeden elkaar: er is samenhang, maar hier en daar schuurt het ook tussen de verschillende thema's. Uit de analyse van kansen en knelpunten, zijn

Rode Draden gedestilleerd van waaruit we werken aan de *Gebiedsagenda* en het *Toekomstperspectief*. Het betreft de volgende Rode Draden:

1. Aanpak stikstof- en veenweide / bodemdalingsproblematiek logische twee-eenheid in Noordwest Overijssel
2. Naar een robuust watersysteem waarin gebruik en peil in balans zijn en maatwerk mogelijk is
3. Bronmaatregelen zorgen voor reductie van stikstofemissie en robuustere natuur
4. Versterken weidevogelgebieden biedt veel kansen
5. Samenwerking tussen natuur en landbouw levert voor allebei wat op
6. Verdienmodellen uit maatschappelijke diensten zijn voor duurzame landbouw van essentieel belang
7. Spreiding recreatie en toerisme van belang voor leefbaarheid en sector zelf
8. Vrijkomende grond als aanjager voor het gebiedsproces
9. Samenwerking tussen betrokken partijen, herstel vertrouwen en langjarig beleid
10. Omgaan met nieuwe informatie en (beleids-)ontwikkelingen
11. Werken in deelgebieden maakt lokaal maatwerk mogelijk
12. Kennis en ervaring opdoen en delen en bottom-up initiatieven dragen bij aan het Toekomstperspectief voor Noordwest Overijssel
13. Koppelkansen van de grote opgaven parallel aan de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel zoveel mogelijk benutten
14. Financieringsvraagstuk voor en na 2030

Organisatie

Binnen de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel werken gebiedspartners op verschillen niveaus samen. Enerzijds op bestuurlijk en ambtelijk niveau voor Noordwest Overijssel als geheel, anderzijds in een samenwerking in drie deelgebieden; Wieden Weerribben, Staphorsterveld en Polder Mastenbroek / Kamperveen. Deze indeling in deelgebieden is gemaakt omdat er op fysiek en organisatorisch gebied veel verschillen bestaan tussen de deelgebieden. In deze gebieden, waar zowel stikstof- als veenweide-problematiek aan de orde is, zijn Deelgebiedscommissies ingesteld.

Tot het najaar van 2022 loopt het proces in Noordwest Overijssel om samen te komen tot een *Gebiedsagenda*. Dit is in feite de uitvoeringsstrategie 1.0 (met accent op stikstofmaatregelen) die later als onderdeel van het *Toekomstperspectief* verder wordt uitgewerkt. In de *Gebiedsagenda* komen maatregelpakketten die bijdragen aan de stikstofopgave en opgaven die daaraan zijn te koppelen.

De Regiegroep (bestuurlijk) en de Deelgebiedscommissies (met lokale vertegenwoordiging van stakeholders) werken samen aan het *Toekomstperspectief* voor de middellange (2030) en de lange (2050) termijn. Daarbij is de inbreng van de Regiegroep vooral strategisch en vanuit de beleidskant en die van de Deelgebiedscommissies vooral operationeel, vanuit de praktijk en gericht op draagvlak.

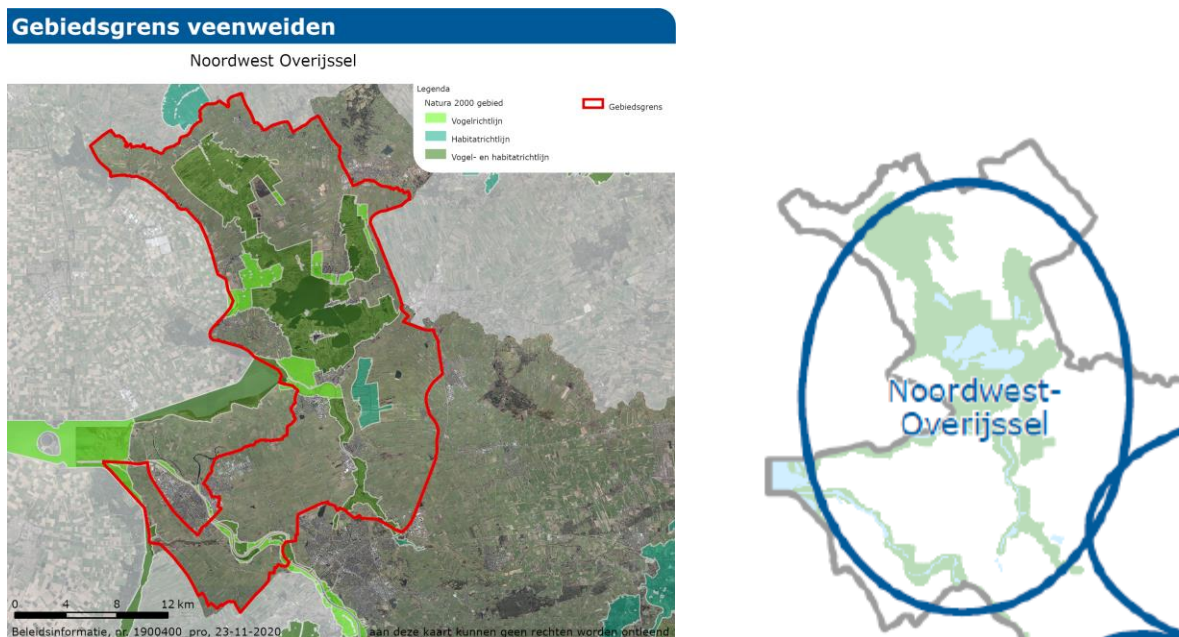
Belangrijk in het proces om te komen tot een *Toekomstperspectief*, is dat er meer kennis wordt ontwikkeld op het gebied van veenweide en stikstof en dan met name over de effecten van maatregelen voor reductie van broeikasgassen en stikstof. Juist onderzoek in de deelgebieden van Noordwest Overijssel is van belang. Naast onderzoek, worden ook (lokale) initiatieven en (pilot-)projecten die bijdragen aan de opgaven, gestimuleerd. Dit, om aan doelrealisatie te werken, maar ook om kennis en ervaring op te doen. De totstandkoming van het *Toekomstperspectief* is een iteratief proces tussen planvorming, onderzoek en uitvoeringsprojecten. Het is ook een iteratief proces tussen Regiegroep en Deelgebiedscommissies. De benodigde werkorganisatie, onder ander bestaande uit het Programmateam, krijgt nog vorm.

HOOFDSTUK 1 DE GEBIEDSGERICHTE AANPAK NOORDWEST OVERIJSSSEL

1.1 Doel Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel (GGA NWO)

- Met betrokken overheden en maatschappelijke organisaties en met participatie van inwoners en ondernemers, komen tot een *Gebiedsagenda* en een gedragen *Toekomstperspectief* voor Noordwest Overijssel.
- Gebiedsgericht werken aan integrale antwoorden op de grote opgaven die voor de toekomst van Noordwest Overijssel (en Nederland) van belang en urgent zijn.
- Overkoepelend gremium zijn dat de lopende gebiedsprocessen verbindt.
- Daarnaast gebiedsbreed aan aanvullende opgaven werkt met de focus op tegengaan van bodemdaling en CO₂-uitstoot (Regionale Veenweidestrategie) en werken aan oplossingen voor de stikstofproblematiek (Gebiedsagenda stikstof).
- Inzet om te komen tot duidelijkheid voor ondernemers en inwoners voor de langere termijn.

Hieronder de kaart (links) van de veenweidegebieden in Noordwest Overijssel en (rechts) het deel van de kaart van de GGA Stikstof aangaande Noordwest Overijssel. Het betreft het grondgebied van de gemeenten Steenwijkerland, Staphorst, Zwartewaterland, Kampen en Zwolle. De Deelgebiedscommissies¹ richten zich op de deelgebieden waar zowel de stikstof- als veenweideproblematiek speelt.

1.2 Doel van dit startdocument

- Het voorbereiden van een gebiedsproces voor Noordwest Overijssel, dat leidt tot een gedragen *Toekomstperspectief* voor het gebied en een *Gebiedsagenda*.
- Gezamenlijk gedragen beeld van de problematiek in het gebied en van de opgaven voor de Gebiedsgerichte aanpak NWO (op basis van de *Uitgangspunten* (hoofdstuk 2) en de *Gebiedsanalyse* (bijlage 2));

¹ In hoofdstuk 6 staat de organisatie van de GGA NWO beschreven, waarin ook het hoe en waarom van de Deelgebiedscommissies is verwoord.

- Gezamenlijk gedragen beeld van hoe we in dit gebiedsproces aan het *Toekomstperspectief* en de *Gebiedsagenda* gaan werken.
- Het bredere kader aangeven waarin dit gebiedsproces plaatsvindt (beleid, aanpalende (landelijke) processen, bestaande gebiedsprocessen).
- Bestuurlijke commitment van betrokken partijen ten aanzien van inhoud en proces.

Een eerder concept van dit Startdocument is tot stand gekomen met de IBP-VP-partners (overheden, Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland) ter voorbereiding van de start van een breder gebiedsproces. Dat heeft zijn functie gehad, vooral in het bestuurlijk vaststellen van de *Uitgangspunten voor de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel* in januari 2021 en het informeren van de algemene besturen (gemeenteraden, AB van het waterschap en Provinciale Staten). Het (aangepaste) Startdocument krijgt nu een nieuwe rol in het bredere gebiedsproces. Alle betrokken partijen, bestuurlijk vertegenwoordigd in de Regiegroep Noordwest Overijssel (RNWO), leggen in dit Startdocument vast aan welke opgaven en op welke manier ze gezamenlijk in de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel willen gaan werken. Over de *Gebiedsanalyse* is de RNWO geadviseerd door de drie Deelgebiedscommissies, voor de deelgebieden Wieden Weerribben, Staphorsterveld en Polder Mastenbroek / Kamperveen.

1.3 Inleiding

Aanleiding

Voor het starten van dit gebiedsproces zijn er meerdere aanleidingen, zoals de aankondigingen van een lange termijnvisie Veenweide in het waterbeheerplan van WDO Delta en in de Omgevingsvisie Overijssel (beide 2016). Ook in het kader van Samen Werkt Beter is afgesproken (2016) dat het waterschap een Veenweidevisie opstelt. Dat werd van nog groter belang toen de peilbesluiten herzien moesten worden. Het belang van een integrale benadering van de bodemdaling maakte dat het waterschap, samen met de provincie, een verkenning liet uitvoeren naar de bodemdaling in Noordwest Overijssel, door Infram. Om een integrale afweging ten aanzien van de peilbesluiten te maken, heeft de provincie het waterschap vijf jaar uitstel gegeven voor het nemen van de peilbesluiten in Noordwest Overijssel.

In 2018/2019 ontstond op landelijk niveau het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland (IBP-VP, zie § 7.3) en het Klimaatakkoord (zie § 7.4). Met het IBP-VP startte een ambtelijk en bestuurlijk platform voor een gebiedsplan dat zich op een Vitaal Platteland in Noordwest Overijssel richt, dus met een bredere scope dan alleen bodemdaling. In het Klimaatakkoord is vervolgens de opdracht verwoord om per veenweidegebied een strategie (een Regionale Veenweidestrategie) op te stellen. Waar het IBP is gericht op samenwerking tussen de vier overheidslagen, gaat het Klimaatakkoord uit van een gebiedsproces waarbij ook maatschappelijke partijen zijn betrokken.

Nadat de Raad van State in de zomer van 2019 heeft aangegeven dat de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) juridisch onhoudbaar is, heeft de minister van LNV als één van de maatregelen om uit de stikstofcrisis te komen, de Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof voorgesteld. Provincies hebben in de uitvoering daarvan een trekkende rol. Provinciale Staten van Overijssel hebben in oktober 2020 de doelstellingen en

werkwijze van de stikstofaankpak vastgesteld². Daarvoor is een structuur met 5 schakels gemaakt. Deze schakels zijn onderling zo verbonden, dat zij elkaar versterken. Het betreft:

1. Bronmaatregelen,
2. Natuurversterking
3. Vergunningverlening, toezicht en handhaving
4. Gebiedsgerichte Aanpak (GGA)
5. Verdeling stikstofruimte

Een van de schakels (4) is de Gebiedsgerichte Aanpak stikstof. Er wordt gewerkt in zes gebieden, waarvan Noordwest Overijssel er één is.

Om een aantal gebiedsprocessen, dat inhoudelijk ook nog sterk verbonden is (veenweidestrategie en GGA stikstof), in het zelfde gebied naast elkaar te laten lopen, vinden de overheidsbestuurders geen goed idee. Besloten is dat in één gebiedsproces, nu geheten Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel, op te pakken en verder te ontwikkelen.

Relatie met bestaande gebiedsprocessen en samenwerkingsverbanden

In het gebied Noordwest Overijssel lopen al verschillende gebiedsprocessen (zie § 7.1). De inzet van de GGA NWO is, om te bevorderen dat deze processen én de eigen opgaven van de GGA NWO elkaar versterken in het licht van één *Toekomstperspectief* voor het gebied. Dit, zonder daarbij elkaars processen over te doen of over te nemen. Mogelijk kunnen ze een voertuig zijn om dit gebiedsproces mede vorm te geven. Mogelijk is hun rol vooral die van stakeholders. Qua organisaties en betrokken bestuurders, is er veel overlap tussen de gebiedsprocessen. Dat maakt het gesprek over inhoud en proces wellicht gemakkelijker.

Landelijke en regionale opgaven

Behalve de bestaande gebiedsprocessen in Noordwest Overijssel, zijn er op landelijk niveau en regionaal niveau ook processen gaande, waar de GGA NWO zich toe moet verhouden. Dat zijn: de Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof, het landelijk Veenplan, de Regionale Energie Strategie (RES) en de Nationale Parken Nieuwe Stijl, om er een paar te noemen (zie ook § 7.2).

Het is duidelijk dat er vele opgaven zijn voor het gebied, met zowel landelijke, regionale als lokale oorsprong. Bovendien hangen veel opgaven met elkaar samen. Een integraal gebiedsproces is daarom essentieel. Dat betekent niet dat alle opgaven allemaal tegelijk door één gebiedscommissie moeten worden samengebracht en uitgevoerd. Het gaat er om een zó integraal gebiedsproces te hebben dat je geen essentiële opgaven mist, maar dat is afgebakend daar waar opgaven beter sectoraal of volgordeijk opgepakt kunnen worden, of indien die opgaven een te groot risico vormen voor het proces. Belangrijk uitgangspunt is dat we niet vanuit verschillende opgaven steeds opnieuw de mensen in

² Doelen van de GGA stikstof:

1. het oplossen van knelpunten, zoals woningbouw- en infrastructuurprojecten, die stikstofruimte nodig hebben op korte termijn;
2. verdere versterking van de natuur en terugbrengen van de stikstofneerslag;
3. bijdragen aan een toekomstbestendig Overijssel, waarin we de stikstofopgave verbinden met de duurzame verandering van de landbouw, klimaatadaptatie, energietransitie en andere opgaven.

het gebied benaderen, maar dat opgaven en mogelijke oplossingsrichtingen integraal worden opgepakt en zo ook het gesprek over wordt gevoerd.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 staan de *Uitgangspunten Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel*, zoals die zijn vastgesteld door de colleges van de betrokken overheden. Hoofdstuk 3 is een verfijning van de inhoudelijke uitgangspunten. Het zijn de opgaven voor de GGA NWO, afkomstig uit de *Gebiedsanalyse* (bijlage 2). In hoofdstuk 4 komen de andere conclusies uit de *Gebiedsanalyse* aan de orde. In hoofdstuk 5 is verwoord waar we aan gaan werken in het kader van de GGA NWO, nu en op de iets langere termijn. Daarin is ook opgenomen hoe we dat doen. Hoofdstuk 6 is gewijd aan de organisatie van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel. Daarin is ook aandacht voor communicatie, participatie, planning en financiën. Tenslotte wordt in hoofdstuk 7 het bredere kader, dat hierboven kort is beschreven, nog iets verder verdiept. Daarin is in paragraaf 7.3 aandacht voor het IBP-VP, omdat de overheden in het gebied (vier gemeenten, het waterschap en de provincie) in dit kader 2019 al een gezamenlijk plan *Samen werken aan de kwaliteit van Noordwest Overijssel* hebben vastgesteld, waarin is aangegeven waar de samenwerking op is gericht.

1.4 Procedurele afspraken concept-Startdocument

Op 8 december 2021 is dit concept-Startdocument besproken in de Regiegroep Noordwest Overijssel. De daarbij overeengekomen wijzigingen, zijn verwerkt in dit document. Dit document wordt, via de betrokken leden van de Regiegroep en het Programmteam, aan de besturen van de partnerorganisaties voorgelegd. Een aantal gemeenten heeft aangegeven zijn gemeenteraden te betrekken (in verschillende vorm) bij de besluitvorming over het concept-Startdocument door de Colleges van B&W.

In de bijeenkomst van de Regiegroep Noordwest Overijssel op 6 april 2022 wordt over eventuele (kleine) wijzigingsvoorstellen op het concept-Startdocument gesproken en besloten, waarna het Startdocument een definitieve status krijgt.

Het concept-Startdocument, zoals dat aan de besturen van de partners wordt gestuurd, zal tevens naar het rijk gestuurd worden als Regionale Veenweidestrategie 1.0. Hieraan zal toegevoegd worden het rapport '*Verkenning bodemdaling veenweidegebied Overijssel*' (Infram).

Op basis van het concept-Startdocument, wordt door Gedeputeerde Staten een Statenvoorstel gedaan aan Provinciale Staten waarin gevraagd wordt, in het Coalitieakkoord gereserveerde middelen voor veenweide, beschikbaar te stellen voor het vervolg van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel.

HOOFDSTUK 2 UITGANGSPUNTEN GEBIEDSGERICHTE AANPAK NOORDWEST OVERIJSSSEL

In januari 2021 hebben de Colleges van B&W van de gemeenten Steenwijkerland, Staphorst, Zwartewaterland en Kampen en van Gedeputeerde Staten en het DB van waterschap Drents Overijsselse Delta de *Uitgangspunten voor de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel* vastgesteld en hun algemene besturen (raden, Staten en AB) hiervan in kennis gesteld. Het gaat daarbij om onderstaande uitgangspunten.

1. Met deze Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel willen we komen tot een toekomstperspectief voor de middellange (2030) en lange termijn (2050) voor Noordwest Overijssel. Een toekomstperspectief voor een leefbaar en vitaal platteland, dat economisch, ecologisch, milieutechnisch en waterhuishoudkundig duurzaam is en goed is om te wonen, werken en recreëren. Opgaven die daarbij van belang zijn, zijn:
 - a. Het tegengaan van bodemdaling (ten behoeve van verminderen uitstoot CO₂, opslagcapaciteit van CO₂ vergroten, het verduurzamen van de waterhuishouding, het verminderen van schade aan infrastructuur en gebouwen, het tegengaan van verslechtering van de waterveiligheid, het verminderen van de wegzijging van water uit de natuurgebieden, het verbeteren van de waterkwaliteit in de natuurgebieden, verbeteren van de habitat voor weidevogels, tegengaan verdroging)
 - b. Een duurzame toekomstperspectief voor ondernemers, waarbij 'duurzaam' staat voor een evenwicht tussen economie, ecologie en welzijn.
 - c. Vermindering van de stikstofdepositie op de Natura 2000-gebieden.
 - d. Betere spreiding van recreatie en toerisme (ten behoeve van het voorkomen van het dichtslibben van het wegennet en waterwegennet, spreiding en eventueel groeimogelijkheden van economische kansen, beleving van de recreanten en toeristen, behoud en beleving cultuurhistorie en leefbaarheid in het gebied).
 - e. Behouden en ontwikkelen van de verschillende landschappen in het gebied.
 - f. Energietransitie (bijvoorbeeld ruimte voor zonnevelden, ingepast in het landschap, als bijdrage aan de energietransitie en lokale economie).
 - g. Bijdragen aan circulaire economie (kringlooplandbouw, gebruik biomassa voor ophogen agrarische grond)
 - h. Herstel biodiversiteit in natuurgebieden en op agrarische grond.
2. De Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof (GGA stikstof) voor Noordwest Overijssel maakt integraal deel uit van dit gebiedsproces in Noordwest Overijssel (Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel). Gemeenten en waterschap nemen kennis van de uitgangspunten Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof die Provinciale Staten hebben vastgesteld. Gemeenten en waterschap spannen zich in om op basis van de op te stellen gebiedsanalyse een gezamenlijk vertrekpunt te bepalen voor de vervolgens op te stellen Gebiedsagenda.
3. De Regionale Veenweidestrategie Noordwest Overijssel (Klimaatakkoord) maakt integraal onderdeel uit van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel.
4. Het Toekomstperspectief Noordwest Overijssel komt samen met gebiedspartijen tot stand vanuit een overkoepelend perspectief en een perspectief op deelgebiedsniveau.
5. De deelgebiedsperspectieven worden opgesteld door deelgebiedscommissies. De deelgebiedscommissies bestaan, naast betrokken overheden, uit regionale en lokale partijen, die inwoners van dat deelgebied vertegenwoordigen.
6. De deelgebiedscommissies worden voorgezeten door een wethouder, die zich ambtelijk kan laten vervangen.

Bovenstaande inhoudelijke opgaven zijn afkomstig uit plannen, afspraken, beleid en onderzoek (zie bijlage 1).

HOOFDSTUK 3 OPGAVEN VOOR DE GEBIEDSGERICHTE AANPAK NOORDWEST OVERIJSSSEL

In 2021 is een *Gebiedsanalyse* uitgevoerd, waarin data zijn verzameld, opgaven zijn gedestilleerd uit de verschillende beleidsvelden, (beleids-)wensen zijn geïnventariseerd, verbanden zijn gelegd tussen de verschillende thema's en conclusies zijn getrokken over de thematiek die voor het komen tot een *Toekomstperspectief* (zie § 5.2) en *Gebiedsagenda* (zie § 5.3) van belang zijn. De Gebiedsanalyse is een gezamenlijk product van de Regiegroep Noordwest Overijssel, de Deelgebiedscommissies en het Programmteam. Uit de *Gebiedsanalyse* volgen de opgaven voor Noordwest Overijssel. In onderstaande thematische opsomming is onderscheid gemaakt tussen enerzijds het wettelijk juridische kader en anderzijds het beleid / wensen. De opgaven vanuit het wettelijk kader zijn hard en wat betreft de thema's veenweide/bodemdaling en stikstof de hoofdoggaven voor de GGA NWO. De tekst van dit hoofdstuk is letterlijk overgenomen uit de *Gebiedsanalyse*, met uitzondering van de tekst over het klimaatakkoord bij Veenweide / bodemdaling. Daar is een precisering aangebracht op basis van de recent beschikbaar gekomen *Kadernotitie Veenplan 1^e fase*.

Veenweide / bodemdaling

Kader (wettelijk / juridisch)

Klimaatakkoord:

- Emissiereductie 1 Mton CO₂ uitstoot in veenweidegebieden (2030), indicatief aandeel NWO is tussen de 11 en 14 %, dus een indicatieve reductieopgave van 110.000 – 140.000 ton CO₂/j. De opgave komt overeen met wat in het rapport *Verkenning bodemdaling veenweidegebieden Overijssel* is genoemd het scenario remmen en dat dan voor het gehele veenweidegebied. Overigens is er in het Inframrapport een andere rekenmethode toegepast (verfijnde berekening op basis van de lokale bodemkenmerken) dan op landelijk niveau (waar bovenstaande opgaven uit komen). Recent zijn nieuwe uniforme landelijke rekenregels voor CO₂-uitstoot en effect van maatregelen bekend geworden. De gegevens uit het Inframrapport zullen hiermee opnieuw worden doorgerekend om de Overijsselse situatie goed te kunnen beoordelen in het landelijk perspectief. De deelgebieden verschillen van elkaar qua bodemsamenstelling en fysieke omstandigheden en dat maakt dat er naar verhouding in het ene deelgebied meer CO₂-reductie behaald kan worden dan in het andere deelgebied. De maatregelen om de reductie te bereiken zullen ook verschillen, maar bij het remmen-scenario zal er in ieder geval een hogere grondwaterstand nodig zijn dan er nu is in de veenweidegebieden. De genoemde *Verkenning* heeft per deelgebied een *Almanak*, waarin de bodemdalingsproblematiek en mogelijke maatregelen zijn beschreven. Het ingeschatte reductiepotentieel over de deelgebieden op basis de verkenning door Infram is als volgt percentueel verdeeld LET OP dit is indicatief!:
 - Deelgebied Wieden Weerribben (WW): 49%
 - Deelgebied Staphorsterveld (SV): 8 %
 - Deelgebied Polder Mastenbroek / Kamperveen (MP / KV): 43%Bovenstaande verdeling is gebaseerd op de CO₂-reductie die wordt behaald bij het scenario 'remmen'.
- Oplopende opgave naar 2050.
- Opstellen Regionale Veenweidestrategie (conform de uitgangspunten beschreven in § 7.4)

Beleid / wensen

- Deelgebieden herkennen de opgave tegengaan bodemdaling (wanneer het veen te droog is) en er is bereidheid om er wat aan te doen. Opgave is groot en complex. Er is geen / minder gevoel bij de opgave voor CO₂ emissie.

Stikstof

Kader (wettelijk / juridisch)

De zogenoemde 'kritische depositiewaarde' (KDW) is één van de weinige indicatoren voor de staat van instandhouding van stikstofgevoelige natuur in Natura 2000-gebieden die juridisch een toetsbare status heeft. Andere indicatoren zijn nog onvoldoende toetsbaar ook al kunnen dit soms belangrijkere indicatoren zijn. De rechter heeft geoordeeld dat op basis van de beschikbare indicatoren de staat van instandhouding onvoldoende is en dat de stikstofdepositie niet meer mag toenemen en de overheid maatregelen moet treffen waarmee de stikstofdepositie op stikstofgevoelige natuur daalt. Als gevolg hiervan is er een 'landelijke reductieopgave stikstofdepositie' en is voor diverse activiteiten 'stikstof ontwikkelruimte' nodig.

Reductieopgave emissie stikstof (landelijk)

Het beoordelen van de kwaliteit van de natuur wordt voor een belangrijk deel gedaan door het kijken of de stikstofdepositie beneden de KDW ligt. Het verbeteren van de kwaliteit van de natuur is o.a. vertaald in het doel om op een groter deel van de stikstofgevoelige natuur de stikstofdepositie lager te laten zijn dan de KDW (Wet stikstofreductie en natuurverbetering). De depositie doelen zijn vertaald in reductie opgaven van de stikstofemissie t.o.v. 2019. Deze geldt voor alle sectoren. De landelijke reductie-opgave van de stikstofemissie bedraagt:

- In 2025 10% emissiereductie;
- In 2030 26 % emissiereductie;
- In 2035 50 % emissiereductie.

Door de emissiereductie, o.a. via de landelijke bronmaatregelen, werken we aan de landelijke reductieopgave stikstofdepositie waardoor in 2030 de helft van het oppervlak Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde (KDW) zit en deze stikstofgevoelige natuur weer helemaal gezond moet zijn (Wet stikstofreductie en natuurverbetering).

Gedeputeerde Staten van Overijssel leggen volgens deze "stikstofwet" uiterlijk 1 juli 2023 een *Provinciaal Gebiedsplan Stikstof* voor aan de minister met de Overijsselse bijdrage aan de landelijk vereiste reductie. Voor alle gebieden in Overijssel en dus ook in Noordwest Overijssel wordt een *Gebiedsagenda* opgesteld, met daarin o.a. een voorstel hoe de landelijke bronmaatregelen ingezet kunnen worden en welke lokale maatregelen te nemen zijn om de 26 % emissiereductie te kunnen behalen. Deze *Gebiedsagenda's* vormen input voor het wettelijk verplichte *Provinciale Gebiedsplan Stikstof*.

Reductieopgave emissie stikstof (Noordwest Overijssel)

De landelijke reductie-opgave stikstof is vertaald naar Noordwest Overijssel. Tevens is de stikstof opgave per gemeente in beeld gebracht (zie Gebiedsanalyse, bijlage 2).

Beleid / wensen:

- Het oplossen van knelpunten voor ontwikkelingen die stikstofruimte nodig hebben, zoals de opgave voor woningbouw, bedrijventerreinen in NWO. Hoeveel stikstofruimte is nodig? Er is ook ruimte nodig voor agrarische activiteiten.
- DGC WW: problematiek ligt er en wordt herkend
- DGC MP/ KV: geen grote issues overschrijding KDW, wel de verstedelijksopgave regio Zwolle (zie ruimtegebruik).
- Legaliseren PAS melders zou prioriteit no 1 moeten zijn

Natuur

In de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel staat de opgave reductie van stikstofemissie voorop. De stikstofdepositie in de Natura 2000-gebieden neemt daardoor

af. Daarnaast werkt Samen Werkt Beter aan de ontwikkelopgave voor de Natura 2000-gebieden aan het optimaliseren van het hydrologisch systeem grondwaterafhankelijke natuur (Wieden Weerribben en Olde Maten Veerslootlanden); verbeteren draagkracht in Natura 2000-gebieden voor soorten en oppervlak habitattypen (Wieden Weerribben en Olde Maten Veerslootlanden); en het realiseren van verbindingen.

Kader (wettelijk / juridisch)

Weerribben, Wieden en Olde Maten Veerslootlanden

- Binnen Natura 2000 (vooral Ontwikkelopgave): Behoud verlandingsstadia (graven petgaten, sloten en greppels, maaien), Intensiveren beheer (afvoer organisch materiaal met stikstof), hydrologische maatregelen
- In Wieden Weerribben: realisatie nieuwe natuur (deze processen zijn deels al uitgevoerd en in beheerplannen beschreven; realisatie in uitwerkingsgebieden (gele gebieden) van Natura 2000).
- Aanwijzingsbesluit + Natura 2000 beheerplan

Uiterwaarden IJssel, Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht en Zwarte Meer

- Ontwikkelopgave Natura 2000 samen, onder andere met KRW (kaderrichtlijn water) en NURG (nadere uitwerking rivierengebieden)
- Nieuwe natuur: deel uiterwaard omzetten naar natuur (deze processen zijn al grotendeels uitgevoerd en in beheerplannen beschreven; realisatie in uitwerkingsgebieden (gele gebieden) van Natura 2000).
- Opgave samen met waterveiligheid, doorstroming
- Stimuleren verbeterde condities weidevogels in vogelrichtlijngebied.

Beleid / wensen

- Verbetering kwaliteit natuur in alle niet Natura 2000-gebieden
- Stimuleren toename biodiversiteit op alle gronden (natuurinclusief) buiten verplichting.
- Stimuleren verbetering condities weidevogels (incl. predatie)
- Monitoring biodiversiteit
- Geleiding en zonering recreatiedruk (o.a. rondom Giethoorn en in Olde Maten)
- WW: Landbouwvertegenwoordigers vragen de terreinbeherende organisaties hun best te doen te zoeken naar mogelijkheden om natuur (doelen/habitattypen) op plaatsen te ontwikkelen die minder effect hebben op de bedrijfsvoering van de landbouw. Opgemerkt dient te worden dat bepaalde abiotische factoren maken dat bepaalde habitattypen zich juist op bepaalde plekken ontwikkelen. Daarnaast bepalen de KDW's van bestaande habitattypen voor het grootste deel al de (beperkende) mogelijkheden voor stikstofemissie.
- Herstellen van ecosystemen. Een laagveensysteem met alle successie-stadia.
- Serieus kijken naar oogstbare natuur (rietteelt en extensief grazen en extensieve graslanden)

Landbouw

Kader (wettelijk / juridisch)

- Toekomstperspectief voor de agrarische ondernemers (starters, blijvers en stoppers)
- De sector heeft (net als andere sectoren) een opgave voor emissiereductie CO₂ en NH₃ (26 % stikstofreductie in 2030)

Beleid / wensen

- Een verbetering van de vergoedingen (integraal) van maatschappelijke diensten, die ook op lange termijn renderen en agrariërs verleiden voor het leveren van maatschappelijke diensten.

- Consistent beleid met een integrale benadering
- Experimenteerruimte
- Maatregelen treffen die landbouwkundig en ecologisch logisch zijn
- Extensivering: grond beschikbaar houden en krijgen om niet verder te moeten intensiveren zodat agrarische bedrijven toe kunnen werken naar grondgebondenheid
- Koeien in de wei, extensivering, diversiteit agrarische bedrijven, weidevogels (kans voor de landbouw, draagt positief bij aan meerdere doelen),
- Verhoging biodiversiteit als onderdeel van een productiewijze met een duurzaam verdienmodel.
- Benutten van natuurlijke processen waarbij regionale kringlopen zo veel mogelijk gesloten worden. Hierbij blijft mest en voer zo veel mogelijk in de regio.
- Aanpak van onderop met het gebied.

Water(overlast) / droogte

Kader (wettelijk / juridisch)

- Waterkwaliteit en waterveiligheid verbeteren
- Verminderen wateroverlast en watertekort
- Verminderen emissie broeikasgassen: CO₂, methaan en lachgas (Klimaatakkoord)
- Klimaatrobuust in 2050, NBW (Nationaal Bestuursakkoord Water)-> systeemgericht, wateroverlast, normatief, verschillend per deelgebied & functie, klimaatadaptatie (bestuursakkoord Klimaatadaptatie Deltaplan) -> opgaven deels oppakken via peilbesluit

Beleid / wensen

- Gebruik/ functie en peil in balans krijgen/ adaptatie/ natte teelt (riettelers) meer ruimte voor waterberging en/of deels acceptatie van wat niet beïnvloedbaar is aan 'klimaatverandering' (tekort en overschot water)
- Keuzes gaan over: robuuster watersysteem ontwikkelen, inzet techniek, acceptatie.
- 2050: herstel toekomstig bestendig watersysteem: goede functies in gebied op goede plekken. Minder complex systeem, mogelijkheid systeem benutten en minder 'regelen'.
- Kansen voor drinkwatervoorziening benutten, waarbij de inzet is geen verdroging bte veroorzaken, dit is wellicht niet te voorkomen.
- Een duurzaam watersysteem is een watersysteem gebaseerd op een balans tussen ecologische-, economische - en sociaal-culturele waarden
- Water als ordenend principe voor ruimtelijke opgaves (aan de voorkant van het plannen maken rekening houden met bodem en water)

Leefbaar platteland

Kader (wettelijk / juridisch)

De omgevingswet verplicht om het item 'gezondheid' mee te nemen o.a. in Omgevingsvisie.

Beleid / wensen

- Voorzieningenniveau op peil houden
- Betrokkenheid en eigenaarschap inwoners bij eigen omgeving
- Voldoende werkgelegenheid
- Balans tussen stimuleren toerisme (werkgelegenheid /instandhouding voorzieningen) en leefbaarheid (overlast)
- Voldoende agrarische activiteiten als beheerders van het landschap en baken in de gemeenschap.

Overig ruimtegebruik

Kader (wettelijk / juridisch)

- Invulling RES (Klimaatakkoord)
- Klimaatmitigatie (Klimaatakkoord)

Beleid / wensen

- Klimaatregio NOVI-gebied
- DGC PM/KV Er is helderheid nodig over de ruimte voor woningbouw, bedrijventerreinen en infrastructuur. De gemeenten moeten concreet maken hoeveel ruimte ze nodig hebben, waar deze nodig is, wanneer en hoe ze aan deze ruimte denken te komen. Hieronder de gegevens van de gemeente Zwolle.
- Zwolse Omgevingsvisie: tot 2030 komen er ongeveer 10.000 nieuwe woningen bij, waarvan 6.000 binnenstedelijk, 3.000 in af te bouwen wijken in Stadshagen. De overige 1000 komen bij Breecamp-west (meest westelijke puntje van Stadshagen) de voormalige IJsselcentrale en de kleine kernen Wijthmen en Windesheim.
- In november 2019 is er in het Bestuurlijk Overleg MIRT tussen het rijk en regio afgesproken om te onderzoeken op welke manier de groei van wonen en werken in de regio op de lange termijn plaats kan vinden. En voor lange termijn betekent na 2030. Diverse scenario's/perspectieven worden onderzocht. Op basis daarvan gaat een doorvertaling plaatsvinden wat dit voor de regio gebiedsgericht gaat betekenen.
- Verstedelijkingsstrategie Regio Zwolle uitvoeren
- Bossenstrategie: De opgave is om in Overijssel 1400 ha nieuw bos aan te leggen vooral buiten het NNN ('compensatie van wat er is gekapt voor N2000). 1e tranche: 170 / 275 ha binnen 3-5 jaar. Overige ambities zijn tussen landelijk –gezamenlijke provincies (nog niet uitgesplitst per regio) met ambitie om bos met 10 % van het bestaande oppervlak uit te breiden. Onderdelen zijn GBD, agroforestry en voedselbos.
- Diverse opgaves doen een beroep op ruimte. Hierbij moet extra aandacht zijn voor het zo spaarzaam mogelijk zijn met ruimte. Er moet gestreefd worden naar meervoudig ruimtegebruik (stapelen van functies). Agrarische bedrijven hebben de grond nodig voor extensivering.

HOOFDSTUK 4 OVERIGE CONCLUSIES UIT DE GEBIEDSANALYSE

4.1 Werken vanuit thematiek van de Rode Draden

De in hoofdstuk 3 genoemde opgaven en thema's beïnvloeden elkaar: er is samenhang. Maar de puzzelstukjes uit de *Gebiedsanalyse* passen niet overal op elkaar, het schuurt hier en daar in de verhouding tussen de verschillende thema's. Uit de analyse van knelpunten en kansen om aan te werken, zijn Rode Draden gedestilleerd. In de GGA NWO gaan we dan ook werken aan de opgaven, vanuit de thematiek zoals die in de Rode Draden (in hoofdstuk 5 van *Gebiedsanalyse* uitgebreid beschreven) is benoemd. Het gaat om de volgende Rode Draden:

Inhoudelijk, uit de Gebiedsanalyse:

1. Aanpak stikstof- en veenweide / bodemdalingsproblematiek logische twee-eenheid in Noordwest Overijssel
2. Naar een robuust watersysteem waarin gebruik en peil in balans zijn en maatwerk mogelijk is
3. Bronmaatregelen zorgen voor reductie van stikstofemissie en robuustere natuur
4. Versterken weidevogelgebieden biedt veel kansen
5. Samenwerking tussen natuur en landbouw levert voor allebei wat op
6. Verdienmodellen uit maatschappelijke diensten zijn voor duurzame landbouw van essentieel belang
7. Spreiding recreatie en toerisme van belang voor leefbaarheid en sector zelf

Procesmatig, voor vervolgproces:

8. Vrijkomende grond als aanjager voor het gebiedsproces
9. Samenwerking tussen betrokken partijen, herstel vertrouwen en langjarig beleid
10. Omgaan met nieuwe informatie en (beleids-)ontwikkelingen
11. Werken in deelgebieden maakt lokaal maatwerk mogelijk
12. Kennis en ervaring opdoen en delen en bottom-up initiatieven dragen bij aan het Toekomstperspectief voor Noordwest Overijssel
13. Koppelkansen van de grote opgaven parallel aan de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel zoveel mogelijk benutten
14. Financieringsvraagstuk voor en na 2030

Hoe we deze Rode Draden gebruiken in de GGA NWO is beschreven in hoofdstuk 5.

4.2 Verwerken van het advies van de Deelgebiedscommissies

De Deelgebiedscommissies (DGC's) hebben de Regiegroep desgevraagd geadviseerd over de *Gebiedsanalyse* en het vervolgproces van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel (zie hoofdstuk 6 van de *Gebiedsanalyse*, bijlage 2). De aanbevelingen richten zich op het zo integraal mogelijk werken, op kennisontwikkeling, op de regierol, op individuele kennisondersteuning van agrariërs, op planologische medewerking, op gesprekken met de rietsector, op het vraagstuk van het watersysteem, op bodemdaling, op natuur en landschap en op het belang van grond in het gebiedsproces. De Regiegroep waardeert enorm de inzet en betrokkenheid van de DGC's bij het komen tot de *Gebiedsanalyse* en hun advies hierbij. De Regiegroep pakt de aanbevelingen van de Deelgebiedscommissies in het vervolgtraject op. Hoe de Regiegroep dat doet staat per onderwerp uitgebreid beschreven in bijlage 3. Daar waar het nu al aan de orde is, zijn de aanbevelingen, en de wijze waarop de Regiegroep daarmee wil omgaan, al verwerkt in dit *Startdocument*.

4.3 Gezichtspunten en belangen duidelijk in beeld

De DGC's hebben in korte tijd zich de problematiek, die voor ligt in de GGA NWO, eigen gemaakt en met veel inzet gewerkt aan inbreng voor het advies en voor de *Gebiedsanalyse* als geheel. Naast de inbreng en gesprekken in de werksessies van de DGC's, was er de mogelijkheid om in samenwerkingsdocumenten bijdragen te leveren. Dat heeft veel informatie opgeleverd voor de *Gebiedsanalyse*. Dat maakt dat een aantal bijdragen vanuit een sectoraal gezichtspunt is aangedragen en niet persé wordt gedragen door de gehele Deelgebiedscommissie. Er was onvoldoende tijd om daarover uitgebreid met elkaar te spreken. Het maakt wél dat de verschillende gezichtspunten van de diverse partijen goed herkenbaar zijn in de beschrijvingen onder de Rode Draden en in het advies. Met name de agrarische leden van de DGC's hebben een grote inbreng aan deze samenwerkingsdocumenten geleverd, hetgeen zichtbaar is in de *Gebiedsanalyse* (inclusief bijlagen). In de planvormingsfase, en mogelijk juist ook in de pilotprojecten, kunnen de gesprekken over de verschillende gezichtspunten verder worden gevoerd en kunnen er gezamenlijke gezichtspunten worden ontwikkeld.

Niet alle belangen zijn duidelijk in beeld, omdat niet alle genodigde partijen deelnamen aan de vergaderingen van de DGC's. Dat is een gemiste kans om het gesprek te voeren tussen partijen die elkaar nodig hebben (recreatie-natuur-landbouw) en/of voordeel kunnen hebben van een integrale ontwikkeling. Wat betreft de stikstofopgave was er daardoor ook een vertekend beeld, omdat de industriële bedrijfstak, de bouw en de logistieksector ontbraken. Zij zullen mogelijk minder passen in een gebiedsproces zoals de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel. Maar ook hun stikstofopgave moet duidelijk in beeld zijn (op gemeentelijk niveau wel in beeld gebracht in de *Gebiedsanalyse*) en ook zij zijn verantwoordelijk voor het realiseren van de stikstofreductie-opgave van hun sector.

HOOFDSTUK 5 AAN DE SLAG IN DE GEBIEDSGERICHTE AANPAK NOORDWEST OVERIJSSSEL

5.1 Inleiding

In hoofdstuk 2 is al aangegeven dat we in de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel (GGA NWO) willen komen tot een *Toekomstperspectief* voor Noordwest Overijssel voor 2030 en 2050. De *Gebiedsanalyse* biedt zowel qua opgaven als qua thematiek (Rode Draden) een goede basis om hiermee aan de slag te gaan (zie § 5.2).

Een ander belangrijk onderdeel van het werken in de GGA NWO is het komen tot een *Gebiedsagenda*. De gebiedsagenda's van heel Overijssel worden door de provincie Overijssel verwerkt in een *Gebiedsplan stikstof Overijssel*, dat in 2023 aan de minister van LNV opgeleverd moet worden. In dat *Gebiedsplan* staan de kansen en mogelijkheden om op gebiedsniveau te werken aan stikstofreductie, maar ook de consequenties (bv financieel) en eventuele belemmeringen. In de *Gebiedsagenda Noordwest Overijssel* wordt hier vanuit Noordwest Overijssel de input voor geleverd. Hoe we hieraan gaan werken staat in § 5.3.

5.2 Toekomstperspectief Noordwest Overijssel 2050 en 2030

Vergezichten

Veel van de opgaven, zoals benoemd in hoofdstuk 3, zijn gericht op realisatie in 2030. Zowel het Klimaatakkoord als de Stikstofwet hebben echter ook ver(der)gaande doelstellingen voor 2050. De *Regionale Veenweidestrategie* (RVS) dient voor 2030 gemaakt te worden mét doorkijk naar 2050. Die RVS kunnen we maken op basis van het *Toekomstperspectief voor 2030 en 2050*. Voor de agrarische familiebedrijven betekent 2050 dat er een nieuwe generatie aan het roer staat. Voor 2030 kunnen we er van uitgaan dat door autonome ontwikkeling (stoppende bedrijven zonder opvolger met huidige ondernemer van leeftijd 50+) een klein aantal bedrijven gestopt zal zijn. Dit geeft iets ruimte, maar de verwachting is niet dat het hier om grote aantallen gaat. Deze basisgegevens zijn essentieel in het nadenken en bediscussiëren van het Toekomstperspectief voor 2050 en 2030.

Het vergezicht naar 2050 verhoudt zich beter tot het schaalniveau van Noordwest Overijssel, zonder daarbij de verbinding met de deelgebieden te verliezen. Het gaat om een integrale langetermijnvisie, met daarbij een kaart waarop niet de functies, maar de koers wordt aangegeven op basis van integrale afweging. Een visie en strategie voor 2030, waarvoor de opgaven en financiering duidelijk zijn, leent zich beter voor uitwerking op deelgebiedsniveau, zonder daarbij de verbinding met het regionale niveau te verliezen. Het Toekomstperspectief voor de middellange termijn (2030) is een tussenstap richting de langetermijnvisie en kan dus geen plannen bevatten die contraproductief zijn aan die langetermijnvisie. In het planvormingsproces is een constante onderlinge verbinding essentieel is omdat de twee schaalniveaus in ruimte en tijd elkaar beïnvloeden (iteratief planproces).

De Regiegroep en de Deelgebiedscommissies werken samen aan het Toekomstperspectief voor de middellange en de lange termijn. Daarbij is de inbreng van de Regiegroep vooral strategisch en vanuit de beleidskant en die van de Deelgebiedscommissies vooral operationeel, vanuit de praktijk en gericht op draagvlak. Dat is ook waar de energie op zit bij de Deelgebiedscommissies.

Naast het nadenken en praten over de toekomst, is het essentieel voor het komen tot een *Toekomstperspectief*, dat er méér kennis komt over uitstoot van broeikasgassen en stikstof in de huidige situatie en na het nemen van maatregelen. Onderzoek en proefprojecten zijn daarvoor essentieel. Enerzijds onderzoek vanuit landelijke

programma's, maar ook onderzoek op de situatie zoals die zich voordoet in de deelgebieden (meten is weten). Een nadere uitwerking hiervan staat in § 5.4 beschreven.

De Regiegroep wil, voor het werken aan het *Toekomstperspectief* door de Deelgebiedscommissies, een aantal uitgangspunten meegeven. De Regiegroep voert de regie op de samenhang tussen de drie deelgebieden en toetst de inbreng voor het *Toekomstperspectief* ook op onderstaande *Uitgangspunten voor het werken aan het Toekomstperspectief*.

Uitgangspunten voor het werken aan het Toekomstperspectief

Op basis van dit Startdocument inclusief Gebiedsanalyse;

- Nieuwe kabinetsplannen betrekken bij de planvorming;
- Het Toekomstperspectief qua planning (2023) koppelen aan de Regionale Veenweidestrategie 2.0, waarin maatregelen en draagvlak centraal staan. Het is een visie, die daarna (RVS 3.0 in 2026) wordt voorzien van een uitvoeringsstrategie (zie ook § 7.4)
- Het werken aan een integraal *Toekomstperspectief* voor het deelgebied is een proces waarbij steeds de uitkomsten en ervaringen van (experimentele) onderzoeken en pilotprojecten worden uitgewisseld en meegenomen.
- Er is een wisselwerking in dit proces tussen de drie Deelgebiedscommissies en met de Regiegroep.
- De inhoudelijke Rode Draden vormen een kapstok om het gesprek te voeren over het *Toekomstperspectief*.
- Er is niet één omliggende werkwijze om te komen tot een *Toekomstperspectief* voor het deelgebied in de Deelgebiedscommissies. Er zijn verschillende mogelijkheden om het denkproces te stimuleren, zoals het denken in scenario's, het bekijken van de verschillende alternatieven (technisch, systeemvolgend), ontwerpend onderzoeken, en / of het uitdenken en bespreken van opties voor samenwerking (publiek, publiek-privaat, privaat) om doelen te bereiken. Vanuit de programma-organisatie kunnen werkvormen, of het nadenken daarover, gefaciliteerd worden.
- Er is nog veel onzeker, ook nadat de kabinetsplannen duidelijk zijn. Er is meer beleid in ontwikkeling, onderzoek is nog gaande en financiering van plannen ligt ook nog niet klaar voor de verdere toekomst (mogelijk wel met de kabinetsplannen). Niettemin is het van belang nu wél na te denken over de toekomst en daarbij ook aan te geven wat daarvoor nodig is. Vanuit de eigen kracht, vanuit het eigen gebied een toekomstperspectief schetsen maakt dat andere plannen daarin op passende wijze een plek kunnen krijgen, of dat duidelijk is dat dat niet in het toekomstperspectief past. Als je geen toekomstplan hebt, wordt je deel van andermans toekomstplan. Ook qua financiering is het van belang een duidelijk beeld te hebben waar je heen wilt en wat dat financieel betekent. Voor vage ideeën ontvangen we geen geld.

5.3 Werken aan de Gebiedsagenda

Zes Gebiedsagenda's en één provinciaal Gebiedsplan stikstof

Tot het najaar van 2022 loopt het proces in Noordwest Overijssel om samen te komen tot een *Gebiedsagenda*. Dit is in feite de uitvoeringsstrategie 1.0, met in eerste instantie het accent op stikstofmaatregelen, die later als onderdeel van het *Toekomstperspectief* verder wordt uitgewerkt. In de *Gebiedsagenda* komen maatregelpakketten die bijdragen aan de verschillende opgaven. Het proces om te komen tot een Gebiedsagenda vindt plaats met gebiedspartners in Noordwest Overijssel en tegelijkertijd in 5 andere deelgebieden van Overijssel waardoor er in totaal 6 Gebiedsagenda's komen.

De stikstofmaatregelen uit de 6 Gebiedsagenda's worden vertaald in het *provinciale*

Gebiedsplan Stikstof dat parallel aan de gebiedsagenda's door de Provincie Overijssel wordt opgesteld. Dit maakt het mogelijk om tijdens het proces tussenversies van het *Gebiedsplan* te spiegelen aan de *Gebiedsagenda*. Een minimale variant van de *Gebiedsagenda* NWO bestaat in het najaar van 2022 uit voorstellen voor de aanpak van de stikstofemissie in NWO. Het *provinciale Gebiedsplan* is het aanbod van provincie Overijssel aan het rijk voor de aanpak van de stikstofopgave. Dit *Gebiedsplan* moet voor 1 juli 2023 worden aangeboden aan de minister van LNV.

Right to challenge

Het rijk heeft de resultaatsverplichting om de stikstofemissie te reduceren. Daarvoor heeft het rijk de wet stikstofreductie en natuurherstel vastgesteld en neemt het rijk bronmaatregelen. In de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel verkennen we samen met de gebiedspartners hoe we maatregelen op zodanige wijze kunnen nemen dat het passend is voor Noordwest Overijssel (Right to Challenge). We komen hiermee tot een voorstel voor de stikstofreductie (stikstofaanbod). Hiermee proberen we middelen vanuit het rijk naar Noordwest Overijssel te krijgen.

Rode draden kapstok voor Gebiedsagenda

Om te komen tot een *Gebiedsagenda* hebben we in de *Gebiedsanalyse* een aantal rode draden benoemd. De genoemde rode draden vertalen we naar voorstellen en maatregelen(pakketten) als onderdeel van de *Gebiedsagenda*. De pakketten moeten bijdragen aan de verschillende opgaven. De effecten van de maatregelen(pakketten) worden zo mogelijk doorgerekend. Het proces naar de *Gebiedsagenda* werkt van grof naar fijn vanuit de rode draden en tegelijkertijd van fijn naar grof, dus vanuit concrete ideeën en kansen. De *Gebiedsagenda* heeft geen statisch maar een fluïde karakter, met ruimte voor nieuwe inzichten, aanvullend onderzoek etc.

Dynamisch proces

De agendafase bestaat uit een dynamisch proces met het Programmateam, de Deelgebiedscommissies, de gebiedspartners en overige betrokkenen. Er kunnen werkgroepen rondom thema's worden ingericht en/of kleinere gebiedsprocessen worden gestart.

De eerste stap is al gezet met een eerste inventarisatie in de Deelgebiedscommissies van kansen, initiatieven, pilotprojecten of ideeën daarvoor en andere uitvoeringsprojecten of -praktijken. In de komende tijd zullen er vervolgstappen worden gezet om samen de ideeën verder uit te werken, inzichtelijk te maken aan welke thematiek (rode draden) en opgaven ze bijdragen, hoe ze uitgevoerd zouden kunnen worden, wat het naar verwachting oplevert, en hoe de kennis die dat oplevert gemonitord en gedeeld kan worden. De lijst met ideeën/kansen/projecten is als bijlage aan de *Gebiedsanalyse* gevoegd. Er is in de Deelgebiedscommissies grote behoefte aan het op korte termijn starten van diverse uitvoeringsprojecten.

Data viewer blijft up-to date

Ter ondersteuning van de *Gebiedsanalyse* en *Gebiedsagenda* heeft de provincie Overijssel een digitale database samengesteld. De gegevens in deze digitale database biedt bijvoorbeeld inzicht in de herkomst en neerslag van de stikstof in Overijssel en laten zien in hoeverre dit de Natura 2000-gebieden in de provincie beïnvloedt. Ook geeft het bijvoorbeeld inzicht in de dikte van het veenpakket. De database is voor iedereen toegankelijk en in te zien via <https://ggahub-stikstof-overijssel.hub.arcgis.com>.

Inhoud Gebiedsagenda

De *Gebiedsagenda* bestaat uit een algemeen deel voor Overijssel als geheel en daarnaast het Gebiedspecifieke deel voor Noordwest Overijssel. Een inhoudsopgave bevat op hoofdlijnen de volgende onderdelen:

ALGEMEEN DEEL (Overijssel, als onderdeel van GGA stikstof)

- Inleiding
- Uitgangspunten
- Overzicht Rijksbronmaatregelen en Overijssels maatregelenpakket
- Monitoring
- Communicatie

GEBIEDSDEEL (Noordwest Overijssel)

- Analyse/aanleiding
- Gebiedspecifieke maatregelen
- Voorstel voor uitvoeringsagenda
 - 2030
 - 2035
 - 2050
- Uitvoering en financiering 2030
- Verantwoording / doorlopen proces totstandkoming Gebiedsagenda

5.4 Onderzoek (landelijk en in NWO)

Op het gebied van veenweide (bodemdaling en uitstoot broeikasgassen) wordt veel onderzoek gedaan. Daarvoor is op landelijk niveau een onderzoeksprogramma (NOBV) gestart, dat ook (juist) op lokaal niveau onderzoek doet, om zo de verschillende (veen-) situaties in beeld te brengen. Daarnaast wordt ook veel onderzoek naar stikstof en stikstofreducerende maatregelen gedaan. Geconcludeerd kan worden dat er al veel onderzoek is gedaan, maar dat er ook nog kennishiaten zijn. Dat kan in algemene zin zijn of specifiek ten aanzien van de situatie in Noordwest Overijssel. Bij kennisvragen in de GGA NWO die niet al zijn onderzocht, zijn er mogelijkheden om het te laten onderzoeken binnen een onderzoeksprogramma. Hieronder een aantal belangrijke onderzoeksinstellingen (of daaraan gerelateerd).

Het *Nationaal Onderzoeksprogramma Broeikasgassen Veenweiden (NOBV)* doet onderzoek naar de omvang van de uitstoot van broeikasgassen uit veen. Volgens het Klimaatakkoord moet deze uitstoot worden teruggebracht. Vanuit de Klimaatenvelophe ondersteunt de minister van LNV financieel het NOBV. Doel van het NOBV is de effectiviteit van verschillende maatregelen die de uitstoot van broeikasgassen verminderen te onderzoeken en de emissies beter te voorspellen. Daarbij worden tevens de effecten op bodemdaling in kaart gebracht. Het NOBV doet onderzoek op verschillende locaties, waar aan uiteenlopende maatregelen en situaties gemeten wordt. Op alle locaties worden broeikasgasfluxen gemeten. Ook worden de bodemchemische en bodemfysische eigenschappen onderzocht en wordt er ook gemeten aan bodemdaling. In Rouveen wordt onderzoek gedaan naar het effect van onderwaterdrainage. Op deze meetlocatie wordt naast broeikasgasuitstoot ook intensief gemeten aan bodemdaling middels extensometers, waterpassen, LIDAR en INSAR. Emissies worden gemeten met automatische kamers en remote. In de Weerribben gaat NOBV emissies van broeikasgassen meten aan veenmosrietland en in de Wieden aan open water.

Het uitvoerende onderzoeksconsortium (waar STOWA gemandateerd opdrachtgever voor is, legt verantwoording af aan de Regiegroep Veenweide. Er is een

begeleidingscommissie waarin de provincie Overijssel en waterschap Drents Overijsselse Delta ambtelijk in zijn vertegenwoordigd.

Zeer recentelijk is het *Veen Innovatie Programma (VIP NL)* gestart, waarbij drie bestaande veenweide praktijkonderzoeklocaties (in Zuid-Holland, Noord-Holland en Friesland) samenwerken, en waarbij aansluiting gezocht wordt met onderzoeklocaties in Overijssel. Het rijk financiert 50% van de onderzoekskosten. Dit betreft onderzoek naar maatregelen tegen bodemdaling en uitstoot van broeikasgassen. Goede kans voor Noordwest Overijssel om lokaal onderzoek te doen.

Wageningen University en Research (WUR) doet veel onderzoek dat relevant is voor de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel en onderzoeksresultaten zijn openbaar toegankelijk. Onderzoek richt zich natuurlijk op het terrein van de landbouw, maar ook bijvoorbeeld op de bodem, natuur, klimaat en op combinaties daarvan. Voor de Raad van de leefomgeving heeft de WUR bijvoorbeeld een onderzoek uitgevoerd naar de kostprijsverhoging van melk bij hogere waterstand in het veenweidegebied van het Groene Hart³. En naar effecten van ammoniak reducerende maatregelen in bedrijfsverband in veenweidegebied⁴.

Het *Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)* is het nationale instituut voor strategische beleidsanalyse op het gebied van milieu, natuur en ruimte. Het PBL draagt bij aan de kwaliteit van de politiek-bestuurlijke afweging door het verrichten van verkenningen, analyses en evaluaties waarbij een integrale benadering vooropstaat. Het PBL is voor alles beleidsgericht. Het verricht zijn onderzoek gevraagd en ongevraagd, onafhankelijk en wetenschappelijk gefundeerd. Het PBL heeft zowel over veenweideproblematiek als stikstofproblematiek veel gepubliceerd.

Naast deze onderzoeksbureaus wordt ook binnen Noordwest Overijssel al onderzoek gedaan door onder meer het Collectief Noordwest Overijssel met zijn GLB-pilot '*Vooruit boeren op water en veen*'.

Het *Nationaal Kenniscentrum Bodemdaling (NKB)* heeft de functie van het toegankelijk maken van kennis op het gebied van bodemdaling, waaronder funderingsproblematiek. Er is nog veel onbekend, als het om bodemdaling en de effecten daarvan op bijvoorbeeld de CO₂-uitstoot gaat. Ook de effecten van de verschillende maatregelen op de bodemdaling an sich of de CO₂-uitstoot behoeft nog veel onderzoek. Via het NKB wordt de opgedane kennis snel gedeeld, zodat alle veenweidegebieden daar hun voordeel mee kunnen doen.

In het advies over de *Gebiedsanalyse* van de Deelgebiedscommissies is aangegeven welke kennishiaten er zijn waar nader onderzoek naar gedaan zou moeten worden. Ook in de initiatieven/projectenlijst zijn onderzoeksprojecten genoemd. In de Deelgebiedscommissies zullen deze onderzoeksvragen verder gespecificeerd worden en zal worden nagegaan of dit onderzoek al plaatsvindt (landelijk), dat het deel uit kan maken van een landelijk onderzoeksprogramma (met lokale pilotprojecten) of dat er aanvullend onderzoek noodzakelijk is.

³ *Vernatting Groene Hart: kostprijs melk en CO₂-prijs*, C.H.G. Daatselaar, H. Prins, WUR

⁴ Effecten van ammoniak reducerende maatregelen in bedrijfsverband Scenariostudie voor proeftuin Natura 2000 in veenweidegebied, A. Evers en anderen, WUR, ORG-ID en Projecten LTO-Noord

5.5 Waar gaan we eerst aan werken

Regiegroep

De leden van de Regiegroep bespreken het concept-*Startdocument* in het bestuur van hun organisatie, bepalen of ze er mee in kunnen stemmen (en commitment betuigen), en mandateren het Regiegroeplid om in de eerstvolgende vergadering van de Regiegroep te besluiten over eventuele wijzigingen. Overheden betrekken hier in meer of mindere mate hun algemene besturen bij. Op verzoek van de Regiegroep zullen Gedeputeerde Staten van Overijssel een voorstel doen aan Provinciale Staten (PS) over de inzet van voor de gereserveerde financiële middelen ten behoeve van het vervolg (onderzoek, proces) van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel.

Deelgebiedscommissies

De Deelgebiedscommissies wijden zich de eerstkomende tijd aan het uitwerken van de initiatievenlijst en het zoeken naar gerichte kansen die bijdragen aan de doelstellingen van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel. Eveneens wordt ingezet op het uitwisselen van kennis en delen van resultaten van praktijkonderzoek, onder meer door excursies naar proefboerderijen/praktijkbedrijven (coronaproof). Tevens kunnen de onderzoeksvragen gepreciseerd worden en bepaald worden hoe die uit te zetten, dan wel dat duidelijk wordt of de onderzoeken al plaatsvinden. Na commitment van de partners op het Startdocument, zou het denken over een *Toekomstperspectief* kunnen starten met een 'droomsessie' over die toekomst. En met het voeren van verdiepende gesprekken over de Rode Draden.

Programmateam

Op verzoek van Regiegroep werkt het Programmateam een passende inrichting voor een werkorganisatie uit, dat deels gefinancierd wordt door de deelnemende partners en deels onderdeel uitmaakt van het verzoek aan PS. In de werkorganisatie zal de regierol van de provincie qua bemensing duidelijk tot uitdrukking komen, maar ook de andere partners zullen capaciteit leveren, waarbij de gevraagde inbreng van de overheden groter zal zijn dan die van de andere organisaties. De inzet is, naast advisering van de Regiegroep en de eigen bestuurder, met name gericht op het bijdragen aan onderzoek, pilotprojecten, visievorming, participatie in Deelgebiedscommissies en het delen en borgen van kennis in de eigen organisatie.

We onderzoeken of ervencoaches en/of specialisten, voorzien in de behoefte van individuele agrarische ondernemers. Tevens wordt onderzocht of er voldoende beschikbaarheid is voor Noordwest Overijssel, of dat daar extra inzet op gepleegd moet worden. En zo ja, hoe dat dan vorm kan krijgen in het kader van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel.

HOOFDSTUK 6 ORGANISATIE VAN DE GEBIEDSGERICHTE AANPAK NOORDWEST OVERIJSSSEL

6.1 Inleiding

We werken samen aan de gebiedsgerichte aanpak voor Noordwest Overijssel. Dat doen we met gebiedspartners op verschillende niveaus. Enerzijds op bestuurlijk en ambtelijk niveau voor Noordwest Overijssel als geheel. Daarnaast werken we samen in drie deelgebieden. Deze indeling in deelgebieden is gemaakt omdat er op fysiek en organisatorisch gebied veel verschillen bestaan tussen Wieden Weerribben, Staphorsterveld en Polder Mastenbroek / Kamperveen. In deze gebieden, waar zowel stikstof- als veenweideproblematiek aan de orde is, zijn Deelgebiedscommissies ingesteld.

6.2 Organisatie overkoepelend en per deelgebied;

Regiegroep Noordwest Overijssel (RNWO)

Dit is het overkoepelende bestuurlijk overleg voor Noordwest Overijssel als geheel. Het is de bestuurlijke gebiedstafel met een brede samenstelling van betrokken (vertegenwoordigende en belanghebbende) gebiedspartners. Het gremium is regisserend (van gebiedsproces), adviserend (naar betrokken overheden), afstemmend, informierend en inspirerend (partners onderling).

Bestuurders van de betrokken overheden en maatschappelijke partners vormen samen de *Regiegroep Noordwest Overijssel (RNWO)* (voor samenstelling, zie bijlage 4).

Conform het Klimaatakkoord en de GGA stikstof coördineert en faciliteert de provincie Overijssel het proces. De RNWO zal enkele keren per jaar bijeen komen. De RNWO stelt, samen met de Deelgebiedscommissies, het *Toekomstperspectief* op, waarbij de RNWO de bijdrage daaraan van de Deelgebiedscommissies toetst aan de uitgangspunten (paragraaf 5.2) en of eventuele verschillen tussen de deelgebieden zijn uit te leggen. Na akkoord van de RNWO over de deelgebiedsperspectieven, stelt de RNWO het *Toekomstperspectief Noordwest Overijssel* samen, uit de bijdrage vanuit de Deelgebiedscommissies en de eigen inbreng. Een uitvoeringsstrategie maakt onderdeel uit van het *Toekomstperspectief Noordwest Overijssel*.

Dit *Toekomstperspectief* biedt de RNWO ter vaststelling aan, aan de besturen van de betrokken partijen. De ruimtelijke aspecten van dit *Toekomstperspectief NWO* worden tijdens het maakproces op het juiste schaalniveau afgestemd met betrokken overheden en hun (provinciale en gemeentelijke) omgevingsvisies. Besluitvorming over ruimtelijke en financiële aspecten van het *Toekomstperspectief* vindt plaats in Provinciale Staten en gemeenteraden. In het Waterbeheerprogramma neemt het waterschap de waterhuishoudkundige aspecten van de strategie op. Besluitvorming daarover vindt plaats in het AB van waterschap Drents Overijsselse Delta. Na vaststelling van het *Toekomstperspectief NWO* zet de RNWO zich in op de uitvoering daarvan. Overigens voert de RNWO ook de regie op de uitvoering van de IBP-VP-projecten in Noordwest Overijssel. Tevens heeft de RNWO tijdens planvorming en uitvoering een belangrijke taak in bestuurlijke afstemming tussen de verschillende bestuurlijke trajecten die in NWO lopen.

Deelgebiedscommissies

Per deelgebied is er een Deelgebiedscommissie die wordt voorgezeten door een wethouder, die ook in de RNWO is vertegenwoordigd. In de Deelgebiedscommissies wordt gewerkt aan (de start van) pilotprojecten, aan het maken van voorstellen voor de *Gebiedsagenda* en aan het *Toekomstperspectief* voor dat deelgebied. Ten behoeve van

uitwisseling van kennis en kruisbestuiving van ideeën wordt ook tussen de DGC's samengewerkt. De Deelgebiedscommissies zijn de ogen en oren van het deelgebied, daar waar het ontwikkelingskansen voor de korte termijn betreft. Dit betreft met name kansen die betrekking hebben op de veenweideproblematiek en de stikstofproblematiek. Ze zijn verbinder tussen lokale werkelijkheid en bovenlokale opgaven en tussen lokale en regionale partijen die vanuit verschillende belangen deelnemen.

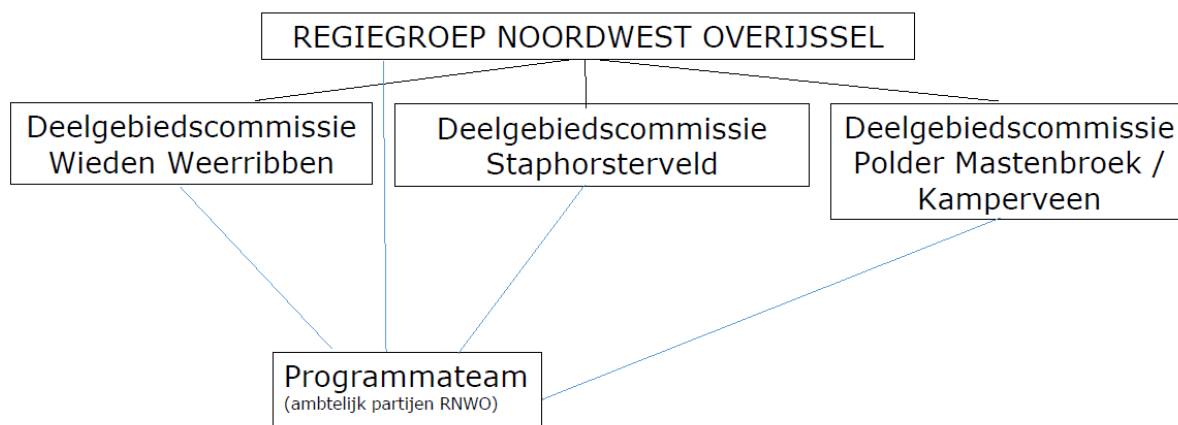
De Deelgebiedscommissies bestaan uit ambtelijke vertegenwoordigers van de betrokken gemeenten en het waterschap en uit de (lokale) vertegenwoordigers uit het gebied. Per deelgebied is er een projectleider, die de voorbereidende werkzaamheden voor de commissie uitvoert. In de commissievergadering is de projectleider de rechter hand van de voorzitter. Er zijn Deelgebiedscommissies voor *Mastenbroek / Kamperveen*, *Staphorsterveld* en *Wieden Weerribben* (voor samenstelling, zie bijlage 4).

Programmateam Noordwest Overijssel

Aan het *Programmateam (PT)* nemen de ambtelijke vertegenwoordigers van de partijen uit de RNWO deel. Belangrijkste taak is het adviseren van de Regiegroep. Daarnaast zijn belangrijke taken het elkaar informeren over en afstemmen van ontwikkelingen binnen en buiten de GGA NWO (met invloed op de GGA NWO), het bewaken van de voortgang van de IBP-projecten, het elkaar inspireren en het vormen van de schakel met de eigen organisatie. Het eigenaarschap van opgaven, producten en proces ligt bij alle partijen uit het PT (en de RNWO). Het PT komt 8 keer per jaar bijeen. Programmaleider en programmasecretaris worden door provincie Overijssel geleverd. Programmaleider is tevens ambtelijk secretaris van de RNWO en voorzitter van het PT. De projectleiders van de deelgebieden nemen ook deel aan het Programmateam, evenals de gebiedsregisseur (die samen met inhoudelijke experts het *Gebiedsteam* vormt). Elke deelnemende organisatie heeft voor haar interne afstemming (mogelijk) een *Intern Overleg*. Per organisatie zal er een verschillend aantal overlegmomenten zijn.

Kernteam (proces) en Gebiedsteam (inhoudelijk en gericht op gebiedsagenda)

Ondersteunend aan de andere gremia zijn het Kernteam en het Gebiedsteam. Het Kernteam houdt zich vooral bezig met het begeleiden van het proces en met het adviseren van het Programmateam (indirect in het adviseren van de Regiegroep) en van de Deelgebiedscommissies. Daarnaast levert het Kernteam (concept-)documenten op en verzorgt het de vergaderstukken voor de verschillende gremia. Het Gebiedsteam heeft een meer inhoudelijke rol (zowel in de documenten als in de Deelgebiedscommissies) én richt zich vooral op de totstandkoming van de *Gebiedsagenda* (inhoudelijk en procesmatig).

6.3 Stakeholders in dit gebiedsproces

Naast de genoemde partijen die deel uitmaken van de Regiegroep Noordwest Overijssel, zijn er veel organisaties en meer of minder georganiseerde groepen inwoners in het gebied. Een aantal van deze organisaties en groepen maakt deel uit van de Deelgebiedscommissies. Andere organisaties en bewoners zullen we eveneens betrekken in het gebiedsproces, zoals bijvoorbeeld bij pilotprojecten, bij gebiedsprocessen in kleinere gebieden, bij het werken aan concrete voorstellen, in gesprekken met agrarische studieverenigingen of bij themabijeenkomsten.

Een belangrijke stakeholder is de stichting Nationaal Park Weerribben Wieden. Een aantal leden (organisaties) van de stichting zijn vertegenwoordigd in de Deelgebiedscommissie Wieden Weerribben. De stichting is in een traject naar een Nationaal Park Nieuwe Stijl, waarvoor onder meer een toekomstvisie wordt gemaakt. Er zijn qua doelen en qua grondgebied veel overeenkomsten tussen de toekomstvisie die de stichting zal gaan maken en het Toekomstperspectief dat vanuit de GGA NWO wordt gemaakt. Er zullen gesprekken worden gevoerd hoe deze twee planprocessen kunnen worden gezwaluwstaart.

Er zijn inhoudelijke relaties met Flevoland, Friesland en Drenthe ten aanzien van stikstof en/of hydrologie. Vanuit de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel wordt geparticipeerd in de Gebiedstafel Noord-Flevoland. Met Friesland en Drenthe zijn ook contacten en die zullen in de planvormingsfase, waar wenselijk/noodzakelijk, worden geïntensiveerd.

6.4 Communicatie en participatie

Interne communicatie en participatie binnen Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel

Er zijn veel overlegstructuren⁵ in ons gebiedsproces, ieder met een eigen functie. De kunst is om een goede verbinding tussen de gremia te houden. Belangrijke positieve bijdragen hieraan leveren de korte lijnen en de personele unies tussen de verschillende overlegstructuren en een Kernteam waarin alles bij elkaar komt. Dit maakt goede interne communicatie mogelijk. Binnen ieder gremium wordt, naast persoonlijk contact, gebruik gemaakt van digitale communicatiemogelijkheden.

Het open proces op basis van gelijkwaardigheid draagt bij aan open communicatie. Daarbij dient de kanttekening gezet te worden dat uit de *Gebiedsanalyse* naar voren komt dat het vertrouwen van agrariërs (in algemene zin) in de overheid en in terreinbeherende organisaties niet erg groot is. Juist het open proces en de open en heldere communicatie is belangrijk om het vertrouwen op te bouwen.

In de verschillende overlegstructuren zijn gebiedspartijen op regionaal en lokaal niveau betrokken, evenals vertegenwoordiging van bewoners. Zij werken, samen met overheidsvertegenwoordigers, aan planvorming en uitvoeringsprojecten (pilots). Ze hebben een belangrijke adviesrol naar (lokale vertegenwoordiging) en in (regionale vertegenwoordiging) de Regiegroep.

⁵ Regiegroep, Deelgebiedscommissies, Programmateam, Gebiedsteam, Kernteam, Interne Overleggen. Daarnaast is er ook parallelle structuur tussen leden van Deelgebiedscommissies onderling (via digitale samenwerkingsdocumenten en bijeenkomsten).

Externe communicatie en participatie

Er zijn twee belangrijke doelgroepen te onderscheiden ten behoeve van de externe communicatie:

- de achterbannen van de vertegenwoordigers in de Deelgebiedscommissies, en
- de bewoners in Noordwest Overijssel en/of in één van de deelgebied en

De vertegenwoordigers in de Deelgebiedscommissies zijn in principe verantwoordelijk voor de communicatie met hun achterbannen, om enerzijds de achterbannen te informeren en anderzijds om input op te halen ten behoeve van hun vertegenwoordigende rol. Zij kunnen hierbij echter wel worden ondersteund vanuit de GGA NWO, door de diverse communicatiemiddelen (zie onder) en door een gezamenlijk afgestemde communicatieboodschap.

De communicatieboodschap is gebaseerd op een gezamenlijk communicatieplan. Het is belangrijk dat de communicatieboodschap is afgestemd met de betrokken partijen. Met de communicatie sluiten we aan op de voortgang van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel en bij belangrijke besluiten.

In te zetten communicatiemiddelen voor externe (én interne) communicatie zijn:

- Website (er wordt gewerkt aan een websitepagina per GGA-gebied, in dit geval voor Noordwest Overijssel);
- Presentaties (standaardpresentaties kunnen worden gemaakt en beschikbaar komen voor alle partners);
- Documentatie (basisdocumenten, zoals de *Gebiedsanalyse* en het *Startdocument*, etc.) zullen op de website worden geplaatst; Andere documentatie, zoals onderzoeksresultaten, verslagen van de Regiegroepvergaderingen zullen op een nader te bepalen wijze beschikbaar zijn voor alle partners;
- Persbericht, als er aanleiding voor is;
- Mogelijk een digitaal platform (voor bewonersparticipatie);
- In het Communicatieplan nader te benoemen communicatiemiddelen.

Tenslotte, het is al genoemd, zal er begin 2022 een gezamenlijk communicatieplan worden opgesteld. Bij dit alles is het duidelijk dat het van belang is dat er een communicatieadviseur in de werkorganisatie wordt opgenomen.

6.5 Planning en financiering

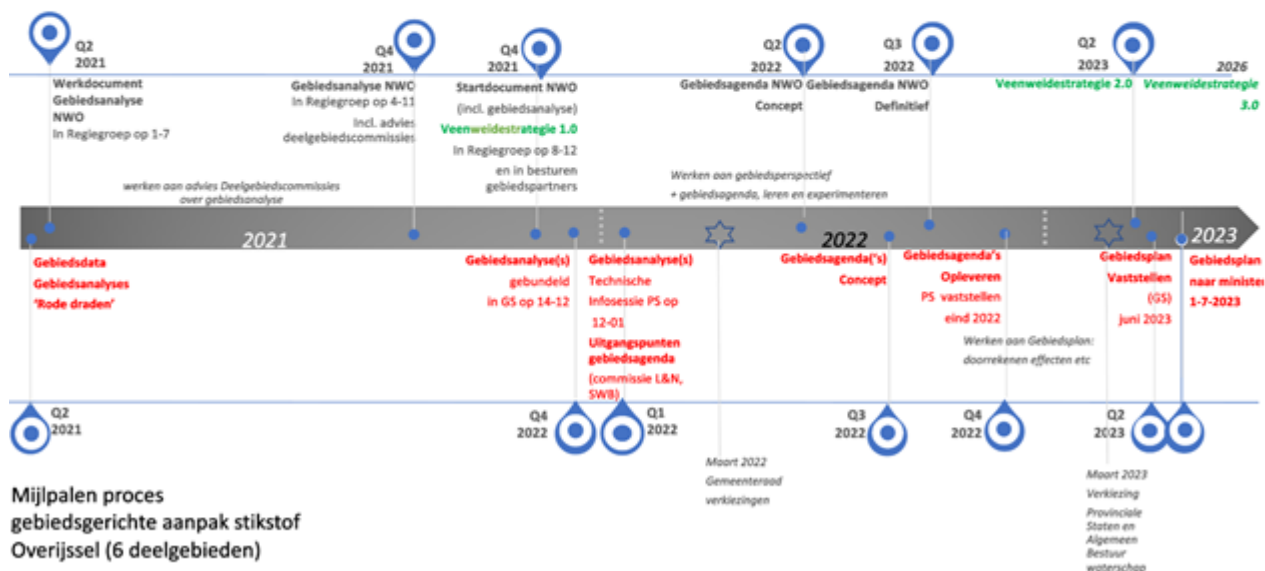
Planning

De planning van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel in samenhang met de provinciale Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof en het landelijke Veenplan, is weergegeven in onderstaand figuur. *Boven* de tijdbalk staat de planning van de (resultaten van de) Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel. *Onder* de tijdsbalk staat in rood de planning van de provinciale Gebiedsgerichte aanpak Stikstof. In groen staan de resultaten van de verschillende fasen van de Regionale Veenweidestrategie.

Mijlpalen planning

boven: mijlpalen proces GGA NWO (zwart) en veenweidestrategie (groen)
 onder: mijlpalen GGA stikstof Overijssel (rood)

Mijlpalen proces gebiedsgerichte aanpak
 Noordwest Overijssel

Financiering

In het kader van het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland (**IBP-VP**) is het IBP-fiche *Samen werken aan de kwaliteit van NWO* opgesteld en ingediend bij het ministerie van LNV. Hierin is een samenwerkingsagenda opgenomen met projecten, waarvan 8 (clusters van) projecten gezamenlijk **€ 4,2 miljoen** zullen ontvangen vanuit het rijk. De regio zorgt voor cofinanciering uit bestaande programma's en projecten (€ 5,3 miljoen).

In het kader van de Regiodeal Zwolle investeren rijk en gebiedspartners miljoenen euro's. Deze euro's worden niet in deze Gebiedsgerichte aanpak NWO opgenomen (om geen dubbelbetalingen te krijgen), maar worden wel degelijk in dit gebied geïnvesteerd voor doelstellingen die ook van toepassing zijn op de GGA NWO.

In het kader van het **Klimaatakkoord** is voor de Veenweidegebieden in Nederland in totaal € 276 miljoen gereserveerd, waarvan € 100 miljoen als impuls gelden is verdeeld over de veenweideprovincies, om beweging te brengen in gebiedsprocessen. Voor de veenweideopgave in Noordwest Overijssel is daarvan **€ 15 miljoen** ontvangen. Voor kennis, ondersteuning programmalijnen en pilots is € 76 miljoen landelijk beschikbaar. Er is landelijk € 100 miljoen voor de uitrol van maatregelen voor de jaren 2022–2030. Op basis van de tussenresultaten uit het onderzoeksprogramma naar de effectiviteit van maatregelen, bedrijfseconomische en ruimtelijke effecten en op basis van de gewenste maatregelenmix in de Regionale veenweidestrategieën zal een voorstel voor deze uitrol worden opgesteld. Het is daarbij denkbaar dat de middelen dáár worden ingezet (voor specifieke maatregelen en gebieden) waar de kosten efficiëntie van de maatregelen het hoogst is, d.w.z. waar de hoogste reductie tegen de laagste prijs kan worden gerealiseerd.

In het **coalitieakkoord** van de provincie Overijssel is een bedrag van **€ 3 miljoen** opgenomen voor het gebiedsproces Veenweide NWO. In eerste instantie is hiervan een deel beschikbaar voor proceskosten.

Conform het door Provinciale Staten vastgestelde Statenvoorstel Investeringsvoorstel Aanpak Stikstof (2020/1101921) is er voor het hele programma GGA-stikstof € 5,83 miljoen beschikbaar voor onder meer het opstellen van een gebiedsanalyse en een gebiedsagenda in Noordwest Overijssel.

Het rijk heeft al middelen beschikbaar gesteld om zo de doelen te halen uit de *Wet stikstofreductie en natuurverbetering*:

- Voor de komende 10 jaar stelt het kabinet € 3 miljard (extra) beschikbaar voor het versterken en herstellen van natuur en daarnaast € 2 miljard voor maatregelen om de neerslag van stikstof terug te dringen.
- Voor de periode tot 2030 heeft het rijk een pakket maatregelen vastgelegd dat moet leiden tot de benodigde reductie van stikstofemissies en -deposities in 2030. Provincies spannen zich in om de maatregelen zo effectief mogelijk in te zetten. *(Voor de periode na 2030 zijn nog geen maatregelen bekend, en nog geen middelen beschikbaar gesteld).*

Financiering vinden voor de te nemen maatregelen is nadrukkelijk onderdeel van het *Toekomstperspectief Noordwest Overijssel*.

HOOFDSTUK 7 HET BREDERE KADER

7.1 Relatie met andere actuele gebiedsprocessen

Zoals in de inleiding (paragraaf 1.3) al is aangestipt, start de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel niet in een organisatorisch maagdelijk gebied. Er zijn in het gebied al diverse gebiedsprocessen gaande of zitten eraan te komen. Het is van belang een goede afstemming met de organisaties van die gebiedsprocessen te hebben. Daarbij moet je lopende gebiedsprocessen niet verstoren, en ze moeten ook 'ons' proces niet verstoren. Er zit een grote overlap tussen partijen en personen die bij alle gebiedsprocessen zijn betrokken. Met name op deelgebiedsniveau spelen de partijen in die gebiedsprocessen en mogelijk die gebiedsprocessen/samenwerkingsverbanden zelf een belangrijke rol. Het gaat om de volgende verbanden:

- BAG Bestuurlijke adviesgroep voor het Natura 2000-gebied Wieden Weerribben
- Landinrichting(-scommissie) Noordwest Overijssel, alleen nog deelgebied Blokzijl-Vollenhoven in proces (kaveloverdracht gepland op 01-01-2022), andere deelgebieden afgerond.
- Landinrichting(-scommissie) Staphorst (acte in januari 2021 gepasseerd). Nu volgt alleen nog de financiële afhandeling.
- Stichting Nationaal Park Weerribben Wieden (met plan van aanpak en subsidie voor Nationaal Park Weerribben Wieden Nieuwe Stijl)
- Regiodeal Zwolle gericht op (spreiding) recreatie in/rondom NP Wieden Weerribben.
- Gebiedscoöperatie IJsseldelta.

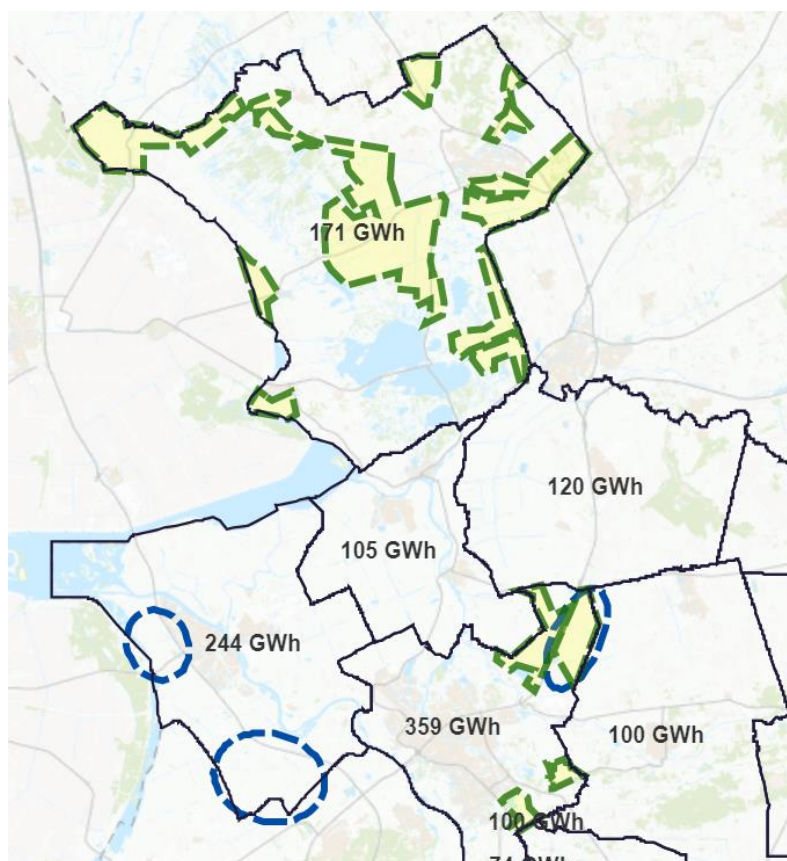
Naast interbestuurlijke gebiedsprocessen en samenwerkingsverbanden, zijn er ook nog andere gebiedsprocessen, die vanuit één organisatie worden georganiseerd, of die een veel grotere regio bestrijken. Die processen worden hierna beschreven.

Het waterschap (WDO Delta) dient elke tien jaar zijn *peilbesluiten* te herzien. Omdat provincie en waterschap beide het belang van een integrale afweging aangaande het waterpeil inzagen, heeft de provincie het waterschap eenmalig vijf jaar uitstel (tot 2024) gegeven om de 23 peilbesluiten in het Veenweidegebied van Noordwest Overijssel te nemen. Praktisch gezien (qua workload), kunnen niet alle peilbesluiten in dat laatste jaar of de laatste twee jaar worden genomen, en daarom wordt er vanaf 2020 gestart. Niet alle peilbesluiten vergen eenzelfde aanpak. Soms is er sprake van een puur procedurele aanpak, maar in andere gevallen is een gebiedsproces noodzakelijk. Het is wenselijk te wachten met het nemen van peilbesluiten (en het starten van het proces om tot die peilbesluiten te komen) totdat de Veenweidevisie op gebieds- en deelgebiedsniveau is vastgesteld. In verband met eerder genoemde planning is dat problematisch. Het waterschap bekijkt welke peilbesluiten niet afhankelijk zijn van het veenweideproces (buiten gebiedsgrenzen Veenweideproces, peilbesluiten waarbij peil wordt opgezet (natuur), etc.) en past planning daarop aan. Overigens heeft het Algemeen Bestuur van WDO Delta in mei 2020 het *ontwerp Watervisie "meer dan water"* unaniem vastgesteld. Daarin is de volgende tekst opgenomen: *We kiezen ervoor om op de korte termijn in te zetten op het vertragen van de maaiveld daling uitgaande van de huidige functies in het gebied, totdat er meer duidelijkheid is over de toekomst van het gebied. Dit doen we door het uitvoeren van onderzoek naar effecten van diverse maatregelen op de bodemdaling, het acties geven van voorlichting en het aanpassen van het peilbeheer. Voor de lange termijn houden we er rekening mee dat functies en daarmee het grondgebruik in het veenweidegebied sterk zullen veranderen.*

De *Regionale Energie Strategie (RES) West Overijssel 1.0* is inmiddels vastgesteld. Er worden daarin 4 uitgangspunten integraal afgewogen: bijdrage aan energietransitie, ruimtelijke kwaliteit, maatschappelijke acceptatie en maatschappelijke kostenefficiëntie. Provincie, gemeenten en waterschappen in West Overijssel geven in deze RES aan in 2030 1,826 TWh duurzame energie te willen opwekken. T.o.v. het gebruik in 2018 (2,8

TWh) wordt in 2030 meer dan de helft duurzaam opgewekt. De RES 1.0 heeft het karakter van een beleidsdocument dat, al dan niet in samenhang met eerder vastgestelde beleidsdocumenten, richtinggevend is voor de verdere ontwikkeling van de energiestrategie. In de kern bestaat de RES 1.0 uit zes doelstellingen en zes afspraken (zie [2. Managementsamenvatting - Regionale Energiestrategie West-Overijssel \(reswestoverijssel.nl\)](#))

Een aantal gemeenten in Noordwest Overijssel heeft al zoekgebieden voor zonne-energie (geel/groen) en/of windenergie (blauw) aangewezen (zie kaartje). De cijfers geven de doelstelling per gemeente weer van de nagestreefde hoeveelheid op te wekken duurzame energie.

7.2 Relatie van regionaal niveau met landelijk niveau

De Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel wordt beïnvloed door afspraken die landelijk worden gemaakt in de verschillende gremia. Deze gremia en een aantal onderwerpen dat daar speelt komt hier ter sprake.

In het verlengde van de klimaat Tafel Landbouw & Landgebruik, werkgroep Veenweide, is er sinds kort een *Interbestuurlijke Regiegroep Veenweide*. Deze regiegroep faciliteert, verbindt, stuurt het onderzoeksprogramma aan, stuurt op het gezamenlijk halen van de doelen, agendeert knelpunten in regelgeving en monitort de afstemming met andere relevante processen. Er is er momenteel ook nog een overlegstructuur van de provincies die Veenweidegebieden hebben. Dit is de *bestuurlijke Kopgroep Veenweide*, die ambtelijk wordt voorbereid door de *IPO-werkgroep Veenweide*. Gedeputeerde Gert Harm ten Bolscher maakt deel uit van de Kopgroep Veenweide, evenals van het IBO (Inter Bestuurlijk Overleg) waarin de Kopgroep Veenweide overlegt met VNG, UvW en de minister van LNV. De ambtelijke *IPO-werkgroep Veenweide* bereid deze bestuurlijke overleggen voor. Provincie Overijssel is hierin vertegenwoordigd.

Vanuit het *Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland (IBP-VP)* zijn 15 kansrijke gebieden benoemd (waarvan Veenweide Noordwest Overijssel er één is), waar op basis van gelijkwaardigheid tussen overheden, een regiospecifieke benadering is gekozen om samen te werken aan de grote opgaven waar we voor staan. Hiervoor is in 2019 een gebiedsplan opgesteld met een bijbehorende projectenlijst (zie verder § 4.3).

Op landelijk niveau vindt *afstemming over de aanpak van de stikstofproblematiek* plaats via:

- *Bestuurlijk Overleg* met de minister van LNV als vertegenwoordiger van het Rijk en het IPO als vertegenwoordiger van de provincies en in aanwezigheid van de koepels van gemeenten (VNG) en waterschappen (UvW). Gedeputeerde Gert Harm ten Bolscher is deelnemer van de delegatie van het IPO.
- De *Bestuurlijke Commissie Stikstof*. Alle provincies zijn hierin vertegenwoordigd in IPO-verband. Vanuit de provincie Overijssel neemt gedeputeerde Gert Harm ten Bolscher deel aan de Bestuurlijke Commissie.
- de *Ambtelijke Commissie Stikstof*. Alle provincies nemen hieraan deel in IPO-verband. Voorzitter is de provincie Overijssel (in de persoon van de ambtelijk opdrachtgever GGA stikstof).
- *interbestuurlijke Stuurgroep Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof*. Deze Stuurgroep structureert de interbestuurlijke samenwerking van de gebiedsgerichte aanpak. De stuurgroep bestaat uit vertegenwoordiging van provincies, rijk, gemeenten en waterschappen (UvW) en rapporteert aan het Bestuurlijk Overleg over de voortgang.

Overige landelijke en regionale (beleids-)processen die van invloed zijn op de toekomst van het Veenweidegebied Noordwest Overijssel zijn:

- Verminderen uitstoot van stikstof via generieke maatregelen
- Transitie naar kringlooplandbouw
- Klimaatrobuuste Regio Zwolle
- Omgevingsagenda Oost Nederland
- Koersontwikkeling Landelijk Gebied (provincie Overijssel)
- Nationaal Veenplan
- Gebiedstafel Noord Stikstof (b.v. pilot Flevoland t.b.v. Natura 2000-gebied Wieden Weerribben)

7.3 IBP-VP: Interbestuurlijk programma Vitaal Platteland

In het kader van het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland (IBP-VP) is in 2019 gestart met een ambtelijk team, bestaande uit vertegenwoordigers van de gemeenten Steenwijkerland, Staphorst, Zwartewaterland en Kampen, van het waterschap Drents Overijsselse Delta (WDODelta), van het ministerie van LNV en van de provincie Overijssel. Deze partijen (minus LNV, maar wel met de gemeente Zwolle aanvankelijk⁶) waren vanaf 2017 ook al betrokken bij het onderzoek van INFRAM, dat in opdracht van WDODelta en de provincie een verkenning deed naar bodemdaling in het veenweidegebied Noordwest Overijssel. Overigens waren bij die verkenning ook Staatsbosbeheer, LTO, NMO en Natuurmonumenten betrokken. Met de IBP-partners is gewerkt aan het IBP- fiche *Samen werken aan de kwaliteit van NWO*. Hierin is een

⁶ Eerst was ook de gemeente Zwolle aanwezig. Vervolgens niet meer, maar nu zal de gemeente Zwolle toch weer aanhaken als agendalid.

samenwerkingsagenda opgenomen, evenals een uitvoerings- en ontwikkelingsagenda, die ook door de colleges van de betrokken gemeenten zijn vastgesteld:

De samenwerking is gericht op het in samenhang aanpakken van de urgente opgaven en noodzakelijke transitie. Transitie die nodig zijn ten aanzien van landbouw en voedsel, klimaat en energie en natuur en biodiversiteit. De urgente opgaven zijn:

- *Emissies van milieubelastende stoffen moeten zover terug dat ze andere functies niet beperken. Het gaat onder andere om broeikasgassen die vrijkomen bij veenafbraak en uit de veehouderij (klimaatakkoord), om nutriënten uit geoxideerd veen die de water- en natuurkwaliteit negatief beïnvloeden (KRW, N2000) en om verzurende en vermestende stoffen die via mest en de lucht in het gebied terecht komen (stikstof).*
- *Grote ruimteclaims die voortkomen uit de klimaat-, landbouw- en energietransitie moeten ingepast worden. Het gaat onder andere om ruimte voor kringlooplandbouw (LNV: Landbouw, natuur en voedsel waardevol en verbonden), duurzame energieopwekking (RESs), vastleggen van koolstof in de bodem (klimaatmitigatie) en ruimte om toenemende weerextremen het hoofd te bieden (klimaatadaptatie).*
- *En we moeten zorgvuldig omgaan met grondstoffen en productiefactoren, zoals onze bodem, het landschap en het bijbehorende toeristisch product.*

Uitdagingen die in het Overijssels veenweidegebied niet op zichzelf staan. Ze moeten verbonden blijven met de sterke sociale kwaliteit, samen gaan met de transformatie van de regionale economie en bijdragen aan sterke, gebiedseigen en klimaatbestendige landschappen.

Het gebiedsplan en de bijbehorende projecten hebben naast financiering uit de regio ook rijks geld gekregen vanuit dit programma (en deels uit de klimaat en energie). Er is voor het IBP-VP een *werkplaats vitaal platteland* ontwikkeld, voor kennisuitwisseling tussen de 15 pilotprojecten, waarvan het gebiedsplan Veenweide NWO er één is. Onderwerp dat vooral aan bod komt in deze bijeenkomsten is het interbestuurlijk samenwerken. Hoewel dit Interbestuurlijk Programma in 2021 is gestopt, lopen de projecten en het interbestuurlijk samenwerken door.

7.4 Klimaatakkoord, Veenplan en kader stellende nota Regionale Veenweidestrategie

Hoewel de opgaven voor de Gebiedsgerichte aanpak NWO breder⁷ zijn dan alleen die uit het Klimaatakkoord, vormt dit akkoord wel een belangrijke basis van dit gebiedsplan. De in het Klimaatakkoord genoemde opgave voor alle veenweide gebieden samen in Nederland is een reductie van 1 Mton CO₂ in 2030. Het Klimaatakkoord geeft aan dat er voor elke veenweideregio een Regionale Veenweide Strategie moet komen. In het Klimaatakkoord staat precies wat er wordt verwacht, maar het gaat daarbij wel uit van een maatwerk aanpak. Daarover wordt gezegd: *“Deze aanpak zal resulteren in een toekomstperspectief voor de veenweidegebieden en de betrokken bedrijven. Kortom, klimaat, natuur, landbouw en weidevogelbeheer combineren met behoud van ons prachtige landschap”*⁸.

⁷ Vanuit de opgave uit het Klimaatakkoord, wordt er automatisch ook gewerkt aan andere opgaven die er zijn, zoals het tegengaan van bodemdaling sec (dus ook zonder CO₂-component), verminderen stikstofuitstoot, transitie naar kringlooplandbouw en verbetering externe omstandigheden van het Natura 2000-gebied Wieden-Weerribben.

⁸ Deze opsomming van thema's kan ook worden uitgebreid met andere thema's.

Over het proces van de Regionale Veenweide Strategie zegt het Klimaatakkoord het volgende: *Provincies organiseren/faciliteren een proces met grondgebruikers (onder andere agrariërs), maatschappelijke actoren, bewoners en medeoverheden gericht op de opstelling van een programma per veenweidegebied (regionale veenweide strategie). In 2020⁹ wordt een conceptprogramma opgesteld dat in ieder geval bevat:*

- globale mix van maatregelen, gericht op opgave in 2030;
- perspectief op 2050, inclusief beheeraspecten;
- afspraken over monitoring;
- financiële doorrekening;
- vervolgproces (uitwerking op polderniveau);
- verbinding met bestaande processen;
- rol van actoren in het gebied;
- bestaande instrumenten en identificatie van ontbrekende instrumenten.

In 2020 kondigt de minister in haar kamerbrief een fasering van het nationale Veenplan aan, waarbij duidelijk wordt dat er nog veel kennisleemtes zijn. Deze fasering is een jaar later vertaalt naar de Regionale Veenweidestrategieën.

De landelijke Regiegroep Veenweide¹⁰ heeft in het najaar van 2021 kaders uitgezet hoe de reductie van 1 megaton CO₂ eq. te bereiken. De *Kadernotitie Veenplan 1^e fase* geeft een indicatieve verdeling van deze opgave en voor Noordwest Overijssel betekent het een opgave van 11 – 14%, corresponderend met een reductie van 110.000 – 140.000 ton CO₂ eq. in 2030. Hoewel in de veenweidestrategieën de reductie van broeikasgassen centraal staat, zetten partijen in op een integrale, gebiedsgerichte en gebiedsspecifieke aanpak, waarbij de verschillende gebiedsopgaven in samenhang worden gezien. Het gaat daarbij onder meer om:

- Tegenaan van bodemdaling
- Reductie van stikstofdepositie (stikstofaanpak)
- Realiseren van klimaat robuuste (veerkrachtige en toekomstbestendige) watersystemen en zoetwatervoorziening (KRW, Deltaprogramma)
- Versterken van biodiversiteit (NNN, Natuurinclusieve landbouw)
- Verbeteren en realiseren goede bodem- en waterkwaliteit (DAW)
- Behoud cultuurhistorische en landschappelijke waarden
- In de veenweidestrategieën wordt (bij voorkeur via herkenbare paragrafen) de verbinding gelegd met bovengenoemde (en indien relevant andere) gebiedsopgaven.

In de notitie *Adaptieve borging Veenweiden* worden de uitgangspunten voor de werkwijze om aan de klimaatopgave veenweiden te werken, beschreven. Het betreft: een adaptief en lerend proces, met nog veel kennisleemtes die ingevuld moeten worden; werken vanuit draagvlak in een gebiedsgerichte aanpak; gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheden en maatschappelijke organisaties. Dit maakt dat er een ontwikkeling in het proces is van inspanningsverplichting (nu) naar resultaatverplichting voor gebieden in 2030. De fases in die ontwikkeling worden als volgt beschreven en in beeld gebracht (zie figuur *Adaptieve borging*):

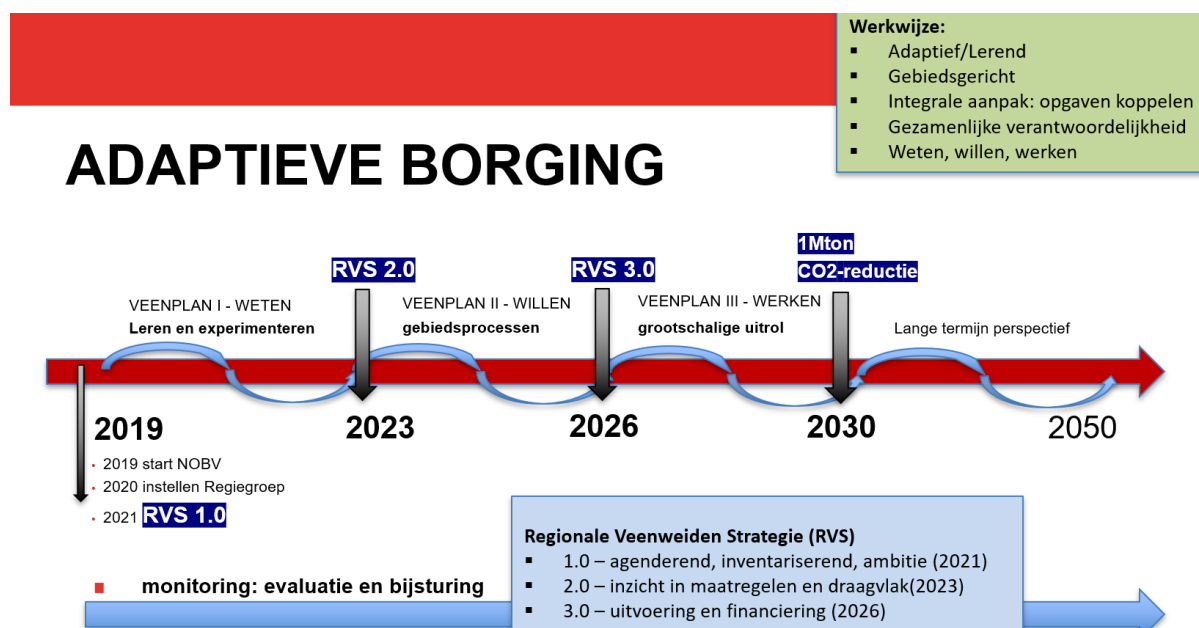
⁹ Doordat beloofde kaders voor de Veenweidestrategie twee jaar na planning zijn gesteld, is het jaartal 2020 ook losgelaten. Zie planning Regionale Veenweidestrategieën 1.0, 2.0 en 3.0.

¹⁰ Uit de sectortafel 'Landbouw en landgebruik' van het Klimaatakkoord is de Regiegroep Veenweide voortgekomen. Deze heeft een adviserende rol richting de vier overheidslagen in het Interbestuurlijk Overleg Veenweide.

Fase 1 (2019-2023) geeft het *weten* een grote rol en het zwaartepunt ligt op kennisontwikkeling; sturen op input. Belangrijk onderdeel van de agenda is staat het in beeld krijgen van de randvoorwaarden.

Fase 2 (2023-2026) richt zich sterk op gebiedsprocessen om de opgedane kennis te vertalen naar toepasbare maatregelen in gebieden waarover overeenstemming (*het willen*) bereikt moet worden met de betrokken partijen; het willen. Dit betekent sturing op output (via een groeimodel van het maatregelenpakket). In deze fase moeten de randvoorwaarden op orde gebracht worden.

Fase 3 (2026-2030) gaat over het toepassen (*het werken*) van de kennis en de afspraken via grootschalige uitrol van maatregelen. In deze fase zijn de randvoorwaarden op orde en kan gestuurd worden op outcome (CO2-reductie).

7.5 Stikstofwet

Het Rijk heeft algemene maatregelen aangekondigd om de uitstoot van stikstof al bij de bron terug te dringen en zo de doelstelling uit de *Wet stikstofreductie en natuurverbetering* ("Stikstofwet", juli 2021) die is vastgelegd voor het jaar 2030 te halen. In de wet is een resultaatverplichting (voor het Rijk) vastgelegd. Dit houdt een afname van depositie in van 40%, 50% en 74% in respectievelijk 2025, 2030 en 2035. Het uitgangspunt hiervoor is een landelijke gemiddelde daling van emissies van 10%, 26% en 50% in de genoemde jaren. Een voorbeeld van een maatregel uit de wet is de snelheidsbeperking die sinds half maart 2020 overal in Nederland geldt. Daarnaast zijn er diverse rijksregelingen, bijvoorbeeld voor boeren die willen stoppen of op een meer natuurvriendelijke manier willen werken. Maar er komt wellicht meer vanuit Den Haag als gevolg van het regeerakkoord. In welke vorm en op welk moment, dat is nu nog niet bekend. De gebiedsgerichte aanpak in Overijssel richt zich erop om te inventariseren welke maatregelen in Overijssel op welke plek nodig zijn en hoe en wanneer deze het best kunnen worden toegepast. Naast het uitvoeren van rijksbeleid richt de provincie zich ook op beleidsontwikkeling (bijv. beleidsregels rond salderen). Te verwachten zijn een nadere invulling van het huidige natuurbesluit, verdere acties voor verduurzaming van mobiliteit en een 'matching loket' om vraag en aanbod van stikstof aan elkaar te verbinden.

**BIJLAGE 1: PLANNEN, AFSPRAKEN, BELEID EN ONDERZOEK
die de basis vormden voor de inhoudelijke Uitgangspunten voor de
Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel**

- Het IBP-VP gebiedsplan Samen werken aan de kwaliteit van Noordwest Overijssel;
- *Klimaatakkoord* daar waar het gaat over Veenweidegebieden;
- Statenvoorstel Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof
- Overkoepelende opgaven en opgaven per onderscheiden deelgebied (uit werksessie Programmteam 7 januari 2020);
- Technische informatie, kenniscentra, onderzoeken (o.a. *Verkenning bodemdaling veenweide in Noordwest Overijssel*), pilotstudies (o.a. onderwaterdrainage Rouveen);
- Gidsende principes die de basis vormden voor de *Verkenning bodemdaling veenweide in Noordwest Overijssel* (ambtelijk akkoord evenals bestuurlijk bij opdrachtgevers van de verkenning: provincie en waterschap);
- Beheerplan Weerribben Wieden
- (Ontwerp-)PIP De Wieden;
- Nationaal Landschap IJsseldelta;
- Provinciale Omgevingsvisie (wordt herijkt, waarbij uitkomsten veenweide gebiedsproces NWO belangrijke input vormt);
- Nationale Omgevingsvisie (NOVI, 2021 definitief).
- Gemeentelijke omgevingsvisies en beleidsdocumenten
- Uitkomsten RES West Overijssel
- Ontwikkelagenda Oost-Nederland
- Deltaprogramma (herijkt in 2021), zoet water, klimaatadaptatie, gebiedsgericht werken

BIJLAGE 2: GEBIEDSANALYSE NOORDWEST OVERIJSEL

Zie separaat document

CONCEPT

BIJLAGE 3: REGIEGROEP OVER AANBEVELINGEN DEELGEBIEDSCOMMISSIES:

- 1. Integraal Toekomstperspectief.** De Deelgebiedscommissies doen de aanbeveling om aan een *integraal* Toekomstperspectief te werken. Daarbij wordt nadruk gelegd op het ontschotten van beleid en financiering om te kunnen streven naar optimale doelrealisatie van maatschappelijke doelen. Hierbij ligt vooral een opgave bij de overheden om deze ontschotting in mindset en in de praktijk mogelijk te maken.

Regiegroep:

In de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel is het de bedoeling zo integraal mogelijk te werken aan een Toekomstperspectief en Gebiedsagenda, en van daaruit sectorale vragen te beantwoorden (voor provinciaal Gebiedsplan, voor Regionale Veenweidestrategie, eventueel voor de RES en N2000). Hoewel de behoefte (h)erkend wordt, is het binnen de overheidsorganisaties niet altijd mogelijk om het beleid en budget geheel te ontschotten. De inzet is wel om de samenhang tussen de beleidsvelden te zoeken, door zoveel mogelijk binnen overheden samen te werken en dat te vertalen naar een integrale aanpak in Noordwest Overijssel.

- 2. Eén loket voor financiering maatschappelijke doelen.** De Deelgebiedscommissies adviseren de financiering van maatschappelijke doelen via één loket te laten lopen. Daarbij is het de bedoeling om tot een optimale doelrealisatie te komen van de maatschappelijke opgaven.

Regiegroep:

De méérwaarde van 1 loket gericht op brede maatschappelijke doelen, in de vorm van een gebiedsfonds, wordt zeker gezien. Een gebiedsfonds hoeft niet alleen met overheidsgeld gevuld te worden. Ook andere partijen kunnen hieraan een bijdrage leveren, die ten goede komt aan het gebied. We volgen de ontwikkelingen van Salland Loont en kijken of we dat hier toepasbaar kunnen maken. Daarnaast kijken we, als er rijks geld komt, dat dan zo ontschot mogelijk beschikbaar te krijgen voor het gebied.

- 3. Kennisontwikkeling.** Er ontbreekt nog veel kennis, m.n. op het gebied van stikstof en bodemdaling i.r.t. uitstoot van broeikasgassen (met name CO₂). Voor een deel zal de kennis door onderzoeksinstellingen worden ontwikkeld, maar voor een deel gaat het ook om specifieke kennis op NWO-niveau, op deelgebiedsniveau of zelfs op nog kleiner gebiedsniveau. De Deelgebiedscommissies adviseren de Regiegroep voor de kennisontwikkeling middelen (menskracht en financiën) beschikbaar te stellen.

Regiegroep:

Het is in ons proces essentieel om te leren van pilotprojecten. Daartoe wordt actief ingezet op het aanhaken bij nationale onderzoeksprogramma's. We stimuleren pilotprojecten, jagen die aan en werken en denken daarbij ook buiten de gebaande paden. Daar is lef voor nodig en ook financiële middelen. Daarom wordt aan de provincie gevraagd om budget vrij te maken voor kennisontwikkeling, worden gemeenten en waterschap gevraagd te onderzoeken of zij voor concrete projecten cofinanciering kunnen vinden in bestaande budgetten, en zal als er budget vanuit het rijk komt, dat ook (voor een deel) voor kennisontwikkeling worden ingezet. Het is belangrijk de onderzoekresultaten te delen in en tussen de deelgebieden en binnen de partnertorganisaties.

- 4. Regie.** De Deelgebiedscommissies adviseren de Regiegroep om (samen met de betrokken overheden) de regie te nemen bij de planvorming, bij het faciliteren van bottom-up-initiatieven die bijdragen aan de doelen, in de kennisontwikkeling en in de samenwerking binnen en tussen de DGC's en met de Regiegroep.

Regiegroep:

De Deelgebiedscommissies sluiten met bovenstaand advies aan bij het 'organisatiemodel' zoals dat ook al was voorgenomen. De Regiegroep voert in eerste instantie de regie over het gebiedsproces. Je ziet deze regierol bijvoorbeeld terug in

de in het Startdocument benoemde uitgangspunten voor het werken aan het Toekomstperspectief per deelgebied, in het samenbrengen van de drie deelperspectieven en in het voeren van het gesprek daarover met de drie Deelgebiedscommissies. Daar waar besluitvorming over ruimtelijk beleid of financiën aan de orde is, zijn ook overheden (Gemeenteraden, Algemeen Bestuur WDO Delta en Provinciale Staten) aan zet. Dit komt in eerste instantie bij de Gebiedsagenda aan de orde.

- 5. Rol stichting Nationaal Park Weerribben Wieden.** Voor het deelgebied Wieden Weerribben is geopperd om de stichting Nationaal Park Weerribben Wieden een rol te geven in het organisatiemodel.

Regiegroep:

We constateren dat:

- *Stichting NP WW en GGA NWO veel overeenkomsten hebben in hun opdracht tot een Toekomstperspectief te komen;*
- *Het niet gewenst is om twee keer in gebied met hetzelfde onderwerp aan te komen;*
- *Niet alle partijen uit de Deelgebiedscommissie zijn vertegenwoordigd in de stichting en ook niet alle leden van de Deelgebiedscommissie vinden dat dit een positieve ontwikkeling is.*

De partners in het deelgebied zoeken naar mogelijkheden waarbij de trajecten elkaar versterken. Uiteindelijk moet dat leiden tot één toekomstperspectief voor het deelgebied Wieden Weerribben. Het gesprek zal erover gevoerd worden of dat betekent dat je de trajecten ook organisatorisch in elkaar schuift of niet. Hoe dan ook zal er intensief worden samengewerkt. De initiërende partij voor het voeren van dit gesprek zijn de gemeenten Steenwijkerland en Zwartewaterland.

- 6. Individuele kennisondersteuning agrariërs.** Voor het nemen van (bron)maatregelen door individuele agrarische bedrijven, adviseren de Deelgebiedscommissies dat hiervoor gespecialiseerde kennis beschikbaar wordt gesteld. Voor het nadenken over de toekomst van het bedrijf kan juist een ervencoach een goede gesprekspartner zijn. Aangezien er veel veranderingen op de agrarische bedrijven zullen gaan plaatsvinden, vinden de Deelgebiedscommissies ondersteuning op individueel niveau (naast planvorming op gebiedsniveau) erg belangrijk.

Regiegroep:

We staan aan het begin van een grote landbouwtransitie, die nodig is voor het behalen van de doelen op het gebied van onder meer het tegengaan van bodemdaling en verminderen van CO₂-uitstoot en stikstofuitstoot. Er gebeurt heel veel rondom de landbouw en voor individuele agrariërs kan het erg ingewikkeld zijn om daarin hun eigen weg te vinden voor nu en voor de toekomst. Op individueel niveau daarover de gesprekken aangaan, helpt zowel de agrariër als het gebiedsproces. Het is daarom wenselijk dat die individuele ondersteuning gefaciliteerd wordt. Dat kan zowel om ervencoaches gaan als om specialistische kennis (advies op maat voor technische maatregelen tegen stikstofuitstoot). We onderzoeken of ervencoaches en/of specialisten, voorzien in de behoefte van individuele agrarische ondernemers. Tevens wordt onderzocht of er voldoende beschikbaarheid is voor Noordwest Overijssel, of dat daar extra inzet op gepleegd moet worden. En zo ja, hoe dat dan vorm kan krijgen in het kader van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel. Daarbij wordt gebruik gemaakt van ervaringen die hiermee al zijn opgedaan.

- 7. Planologisch maatwerk.** Veranderingen op agrarische bedrijven kunnen bijvoorbeeld plaatsvinden in de vorm van verbreding van de bedrijfsvoering. Daar kunnen planologische wijzigingen voor nodig zijn. De Deelgebiedscommissies vragen daarvoor medewerking van gemeenten.

Regiegroep:

Onderzoeken wat er kan aan maatwerkoplossingen binnen de kaders van het omgevingsbeleid (gemeenten en provincie), dat al werkt vanuit een 'ja, mits'-insteek (maatwerk is uitgangspunt). Onderzoeken welke extra ruimte er geboden kan worden voor experimenten. We inventariseren cases in het gebied (als die passen binnen de doelen van de GGA NWO), die we actief inbrengen om te bespreken aan de Regionale Omgevingstafel¹¹. In het licht van de ambities van de GGA NWO zijn voor bepaalde ontwikkelingen wellicht planologische wijzigingen nodig. Daartoe zal een planologische afweging worden gemaakt die uitgaat van een goede fysieke leefomgeving.

- 8. Gesprekken met de rietsector.** Gemeente Steenwijkerland probeert om problemen en oplossingsrichtingen binnen de rietsector in beeld te krijgen en de gezamenlijkheid onderling en met de Terreinbeherende Organisaties en de provincie Overijssel te versterken. Op een later moment kan dit mogelijk tot aanvullende opgaven of activiteiten leiden binnen de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel.

Regiegroep:

We constateren dat er een parallel traject hiervoor loopt. Dit geven we de ruimte en we geven de ruimte om uitkomsten mee te nemen in het gebiedsproces.

- 9. Watersysteem.** Het watersysteem in Noordwest Overijssel is complex en het belang van water is erg groot. Het waterbeheer kan vanuit verschillende oogpunten worden bekeken en die blik heeft consequenties voor het tot stand brengen van een duurzaam watersysteem. Vanuit klimaatmitigatie (verminderen uitstoot broeikasgassen) is er wellicht een ander systeem wenselijk dan vanuit klimaatadaptatie (snel kunnen reageren op stortbuien). Naast aanvullende kennis van het watersysteem, is het noodzakelijk het gesprek over dit onderwerp te voeren.

Regiegroep:

De Regiegroep onderkent het belang van een klimaatrobuust watersysteem. De Regiegroep erkent ook dat er behoefte is aan maatwerk. Hoe ziet een robuust watersysteem eruit (breder dan alleen NWO!)? En hoe over pakweg 40 jaar? Past het maatwerk binnen het robuust watersysteem, of is het passend te maken binnen een (wellicht iets aangepast) robuust watersysteem? Het is belangrijk dat het gesprek hierover wordt gevoerd. Daarbij is het van belang om eerst te onderzoeken waar het gesprek over het (robuust) watersysteem al wordt gevoerd. Wat is er nodig van ons uit om daar goed op aangehaakt te zijn (programmaorganisatie capaciteit beschikbaar maken op het onderwerp water)? Wat is aanvullend nodig aan kennisontwikkeling in NWO?

- 10. Bodemdaling.** De *Verkenning bodemdaling veenweide Overijssel* geeft inzicht in het watersysteem in brede zin, juist ook in relatie tot de bodemdaling en daarmee samenhangende CO₂-uitstoot. Er is echter kennis op een gedetailleerder schaalniveau nodig om inzicht te krijgen in de precieze werking van het watersysteem (inclusief grondwaterstromen). Daarmee kunnen gebiedspecifieke keuzes voor maatregelen beter worden genomen.

¹¹ In het kader van de nieuwe Omgevingswet is het instrument 'Regionale Omgevingstafel' ontwikkeld. Aan de Regionale Omgevingstafel worden initiatieven in de fysieke leefomgeving besproken, waarbij integrale afstemming nodig is. Daarbij gaat de gemeente in gesprek met alle belangrijke gesprekspartners zoals het waterschap, de provincie, Rijkswaterstaat, Omgevingsdienst, de welstand, Veiligheidsregio en de GGD. Samen zoeken zij naar de beste manier om een initiatief mogelijk te maken binnen de geldende kaders en regels.

Regiegroep:

De Regiegroep onderkent het belang van aanvullend (geo)hydrologisch onderzoek. Hiervoor zal expertise en budget geborgd worden binnen de werkorganisatie / het programma. Momenteel lopen twee onderzoeken hierover in Polder Mastenbroek en één onderzoek in Wieden Weerribben is al afgerond.

- 11. Natuur en landschap.** Voor gebiedspecifieke soorten (b.v. weidevogels) en voor versterking van de natuur in natuurgebieden is agrarisch natuurbeheer van groot belang. Het kan daarnaast doelen dienen als tegengaan bodemdaling (vernattingsmaatregelen), landschapsbehoud- en ontwikkeling en vastleggen CO2 (door aanplant opgaande landschapselementen). De Deelgebiedscommissies adviseren de financiële ruimte voor het aangaan van contracten te verruimen evenals de lengte van de contracten (langjarig). Nu wordt agrarisch natuurbeheer gefinancierd vanuit de provincie Overijssel. Indien de Regiegroep NWO achter deze wens van verruiming van contractruimte in aantallen en tijdsduur stelt, hoeft dat niet persé te betekenen dat dat door de provincie Overijssel wordt gefinancierd. Het kan mogelijk deel uitmaken van de 'maatschappelijke doelen-pot' waarover het in punt 1 is gegaan.

Regiegroep:

Regiegroep erkent dat langjarige contracten kunnen bijdragen aan een verdienmodel van agrariërs en aan de natuur. We gaan onderzoeken of hiervoor een constructie als Salland Loont zou kunnen werken. Daarbij wordt ook onderzocht of we GLB-gelden zo goed mogelijk kunnen benutten evenals die van het Aanvalsplan Grutto.

- 12. Grond.** De beschikbaarheid van (betaalbare) grond is een belangrijk instrument in gebiedsontwikkeling. De Deelgebiedscommissies adviseren daarom om snel starten met het beschikbaar krijgen van een voorraad grond (grondbank). Tevens adviseren de Deelgebiedscommissies het instrument kavelruil in te zetten, als daar vanuit de deelgebieden behoefte aan is.

Regiegroep:

Regiegroep erkent het belang van grond voor een gebiedsproces als de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel. De Regiegroep wil onderzoeken of geld, dat uit de eventueel beschikbaar komende rijksmiddelen voor het landelijk gebied, ingezet kan worden voor een grondbank. De wijze waarop de grondbank, of de middelen voor grond, worden ingezet, wordt onderzocht. Daarnaast is de intentie om de proceskosten van kavelruil te financieren, als een kavelruil wenselijk is in een gebied, en ten dienste staat van het integrale Toekomstperspectief.

BIJLAGE 4: SAMENSTELLING REGIEGROEP EN DEELGEBIEDSCOMMISSIES NOORDWEST OVERIJSSSEL

Regiegroep:

Gert Harm ten Bolscher (provincie Overijssel), voorzitter
Hans Pereboom (Waterschap Drents Overijsselse Delta)
Tiny Bijl-Oord (gemeente Steenwijkerland)
Lucas Mulder (gemeente Staphorst)
Harry Rietman (gemeente Zwartewaterland)
Albert Holtland (gemeente Kampen)
Ed Anker (gemeente Zwolle)
Sander Band (ministerie van LNV)
Marcel van Ittersum (LTO Noord)
Lammert van Dijk (NMV)
Christiaan van Dalfsen (OAJK)
Joop Alssema of Cor Pierik, afhankelijk van agenda (Collectief Noordwest Overijssel)
Marlies Ellenbroek (Staatsbosbeheer)
Chris Braat (Natuurmonumenten)
Jan Ybema, (Gastvrij Overijssel)
Matthijs Nijboer (Natuur en Milieu Overijssel)
Dolph van Ittersum (OPG)
Gerben Korten (Vitens)
Gerrit Berends (VNO/NCW)

Deelgebiedscommissies:

Mastenbroek / Kamperveen

- Gebiedscoöperatie IJsseldelta
- NMV
- LTO
- AJK Zwolle-Kampen
- ANV Camperland
- Vertegenwoordiger namens tuinders Koekoekspolder
- Polderbelangen Mastenbroek
- Gemeente Zwartewaterland
- Gemeente Zwolle
- WDODelta
- Provincie Overijssel
- Streekbelangen Kamperveen
- Gemeente Kampen

Staphorsterveld

- ANV Horst en Maten
- LTO
- NMV
- OAJK
- CZ Rouveen
- Vrienden van Oldematen / Veldschuur
- WDODelta
- Gemeente Staphorst
- Gemeente Zwartewaterland
- Provincie Overijssel
- Staatsbosbeheer
- Landmans Welvaart

Wieden Weerribben
NMV
LTO Noord
Staatsbosbeheer
Natuurmonumenten
Vertegenwoordiger namens de rietsector
Inwonersvertegenwoordiging
Gemeente Steenwijkerland
Gemeente Zwartewaterland
WDODelta
Provincie Overijssel
Business Club Steenwijkerland
KopTop
Stichting Nationaal Park Weerribben Wieden
ANV De Kopse Agrarische Natuurvereniging

Noordwest Overijssel Gebiedsgerichte aanpak

Gebiedsanalyse

1. Inhoud

2.	Inleiding	3
3.	Wat kenmerkt Noordwest Overijssel	5
4.	Thematische analyse	6
5	Rode draden uit puzzelstukjes en gebiedsdata	21
6	Waar gaan we met zijn allen aan werken?	32
7	Vervolgproces	41
	Bijlage 1 Generieke bronmaatregelen voor de landbouw	42
	Bijlage 2 Uitgangspunten voor vervolgtraject landbouwleden DGC Staphorsterveld	44
	Bijlage 3 Annotatie DGC Wieden Weerribben over Gebiedsanalyse	45

2. Inleiding

Met één Gebiedsgerichte aanpak voor Noordwest Overijssel (GGA NWO) brengen we lijn in de diverse opgaven. In deze notitie tonen we de kern van de gebiedsanalyse van Noordwest Overijssel.

Onderdelen en proces gebiedsanalyse

- Gebiedsdata met feiten en cijfers

De gebiedsanalyse is begin 2021 gestart door feiten en cijfers voor te verzamelen in een digitale database. Deze data zijn te raadplegen via de link **GGAHUB stikstof (arcgis.com)**. Hierin zijn diverse openbare data bijvoorbeeld vanuit RIVM, CBS gebundeld per thema. Vanaf 12 mei 2021 is deze voor eenieder te raadplegen. De gebiedsdata zijn dynamisch, nieuwe data worden continue toegevoegd.

- Wat kenmerkt Noordwest Overijssel (hoofdstuk 3)

In het kort wordt het gebied beschreven alsmede de problematiek die daar speelt. De problematiek op zich is niet uniek voor het gebied, maar voor elk gebied geldt dat de situatie uniek is en daarmee ook de oplossingsrichtingen.

- Thematische analyse (hoofdstuk 4)

Op basis van de feiten en de cijfers uit de gebiedsdata en expert judgement (Arcadis / gebiedsteam NWO) is de analyse uitgewerkt in 7 thematische puzzelstukken. De thema's zijn natuur, veenweide/bodemdaling, stikstof, landbouw, water & droogte, leefbaarheid platteland en overig ruimtegebruik. De bestuurlijke Regiegroep voor Noordwest Overijssel heeft op 8 april deze thema's geselecteerd. De puzzelstukken vormen een methode, een hulpmiddel, om een overzichtelijke analyse te maken. In een aantal werksessies met het Programmteam is vervolgens ingezoomd op de inhoud en samenhang tussen de puzzelstukken (zie afbeelding van de mural hieronder) en heeft het Programmteam in juni schriftelijke aanvullingen gedaan. Medio juli is het concept-Werkdocument Gebiedsanalyse aan de leden van de drie Deelgebiedscommissies (DGC's) gestuurd. In de werksessies van de DGC's in augustus en september zijn de puzzelstukjes besproken. Het resultaat daarvan is de thematische analyse zoals opgenomen in hoofdstuk 3.

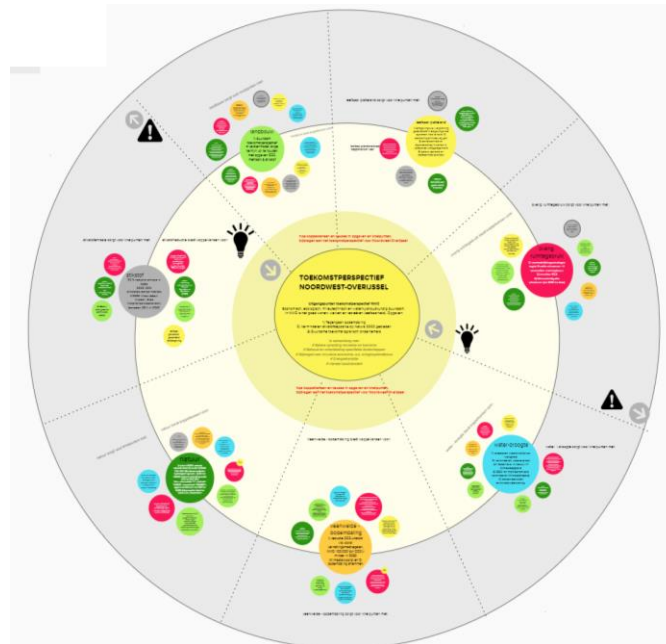
- 'Rode draden' (hoofdstuk 5)

In het Programmteam (juni) is een eerste (en in september een tweede) verkenning gedaan naar de 'rode draden' die we uit de analyse hebben gehaald. De rode draden geven vaak al meer richting dan uit de analyse naar voren komt. De rode draden zijn opgenomen in dit concept werkdocument en in oktober met de DGC's besproken en opmerkingen zijn verwerkt.

- Advies aan de Regiegroep Noordwest Overijssel

Het later toegevoegde hoofdstuk 6 *Waar gaan we met zijn allen aan werken, advies aan de Regiegroep Noordwest Overijssel* is in een schriftelijke en mondelinge ronde in oktober besproken met de leden van de DGC's. In hoofdstuk 7 is het vervolgproces van deze *Gebiedsanalyse* en het *Startdocument* verwoord.

Resultaat werksessie met programmateam in Mural

3. Wat kenmerkt Noordwest Overijssel

Wat is het meest kenmerkend als we naar Noordwest Overijssel kijken?

Noordwest Overijssel is uniek. Het grootste veenmoeras van noordwest Europa, met de grootste toeristische trekker van ruraal Nederland: Giethoorn. De IJsseldelta is Nederland in het klein, een laaggelegen delta waarin veen, klei en zand tussen oude rivierarmen en hooggelegen stuwwallen en keileembulten het landschap en grondgebruik bepalen. Met een bijzondere verwevenheid van landbouw, natuur, bodem, cultuur en recreatieve infrastructuur. Met waardevolle kwaliteiten van natuur, water en landschap. In het gebied liggen daarom het Nationaal Park Weerribben Wieden, het Nationaal Landschap IJsseldelta, Willemsoord als onderdeel van de Unesco-waardige Koloniën van Weldadigheid en de Natura 2000 gebieden van Oldematen/Veerslootlanden, Wieden-Weerribben, Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht, Zwarte Meer en de IJssel uiterwaarden. Dit alles onder de rook van Hanzesteden als Zwolle, Kampen en Hasselt, en met historische plaatsen als Steenwijk, Zwartsluis, Staphorst, Vollenhove en Blokzijl. Het is een levend landschap, waarin wordt gewoond en gewerkt, recreanten worden ontvangen, bijzondere zuivel wordt geproduceerd, akkerbouw wordt uitgeoefend, groene energie wordt geproduceerd, hoogwaardige glastuinbouw is en waar de rietcultuur nog leeft. En waar de hooiwinning en biezenverwerking deel uitmaken van de cultuurhistorie. Diverse organisaties en een groot aantal inwoners neemt de verantwoordelijkheid om bij te dragen aan dit economisch, sociaal en landschappelijk vitale gebied.

Uniek in kwaliteiten betekent ook uniek in gebiedsopgaven. In lopende trajecten wordt gewerkt aan die opgaven, zoals aan de Natura 2000-gebieden, enkele landinrichtingen, de regiodeal Zwolle, en het Nationaal Landschap Nieuwe Stijl. Maar er is meer. De komende decennia komen, met toenemende urgentie vanwege de klimaatverandering, enkele grote uitdagingen en veranderopgaven bij elkaar in het landelijk gebied. Het gaat daarbij om vier thema's.

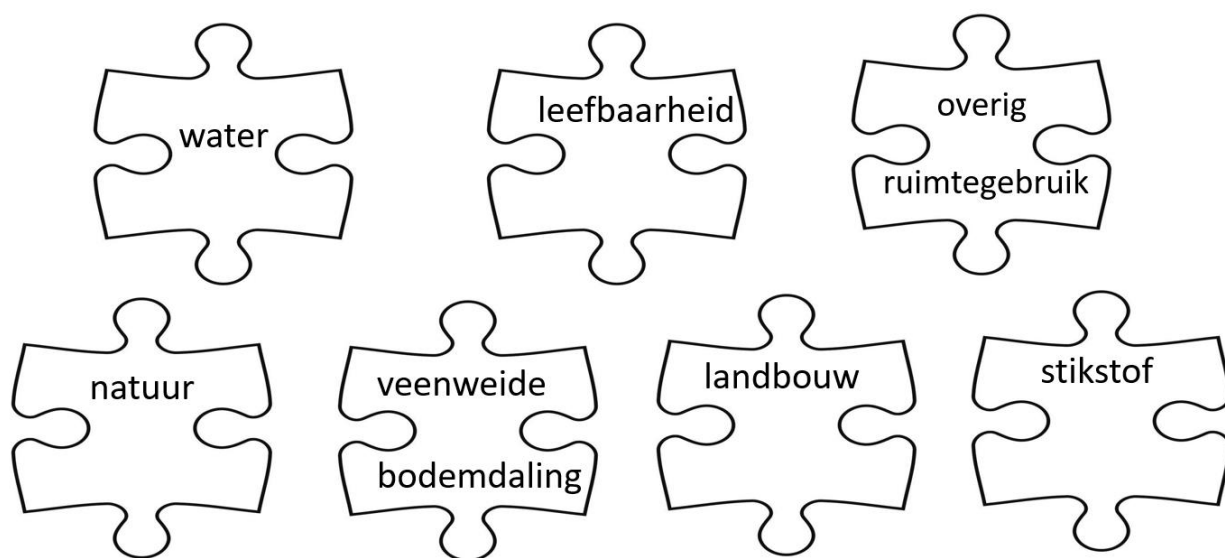
De *uitstoot van milieubelastende stoffen* moeten zover terug dat ze andere functies niet beperken. Het gaat onder andere om broeikasgassen die vrijkomen bij met name veenafbraak (Klimaatakkoord, zie onder), om nutriënten uit geoxideerd veen die de water- en natuurkwaliteit negatief beïnvloeden (Kaderrichtlijn Water, Natura 2000) en om verzurende en vermestende stoffen die via mest en de lucht in het gebied terecht komen (stikstofproblematiek). Er komen *grote ruimteclaims* voort uit de klimaat-, landbouw en energietransitie die ingepast moeten worden. Van belang zijn eveneens het *behoud en de ontwikkeling* van waardevolle natuur en landschap, materieel en immaterieel erfgoed, beleefbare historie en het bijbehorende toeristische product. En tenslotte moeten we zorgvuldig omgaan met *grondstoffen en productiefactoren*, zoals onze veenbodem. Dit laatste nadrukkelijk ook in verband met de knelpunten die het verzakken van de veenbodems met zich meebrengt, zoals een verminderde waterveiligheid, een niet-duurzaam waterbeheer, schades aan infra en bebouwing.

Uitdagingen in Noordwest Overijssel staan niet op zichzelf. Behoud en versterking van leefbaarheid met een vitale agrarische sector als drager van de leefbaarheid en onderhouder van het landschap, regionale economie en ruimtelijke kwaliteit zijn randvoorwaarden om de veranderopgaven tot een succes te maken. De opgaven moeten dus verbonden blijven met de sterke sociale kwaliteit, gewenste leefbaarheid voor inwoners en ondernemers, samengaan met de transformatie van de regionale economie en bijdragen aan sterke, gebiedseigen en klimaatbestendige landschappen met ruimtelijke kwaliteit.

4. Thematische analyse

Het is tijd om samen de puzzel te leggen. We onderzochten de belangrijkste thema's voor Noordwest Overijssel: veenweide/bodemdaling, natuur, landbouw, stikstof, water & droogte, leefbaarheid platteland en overig ruimtegebruik. De thema's zijn uitgewerkt in de vorm van een 'puzzelstuk' met de belangrijkste opgaven per thema en de belangrijkste koppelkansen en knelpunten. Raadpleeg de gebiedsdata om meer opgaven, koppelkansen en knelpunten te zien. In paragraaf 4.1 zijn de wettelijk/juridische opgaven en de wensen/beleid alvast op een rij gezet. Daarna volgen de thematische puzzelstukjes.

gebiedsanalyse GGA NWO

4.1. De opgaven voor Noordwest Overijssel

Uit de analyse volgen de opgaven voor Noordwest Overijssel. In onderstaande opsomming is onderscheid gemaakt tussen enerzijds het wettelijk juridische kader en anderzijds het beleid / wensen.

VEENWEIDE / BODEMDALING

Kader (wettelijk / juridisch)

Klimaatakkoord:

- Emissiereductie 1 Mton CO₂ uitstoot in veenweidegebieden (2030), indicatief aandeel NWO is tussen de 10 en 15 %, dus een indicatieve reductieopgave van 100.000 – 150.000 ton CO₂/j. De opgave komt overeen met wat in het rapport *Verkenning bodemdaling veenweidegebieden Overijssel* is genoemd het scenario remmen en dat dan voor het gehele veenweidegebied. Overigens is er in het Inframrapport een andere rekenmethode toegepast (verfijnde berekening op basis van de lokale bodemkenmerken) dan op landelijk niveau (waar bovenstaande opgaven uit komen). De deelgebieden verschillen van elkaar qua bodemsamenstelling en fysieke omstandigheden en dat maakt dat er naar verhouding in het ene deelgebied meer CO₂-reductie behaald kan worden dan in het andere deelgebied. De maatregelen om de reductie te bereiken zullen ook verschillen, maar bij het remmen-scenario zal er in ieder geval een hogere grondwaterstand nodig zijn dan er nu is in de veenweidegebieden. De genoemde *Verkenning* heeft per deelgebied een *Almanak*, waarin de bodemdalingsproblematiek en mogelijke maatregelen zijn beschreven. Het ingeschatte reductiepotentieel over de deelgebieden op basis de verkenning door Infram is als volgt percentueel verdeeld LET OP dit is indicatief!:

- Deelgebied Wieden Weerribben (WW): 49%
- Deelgebied Staphorsterveld (SV): 8 %
- Deelgebied Polder Mastenbroek / Kamperveen (MP / KV): 43%

Bovenstaande verdeling is gebaseerd op de CO2-reductie die wordt behaald bij het scenario 'remmen'.

- Oplopende opgave naar 2050.
- Opstellen Regionale Veenweidestrategie

Beleid / wensen

- Deelgebieden herkennen de opgave tegengaan bodemdaling (wanneer het veen te droog is) en er is bereidheid om er wat aan te doen. Opgave is groot en complex. Er is geen / minder gevoel bij de opgave voor CO2 emissie.

STIKSTOF

Kader (wettelijk / juridisch)

De zogenoemde 'kritische depositiewaarde' (KDW) is één van de weinige indicatoren voor de staat van instandhouding van stikstofgevoelige natuur in Natura 2000-gebieden die juridisch een toetsbare status heeft. Andere indicatoren zijn nog onvoldoende toetsbaar ook al kunnen dit soms belangrijkere indicatoren zijn. De rechter heeft geoordeeld dat op basis van de beschikbare indicatoren de staat van instandhouding onvoldoende is en dat de stikstofdepositie niet meer mag toenemen en de overheid maatregelen moet treffen waarmee de stikstofdepositie op stikstofgevoelige natuur daalt. Als gevolg hiervan is er een 'landelijke reductieopgave stikstofdepositie' en is voor diverse activiteiten 'stikstof ontwikkelruimte' nodig.

Reductieopgave emissie stikstof (landelijk)

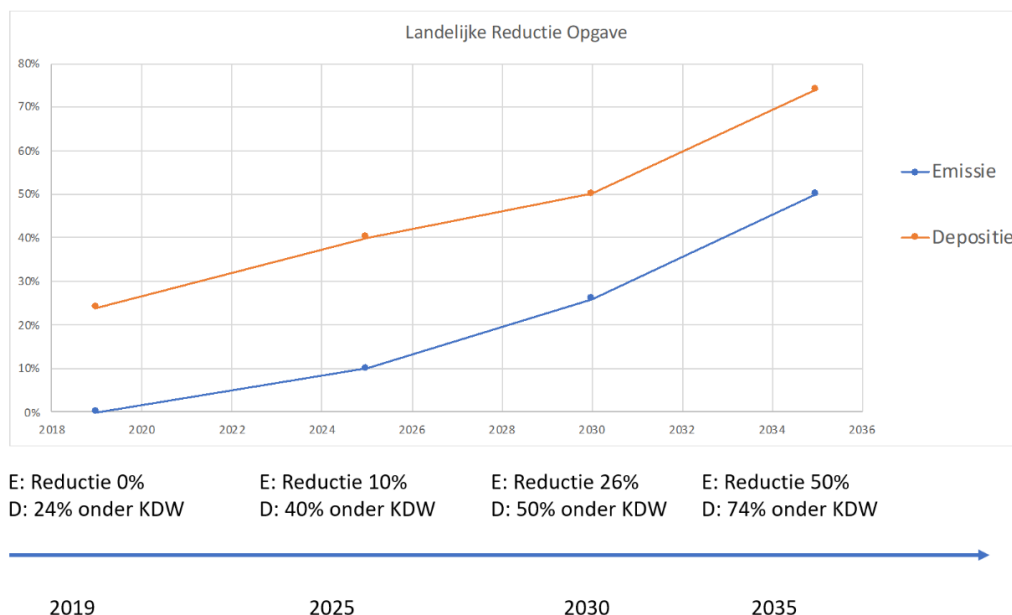
Het beoordelen van de kwaliteit van de natuur wordt voor een belangrijk deel gedaan door het kijken of de stikstofdepositie beneden de KDW ligt. Het verbeteren van de kwaliteit van de natuur is o.a. vertaald in het doel om op een groter deel van de stikstofgevoelige natuur de stikstofdepositie lager te laten zijn dan de KDW (Wet stikstofreductie en natuurverbetering). De depositie doelen zijn vertaald in reductie opgaven van de stikstofemissie t.o.v. 2019. Deze geldt voor alle sectoren. De landelijke reductie-opgave van de stikstofemissie bedraagt:

- In 2025 10% emissiereductie;
- In 2030 26 % emissiereductie;
- In 2035 50 % emissiereductie.

Door de emissiereductie, o.a. via de landelijke bronmaatregelen, werken we aan de landelijke reductieopgave stikstofdepositie waardoor in 2030 de helft van het oppervlak Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde (KDW) zit en deze stikstofgevoelige natuur weer helemaal gezond moet zijn (Wet stikstofreductie en natuurverbetering).

Gedeputeerde Staten van Overijssel leggen volgens deze "stikstofwet" uiterlijk 1 juli 2023 een *Provinciaal Gebiedsplan Stikstof* voor aan de minister met de Overijsselse bijdrage aan de landelijk vereiste reductie. Voor alle gebieden in Overijssel en dus ook in Noordwest Overijssel wordt een *Gebiedsagenda* opgesteld, met daarin o.a. een voorstel hoe de landelijke bronmaatregelen ingezet kunnen worden en welke lokale maatregelen te nemen zijn om de 26 % emissiereductie te kunnen behalen. Deze *Gebiedsagenda's* vormen input voor het wettelijk verplichte *Provinciale Gebiedsplan Stikstof*.

Figuur: Landelijke reductie opgave (E = emissie; D = depositie)

Reductieopgave emissie stikstof (Noordwest Overijssel)

Hieronder is de landelijke reductie opgave stikstof vertaald naar Noordwest Overijssel. Vervolgens is de stikstof opgave per gemeente in beeld gebracht. Als bron voor alle onderstaande tabellen is de emissieregistratie van RIVM gehanteerd (<http://www.emissieregistratie.nl>) met cijfers uit 2019 (de meest actuele beschikbare data, tevens geldend als uitgangsjaar).

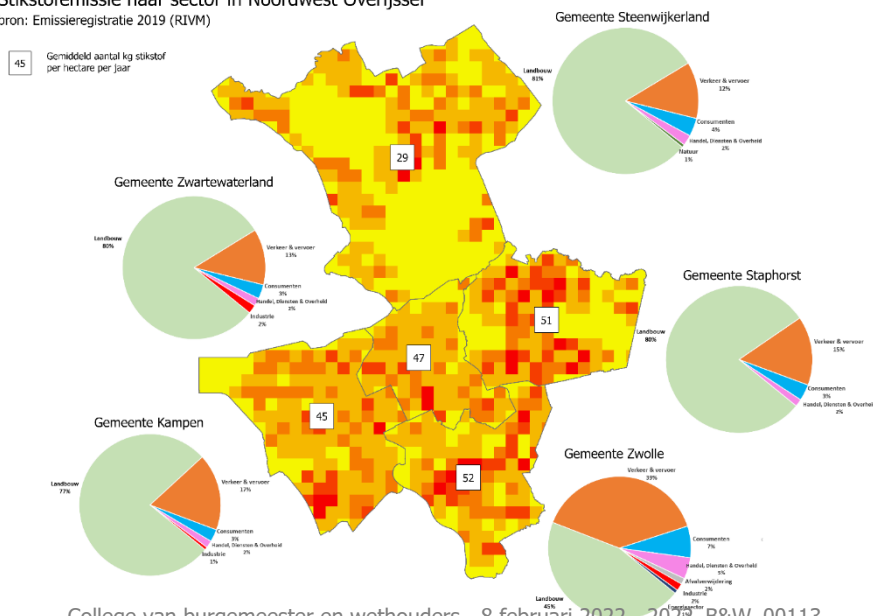
De 'opgave 2030' is het resultaat van de rekenkundige doorvertaling van 26% emissiereductie per sector: de landelijke opgave voor 2030. Het is een huidige stand van zaken, die wijzigt met nieuwe cijfers. De doorvertaling naar de opgave hieronder per gemeente en per sector is bedoeld om een indicatie, een idee, te geven van de omvang van de reductieopgave per sector en is niet bedoeld als vastlegging per sector. In de Deelgebiedscommissies wordt besproken hoe de deelgebieden de opgave willen gaan realiseren.

Figuur: stikstofemissie naar sector in Noordwest Overijssel, cijfers 2019 (RIVM, (<http://www.emissieregistratie.nl>))

NB percentages zijn op grond van km hok en wijken in de detail minimaal af van onderstaande tabel (emissie per sector in NWO per gemeente)

Stikstofemissie naar sector in Noordwest Overijssel

bron: Emissieregistratie 2019 (RIVM)

Figuur: stikstofemissie naar sector in Noordwest Overijssel (RIVM, (<http://www.emissieregistratie.nl>); cijfers 2019

Sectoren	Totaal NWO		
	emissie kg/jaar	aandeel in %	opgave 2030 (26%)
Afvalverwijdering	16014	0,5	4164
Bouw	1556	0,0	404
Consumenten	139814	4,1	36352
Drinkwatervoorziening	84	0,0	22
Energiesector	5352	0,2	1392
Handel, Diensten en Overheid	82420	2,4	21429
Industrie	21295	0,6	5537
Landbouwhuisdieren - pluimvee	124188	3,7	32289
Landbouwhuisdieren - rundvee	1601745	47,1	416454
Landbouwhuisdieren - varkens	80088	2,4	20823
Landbouw - overig	364778	10,7	94842
Landbouw - kunstmest	315551	9,3	82043
Natuur	7584	0,2	1972
Riolering en waterzuiveringsinstallaties	2558	0,1	665
Verkeer en vervoer	639303	18,8	166219
Eindtotaal	3402329	100,0	884606

Bron: Emissieregistratie RIVM

Beleid / wensen:

- Het oplossen van knelpunten voor ontwikkelingen die stikstofruimte nodig hebben, zoals de opgave voor woningbouw, bedrijventerreinen in NWO. Hoeveel stikstofruimte is nodig? Er is ook ruimte nodig voor agrarische activiteiten.
- DGC WW: problematiek ligt er en wordt herkend
- DGC MP/ KV: geen grote issues overschrijding KDW, wel de verstedelijksopgave regio Zwolle (zie ruimtegebruik).
- Legaliseren PAS melders zou prioriteit no 1 moeten zijn

Figuur: stikstofemissie naar sector in Kampen, Staphorst, Steenwijkerland, Zwartewaterland en Zwolle (RIVM, (<http://www.emissieregistratie.nl>); cijfers 2019

Sectoren	Kampen			Staphorst			Steenwijkerland			Zwartewaterland			Zwolle		
	emissie kg/jaar	aandeel in %	opgave 2030 (26%)	emissie kg/jaar	aandeel in %	opgave 2030 (26%)	emissie kg/jaar	aandeel in %	opgave 2030 (26%)	emissie kg/jaar	aandeel in %	opgave 2030 (26%)	emissie kg/jaar	aandeel in %	opgave 2030 (26%)
Afvalverwijdering	3028	0,4	787	29	0,0	8	2772	0,3	721	0	0,0	0	10185	1,7	2648
Bouw	160	0,0	42	45	0,0	12	114	0,0	30	86	0,0	22	1150	0,2	299
Consumenten	20810	2,8	5411	23930	3,4	6222	37523	4,0	9756	13126	3,2	3413	44425	7,4	11550
Drinkwatervoorziening	1	0,0	0	0	0,0	0	0	0,0	0	0	0,0	0	83	0,0	22
Energiesector	49	0,0	13	7	0,0	2	73	0,0	19	9	0,0	2	5214	0,9	1356
Handel, Diensten en Overheid	12199	1,6	3172	10878	1,6	2828	21836	2,3	5677	7445	1,8	1936	30061	5,0	7816
Industrie	4543	0,6	1181	1804	0,3	469	1680	0,2	437	7951	1,9	2067	5316	0,9	1382
Landbouwhuisdieren - pluimvee	24564	3,3	6387	67824	9,8	17634	30950	3,3	8047	124	0,0	32	725	0,1	189
Landbouwhuisdieren - rundvee	375892	50,4	97732	334859	48,2	87063	493670	52,3	128354	238561	57,6	62026	158763	26,3	41278
Landbouwhuisdieren - varkens	11249	1,5	2925	24663	3,5	6412	19895	2,1	5173	1327	0,3	345	22955	3,8	5968
Landbouw - overig	87429	11,7	22732	71976	10,4	18714	123211	13,0	32035	46034	11,1	11969	36129	6,0	9394
Landbouw - kunstmest	80025	10,7	20806	57040	8,2	14830	91263	9,7	23728	47493	11,5	12348	39730	6,6	10330
Natuur	512	0,1	133	1307	0,2	340	4754	0,5	1236	478	0,1	124	533	0,1	139
Riolering en waterzuiveringsinst.	3	0,0	1	0	0,0	0	1	0,0	0	1	0,0	0	2554	0,4	664
Verkeer en vervoer	125002	16,8	32500	100913	14,5	26237	116568	12,3	30308	51855	12,5	13482	244965	40,6	63691
Eindtotaal	745466	100,0	193821	695275	100,0	180771	944310	100,0	245520	414490	100,0	107767	602789	100,0	156725

NATUUR

In de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel staat de opgave reductie van stikstofemissie voorop. De stikstofdepositie in de Natura 2000-gebieden neemt daardoor af. Daarnaast werkt Samen Werkt Beter aan de ontwikkelopgave voor de Natura 2000-gebieden aan het optimaliseren van het hydrologisch systeem grondwaterafhankelijke natuur (Wieden Weerribben en Olde Maten Veerslootlanden); verbeteren draagkracht in Natura 2000-gebieden voor soorten en oppervlak habitattypen (Wieden Weerribben en Olde Maten Veerslootlanden); en het realiseren van verbindingen.

Kader (wettelijk / juridisch)

Weerribben, Wieden en Olde Maten Veerslootlanden

- Binnen Natura 2000 (vooral Ontwikkelopgave): Behoud verlandingsstadia (graven petgaten, sloten en greppels, maaien), Intensiveren beheer (afvoer organisch materiaal met stikstof), hydrologische maatregelen
- In Wieden Weerribben: realisatie nieuwe natuur (deze processen zijn deels al uitgevoerd en in beheerplannen beschreven; realisatie in uitwerkingsgebieden (gele gebieden) van Natura 2000).
- Aanwijzingsbesluit + Natura 2000 beheerplan

Uiterwaarden IJssel, Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht en Zwarte Meer

- Ontwikkelopgave Natura 2000 samen, onder andere met KRW (kaderrichtlijn water) en NURG (nadere uitwerking rivierengebieden)
- Nieuwe natuur: deel uiterwaard omzetten naar natuur (deze processen zijn al grotendeels uitgevoerd en in beheerplannen beschreven; realisatie in uitwerkingsgebieden (gele gebieden) van Natura 2000).
- Opgave samen met waterveiligheid, doorstroming
- Stimuleren verbeterde condities weidevogels in vogelrichtlijngebied.

Beleid / wensen

- Verbetering kwaliteit natuur in alle niet Natura 2000-gebieden
- Stimuleren toename biodiversiteit op alle gronden (natuurinclusief) buiten verplichting.
- Stimuleren verbetering condities weidevogels (incl. predatie)
- Monitoring biodiversiteit
- Geleiding en zonering recreatiedruk (o.a. rondom Giethoorn en in Olde Maten)
- WW: Landbouwvertegenwoordigers vragen de terreinbeherende organisaties hun best te doen te zoeken naar mogelijkheden om natuur (doelen/habitattypen) op plaatsen te ontwikkelen die minder effect hebben op de bedrijfsvoering van de landbouw. Opgemerkt dient te worden dat bepaalde abiotische factoren maken dat bepaalde habitattypen zich juist op bepaalde plekken ontwikkelen. Daarnaast bepalen de KDW's van bestaande habitattypen voor het grootste deel al de (beperkende) mogelijkheden voor stikstofemissie.
- Herstellen van ecosystemen. Een laagveensysteem met alle successie-stadia.
- Serieus kijken naar oogstbare natuur (rietteelt en extensief grazen en extensieve graslanden)

LANDBOUW

Kader (wettelijk / juridisch)

- Toekomstperspectief voor de agrarische ondernemers (starters, blijvers en stoppers)
- De sector heeft (net als andere sectoren) een opgave voor emissiereductie CO₂ en NH₃ (26 % stikstofreductie in 2030)

Beleid / wensen

- Een verbetering van de vergoedingen (integraal) van maatschappelijke diensten, die ook op lange termijn renderen en agrariërs verleiden voor het leveren van maatschappelijke diensten.
- Consistent beleid met een integrale benadering
- Experimenteerruimte
- Maatregelen treffen die landbouwkundig en ecologisch logisch zijn

- Extensivering: grond beschikbaar houden en krijgen om niet verder te moeten intensiveren zodat agrarische bedrijven toe kunnen werken naar grondgebondenheid
- Koeien in de wei, extensivering, diversiteit agrarische bedrijven, weidevogels (kans voor de landbouw, draagt positief bij aan meerdere doelen),
- Verhoging biodiversiteit als onderdeel van een productiewijze met een duurzaam verdienmodel.
- Benutten van natuurlijke processen waarbij regionale kringlopen zo veel mogelijk gesloten worden. Hierbij blijft mest en voer zo veel mogelijk in de regio.
- Aanpak van onderop met het gebied.

WATER(OVERLAST) / DROOGTE

Kader (wettelijk / juridisch)

- Waterkwaliteit en waterveiligheid verbeteren
- Verminderen wateroverlast en watertekort
- Verminderen emissie broeikasgassen: CO₂, methaan en lachgas (Klimaatakkoord)
- Klimaatrobuust in 2050, NBW (Nationaal Bestuursakkoord Water)-> systeemgericht, wateroverlast, normatief, verschillend per deelgebied & functie, klimaatadaptatie (bestuursakkoord Klimaatadaptatie Deltaplan) -> opgaven deels oppakken via peilbesluit

Beleid / wensen

- Gebruik/ functie en peil in balans krijgen/ adaptatie/ natte teelt (rietteliers) meer ruimte voor waterberging en/of deels acceptatie van wat niet beïnvloedbaar is aan 'klimaatverandering' (tekort en overschot water)
- Keuzes gaan over: robuuster watersysteem ontwikkelen, inzet techniek, acceptatie.
- 2050: herstel toekomstig bestendig watersysteem: goede functies in gebied op goede plekken. Minder complex systeem, mogelijkheid systeem benutten en minder 'regelen'.
- Kansen voor drinkwatervoorziening benutten mits dit geen verdroging veroorzaakt
- Een duurzaam watersysteem is een watersysteem gebaseerd op een balans tussen ecologische-, economische - en sociaal-culturele waarden
- Water als ordenend principe voor ruimtelijke opgaves (aan de voorkant van het plannen maken rekening houden met bodem en water)

LEEFBAAR PLATTELAND

Kader (wettelijk / juridisch)

De omgevingswet verplicht om het item 'gezondheid' mee te nemen o.a. in Omgevingsvisie.

Beleid / wensen

- Voorzieningenniveau op peil houden
- Betrokkenheid en eigenaarschap inwoners bij eigen omgeving
- Voldoende werkgelegenheid
- Balans tussen stimuleren toerisme (werkgelegenheid /instandhouding voorzieningen) en leefbaarheid (overlast)
- Voldoende agrarische activiteiten als beheerders van het landschap en baken in de gemeenschap.

OVERIG RUIMTEGEBRUIK

Kader (wettelijk / juridisch)

- Invulling RES (Klimaatakkoord)
- Klimaatmitigatie (Klimaatakkoord)

Beleid / wensen

- Klimaatregio NOVI-gebied
- DGC PM/KV Er is helderheid nodig over de ruimte voor woningbouw, bedrijventerreinen en infrastructuur. De gemeenten moeten concreet maken hoeveel ruimte ze nodig hebben, waar deze nodig is, wanneer en hoe ze aan deze ruimte denken te komen. Hieronder de gegevens van de gemeente Zwolle.
- Zwolse Omgevingsvisie: tot 2030 komen er ongeveer 10.000 nieuwe woningen bij, waarvan 6.000 binnenstedelijk, 3.000 in af te bouwen wijken in Stadshagen. De overige 1000 komen bij Breecamp-west (meest westelijke puntje van Stadshagen) de voormalige IJsselcentrale en de kleine kernen Wijthmen en Windesheim.
- In november 2019 is er in het Bestuurlijk Overleg MIRT tussen het rijk en regio afgesproken om te onderzoeken op welke manier de groei van wonen en werken in de regio op de lange termijn plaats kan vinden. En voor lange termijn betekent na 2030. Diverse scenario's/perspectieven worden onderzocht. Op basis daarvan gaat een doorvertaling plaatsvinden wat dit voor de regio gebiedsgericht gaat betekenen. Het is dus nog niet bepaald of die verstedelijking in Zwolle en/of Kampen gaat plaatsvinden.
- Verstedelijkingsstrategie Regio Zwolle uitvoeren
- Bossenstrategie: De opgave is om in Overijssel 1400 ha nieuw bos aan te leggen vooral buiten het NNN ('compensatie van wat er is gekapt voor N2000). 1e tranche: 170 / 275 ha binnen 3-5 jaar. Overige ambities zijn tussen landelijk –gezamenlijke provincies (nog niet uitgesplitst per regio) met ambitie om bos met 10 % van het bestaande oppervlak uit te breiden. Onderdelen zijn GBD, agroforestry en voedselbos.
- Diverse opgaves doen een beroep op ruimte. Hierbij moet extra aandacht zijn voor het zo spaarzaam mogelijk zijn met ruimte. Er moet gestreefd worden naar meervoudig ruimtegebruik (stapelen van functies). Agrarische bedrijven hebben de grond nodig voor extensivering.

Bodemdaling/ veenweide

Wat kan vanuit de aanpak van veenbodemdaling zelf worden gedaan om aan de opgave te werken?

- Om de reductieopgave in 2030 te benaderen zijn er in de praktijk grootschalige vernattingsmaatregelen nodig zijn om hogere (grondwater)peilen te bereiken: vernatten, onderwaterdrainage, peilen verhogen, lokale bufferzones. Infram heeft drie scenario's (doorgaan, remmen, stoppen) uitgewerkt*;
- Goede voorbeelden vanuit de praktijk om bodemdaling te remmen: o.a. GLB pilot Agrarisch Collectief NWO
- Uitwerking van de borgings- en monitoringssystematiek iert de opgave (wanneer voldoen we aan de opgave voor 2030?)
- Uitwerking van de effectiviteit + haalbaarheid van de mogelijke maatregelen
- Uitwerking van gestapelde functies + verdienmodellen voor vernatten veenweidegebieden

Voor welke knelpunten zorgt de aanpak van veenbodemdaling?

Water:

- Maatregelen zorgen voor extra zoetwatervraag in droge periode (o.a. vanuit IJsselmeer)

Landbouw:

- Mogelijk grootste bedreiging van huidige landbouw (-sector)
- Vernatting heeft effect op de functie, beperking opbrengst bij huidige landbouwgebruik) Ook bij het scenario 'remmen' is er sprake van een waardedaling.

Overig ruimtegebruik / leefbaar platteland

- Beperkt mogelijkheden reguliere woningbouw en bouwlocaties
- Hogere peilen, meer kans op (extra) wateroverlast
- Kapitaalvernietiging bij functiewijziging (scenario stoppen)

* Scenario 'remmen' uit het onderzoek van Infram levert ca. 90.000* CO2/j reductie). Inframgegevens omgerekend naar landelijke rekenmethode Klimaatakkoord

Veenweide/ bodemdaling

Wat valt op?

- Grote gebieden veenweide in NWO: bodemdaling- trage maar onomkeerbare processen; waterhuishouding is bepalend, situatie en problematiek is verschillend per deelgebied.
- Belangrijkste effecten veenweide gebieden a.g.v. veenoxidatie: verlies veengrond, bodemdaling, toename verdroging natuur, schade aan infrastructuur (€ 5 à 10 mln) en bebouwing, CO2 emissies: Huidige emissie: ca. 330.000* ton CO2/j.
- Effecten klimaatverandering: langdurige warme periodes (peilen zakken), minder water beschikbaar en moeilijker in (kern) perceel te krijgen.
- In WW vindt wegzijging plaats van de natuurgebieden naar de omliggende lager gelegen polders en in de polders vindt wegzijging plaats richting NOP
- Vanuit Mastenbroek vindt via ondergrondse waterstromen wegzijging plaats naar de Koekoekspolder.
- In de Koekoekspolder is een enorme grondwaterdruk wat bij een toename tot grote problemen gaat leiden voor de aanwezige bedrijven. Veiligheid komt in het geding.

Wat is de opgave?

Kader (wettelijk / juridisch)

Klimaatakkoord:

- Emissiereductie 1 Mton CO2 uitstoot in veenweidegebieden (2030), aandeel NWO is ca. 10 %, dus een reductieopgave van ca 100.000–150.000 ton CO2/j. Het ingeschatte reductiepotentieel over de deelgebieden op basis de verkenning door Infram is als volgt percentageel verdeeld LET OP dit is indicatief:
 - Deelgebied Wieden Weerribben (WW): 49%
 - Deelgebied Staphorsterveld (SV): 8 %
 - Deelgebied Polder Mastenbroek / Kamperveen (MP / KV): 43%
- Oplopende opgave naar 2050.
- Opstellen Regionale Veenweidestrategie

beleid / wensen

- Deelgebieden SV, MP/KP herkennen de opgave bodemdaling (wanneer het veen te droog is) en er is bereidheid om er wat aan te doen. Opgave is groot en complex. Er is geen / minder gevoel bij de opgave voor CO2 emissie.

Welke (koppel)kansen heeft aanpak van veenbodemdaling te bieden?

Natuur

- Vernatting gaat goed samen met weidevogels / natte natuur
- Minder wegzijging uit natuurgebied, minder aanvoer gebiedsvreemd water en verbetering waterkwaliteit
- Biodiversiteit wordt vergroot

landbouw

- Beperkte mate van vernatting kan droogteschade landbouw beperken
- Vernatting verhoudt zich goed tot extensivering van de landbouw --> diverser gras, meer beleving (meer toerisme)
- Remmen van bodemdaling ica vernatten kan bijdragen aan een geleidelijke overgang tussen natuur en landbouw. Harde overgangen maak je minder hard en heeft een positief effect -> minder tegengesteld belang
- Mogelijk aanvullend verdienmodel via CO2-certificaten

Water, droogte

- Remmen van bodemdaling kan bijdragen aan een duurzamer en toekomstbestendiger watersysteem

Overig ruimtegebruik

- Waterbuffers (maatregel) combineren met recreatie (verblijf en dagrecreatie)
- Verdienmodel zonnepanelen op natte gronden
- Vermindering beheer- en onderhoudskosten infrastructuur (€ 5 à 10 mln/jr OV)
- Vermindering stedelijke funderingsproblemen
- Conserveren archeologische waarden
- Vermindering CO2-uitstoot: bijdrage klimaat mitigatie
- Leefbaar platteland
 - Bewustzijn voor duurzame keuzes (woningbouw op goede/hoge plek), landbouwvormen)
 - Diverser landschap

Wat heeft aanpak van veenbodemdaling van andere sectoren nodig om aan de opgaven te werken?

Landbouw:

- Visie op toekomstperspectief vanuit de landbouw in combinatie met behoud van veenweidegebieden (bedrijfsvoering, innovatie, verdienmodellen).

Water:

- Visie op een betaalbaar en duurzaam watersysteem in het gebied ica behoud veenweide

Overig ruimtegebruik:

- Keuzes vanuit ruimtelijk ordening mbt functie volgt peil of peil volgt functie
- Stikstof:
 - Inzicht in potentiële impact en omvang van maatregelen stikstofaanpak, energie en natuur op de deelgebieden (wat, hoeveel, waar?).

Stikstof

Wat kan vanuit Aanpak stikstof worden gedaan om aan de stikstofopgave te werken?

- Werken aan een gebiedsagenda stikstof met uitvoeringsmaatregelen voor de reductie van de stikstofemissie.
- Opkoopregeling vertalen in NWO: sneeuwbal effect waar we samen met andere opgaven de puzzel kunnen gaan leggen.
- Verkennen belangrijkste bronmaatregelen en kansrijke maatregelen op uitvoeringsagenda
- Bronmaatregelen: Mest met water uitrijden (sleepslangen), Voermaatregelen (ruw eitwit gehalte), Innovaties in de stal
- Maatregelen nemen in en om Weerribben, Wieden en Olde Maten & Veerslootlanden om gebieden robuuster te maken waardoor ze weerbaarder zijn t.o.v. stikstof.
- Lopende projecten verbreden met stikstofopgave
- Mobiliteit: elektrificatie, snelheidverlagen/ Ov / fiets
- Individuele stikstof vraag/aanbod begeleiden / stikstofbank / matchingsysteem ontwikkelen
- Van onderop aanpak, kansen benutten

Stikstofemissie zorgt voor knelpunten met:

- Algemeen
- juridische en politieke karakter is frustrerend

- Overige ruimtegebruik.
- Beperkt op dit moment:
- Lokale woningbouw: effect verschilt per locatie
 - Ontwikkeling bedrijventerreinen
 - Infrastructuur

- Landbouw
- Remt groei en continuïteit sector

- Natuur
- Negatieve invloed behoud & verbeteren staat van instandhouding soorten

- Leefbaarheid platteland
- Onrust over stikstof heeft negatieve invloed op leefbaarheid

stikstof

Wat valt op?

- De huidige situatie is dat in NWO sprake is van een overschrijding van de KDW. In de Weerribben is deze 71% en in de Wieden 63%, in Olde Maten Veerslootlanden (72%) en in de Rijntakken (97 %);
- In de N2000-gebieden in de IJsseldelta is een beperkt aantal hexagonen met overbelaste stikstofgevoelige natuur.
- IJsseldelta: bij de actualisatie van de leefgebiedenkaart vervallen veel overbelaste hexagonen.
- NWO t.o.v. zand- en hoogveengebieden:
 - procentueel veel hexagonen waar KDW niet overschreden wordt
 - Mest uitrijden- en rundbedrijven
- Ca 75% van de stikstofemissie in NWO is afkomstig van de landbouw
- Er is nog ca 25 – 30% emissieruimte binnen de bestaande vergunningen
- Verspreidingsgebied NOx en NH3:
 - bedrijven uit heel NL (en buitenland) dragen bij aan stikstofdepositie in NWO
 - omgekeerd dragen bedrijven in NWO bij aan de stikstofdepositie in heel NL (en buitenland)
- Bedrijven op korte afstand (max 1000 m) van stikstofgevoelige natuur dragen relatief veel bij aan de stikstofdepositie

Wat is de opgave?

Kader (wettelijk / juridisch)

Reductie emissie

De landelijke reductie opgave van de stikstofemissie bedraagt:

- 2025 10%;
- 2030 26 %;
- 2035 50 %.

Door in te zetten op deze emissiereductie in NWO werken we aan de landelijke reductieopgave stikstofdepositie waardoor in 2030 de helft van het oppervlak Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde (KDW) zit;

- GS legt uiterlijk 1 juli 2023 een 'Provinciaal Gebiedsplan Stikstof' voor aan de minister met de Overijsselse bijdrage aan de landelijk vereiste reductie. Voor alle gebieden in Overijssel en dus ook voor Noordwest Overijssel wordt een 'Gebiedsagenda' opgesteld met o.a. een voorstel hoe de landelijke bronmaatregelen ingezet kunnen worden om de 26 % emissiereductie te halen. Deze Gebiedsagenda's vormen input voor het wettelijk verplichte Provinciale Gebiedsplan Stikstof.

beleid / wensen

- Het oplossen van knelpunten voor ontwikkelingen die stikstofruimte nodig hebben, zoals de opgave voor woningbouw, bedrijventerreinen in NWO. Hoeveel stikstofruimte is nodig? Er is ook ruimte nodig voor agrarische activiteiten.
 - DGC WW: problematiek ligt er en wordt herkend
 - DGC MP/KP: geen grote issues overschrijding KDW, wel de verstedelijkingsopgave regio Zwolle (zie ruimtegebruik).
 - Legaliseren PAS-melders zou prioriteit no 1 moeten zijn

Stikstofreductie biedt koppelkansen voor?

Natuur:

- Verbetering kwaliteit natuur. Maatregelen in met name de genoemde 3 N2000-gebieden: Wieden, Weerribben, Olde Maten. Zie ook onderdeel natuur.

Overig ruimtegebruik:

- Reductie emissie geeft ruimte voor ontwikkelingen (woningbouw: benutten effect landelijke 100 km-maatregel)

Landbouw

- Ontwikkelruimte
- Financiële regeling voor stoppers

Leefbaar platteland

- Gezondere leefomgeving

Wat kunnen andere sectoren bijdrage aan de stikstofopgave?

- Erkenning voor de inspanningen die de landbouw al heeft gedaan in de reductie van emissie van ammoniak. Er is meer mogelijk maar bedrijven hebben hiervoor aanvullende budgetten nodig.
- Alle sectoren dragen bij: 26 % emissiereductie stikstof in 2030
- Gecombineerd werken aan de opgave om de broeikasgassen / emissie te laten dalen o.a. veenweide
- Maatregelen die leiden tot vermindering van de stikstofdepositie (waar liggen kansen) voor in de regionale stikstofbank.
- Bij het natuurbeheer moet ook uitstoot stikstof en CO2 worden gereduceerd.

natuur

Wat kunnen TBO's en natuurorganisaties zelf doen aan de opgave?

- Beheren natuur: behouden aanwezige kwaliteit, prioriteiten stellen, afvoeren opgehoopte stikstof.
- Verbetering van de kwaliteit van de natuur (meewerken aan en kennis delen over) door herinrichting, systeemherstel (N2000-ontwikkelopgave, natuurherstel en Programma Natuur)
- Werk met werk maken. Ondernemender zijn/ worden.
- Verbeelden, showen, voorlichting, educatie, communicatie, excursies, musea, buitencentra mede om uit de tegenstelling natuur / landbouw te komen
- Stimuleren natuurinclusieve landbouw op terreinen TBO's
- Toezicht houden en handhaven waar nodig. Toename noodzaak "geleiding" en optreden bij overtredingen.
- "Meewerken" (door kennis en kunde) aan vergroten van natuurgebieden. Dat moet en kan alleen in overleg met de omgeving, regie bij provincie.
- Visie op het Nationale Park

Voor welke knelpunten zorgt "natuur"?

Landbouw

- Door de 'leefgebieden' op agrarische gronden is draagvlak voor agrarisch natuurbeheer verminderd.
- Natuur en uitbreiding van natuur leidt tot beperking voor ontwikkeling, uitbreiding en continuïteit van (gangbare) landbouw
- Ganzenoverlast
- Naast woningbouw, recreatie en energietransitie en landbouw neemt natuur ook ruimte in en eveneens is er een conflicterende watervraag
- De beperking door natuur heeft effecten op bedrijfsvoering en werkt kostenverhogend bijvoorbeeld door stalaanpassingen
- De waarde van het agrarisch eigendom staat onder druk, de ontwikkeling van natuur leidt tot waardedaling van omliggende agrarische bedrijven.
- Het landbouwareaal neemt af.
- Olde maten Veerslootlanden: Binnen Natura 2000 woekert riddersing en pitrus=> lage kwaliteit voer, minder interesse pacht => risico op geen onderhoud Natura 2000.

Water en droogte

- Conflicterende belangen (o.a. waterpeil, kwaliteit en kwantiteit) natuur – landbouw en natuur – veenweide (fosfaat)

Overig ruimtegebruik

- Beperking voor ontwikkelingen (door instandhoudingsdoelen soorten en habitats)

Leefbaarheid platteland

- Voor de verstoringsgevoelige soorten zijn rustgebieden nodig: minder mogelijkheden voor recreatie en toerisme en voor cultuurgebruik (landbouw en rietsnijden)
- Door de recreatiedruk in de natuur ontstaat op plekken overlast rondom de natuurgebieden voor bewoners (drukke/parkeren etc)
- Waterkwaliteit moet beter: rietsector heeft minder opbrengst
- Overig ruimtegebruik
- Beperking voor ontwikkelingen
- Waterplanten in oppervlaktewater hindert het varen en recreëren

natuur

Wat valt op?

Natura 2000 in 3 typen:

- 1) Riviernatuur (IJssel, Vecht en Zwarte water): relatief weinig N-gevoelig; Gebieden kennen minder spanning met woningbouw of infra; UZW: N2000 en KRW naar verwachting gereed in 2023.
 - 2) IJsselmeervaten (Zwarte meer, Veluwevandenmeren): relatief niet N-gevoelig
 - 3) Grondwaterafhankelijke natuur: Laagveenmoeras (Weerribben, Wieden, Olde maten en Veerslootlanden): WW = grootste laagveenmoeras van West-Europa; relatief zeer N-gevoelig
- Buiten N2000 is natuur binnen NNN o.a. Reestdal (grondwaterafhankelijk) en agrarisch natuurbeheer. Er wordt op vele fronten al jaren samengewerkt aan meer biodiversiteit, een gezondere bodem en bescherming van weidevogels/boerenlandvogels.
- Biodiversiteit is afgenomen
 - Natuurkwaliteit is niet op orde door verzuring, vermisting, verstoring, versnippering, verdroging en vervuiling
 - Na 2030 nog een overschrijding van KDW stikstof in de Weerribben, De Wieden en Olde Maten & Veerslootlanden.
 - Door Corona toename bezoekers. Daarmee groeiend belang natuurgebieden.
 - Natuur is ook cultuur in WW: rietsnijden.
 - Droogte is in droge jaren een probleem dat slecht gecompenseerd kan worden door de aanvoer van gebiedsvreemd water

Wat is de opgave?

In GGA is primair de opgave reductie stikstof emissie zodat de stikstofdepositie afneemt in N2000. Daarnaast ontwikkelopgave: optimaliseren hydrologisch systeem grondwaterafhankelijke natuur (WW en OM/VSL); verbeteren draagkracht N2000 voor soorten en opp habitattypen (WW en OM/VSL); realiseren verbindingen

Kader (wettelijk / juridisch)

Weerribben, Wieden en Olde maten-Veerslootlanden

- Binnen N2000 (vooral Ontwikkelopgave): Behoud verlandingsstadia (graven, petgaten, sloten en greppels, maaien), Intensiveren beheer (afvoer organisch materiaal met stikstof), hydrologische maatregelen
- In WW: nieuwe natuur: areaal omzetten naar natuur (grotendeels uitgevoerd of in beheerplannen beschreven. Realisatie in uitwerkingsgeb.
- aanwijzingsbesluit + natura 2000 beheerplan.

Beleid / wensen

- Verbetering kwaliteit natuur in alle niet N2000
- Stimuleren toename biodiversiteit op alle gronden (natuurinclusief) buiten verplichting.
- Stimuleren verbeterde condities weidevogels (incl predatie)
- monitoring biodiversiteit
- geleiding en zonering recreatiedruk (o.a. rondom Giethoorn en in Olde Maten)

- WW en PM: landbouwvert. vragen de terreinbeheerders hun best te doen te zoeken naar mogelijkheden om natuur (doelen/habitattypen) op plaatsen te ontwikkelen die minder effect hebben op de bedrijfsvoering van de landbouw.
- Herstellen van ecosystemen. Een laagveensysteem met alle successie-stadia.
- Serieus kijken naar oogstbare natuur (rieteelt en extensief grazen en extensieve graslanden)

Welke (koppel)kansen heeft "natuur" te bieden?

Landbouw

- MP/ KP: agrarisch natuurbeheer is een mooie combinatiefunctie van natuur wat te verenigen is met agrarisch gebruik
- Natuurbeheer en natuurinclusieve landbouw als kans voor boeren: Ecosysteemdiensten, genenbank, kennis, verdienmodellen, samenwerking, zorg voor landschap, kruisbestuiving, NIL en LIN
- Kans voor andere bedrijfsvoering verkleint kloof natuur & landbouw
- Biodiversiteit als gewasbescherming

Veenweide/bodemdaling

- Bij extensivering landbouw als natuurmaatregel (tegenaan stikstofemissie) is er een kans om de grond te vernatten wat CO2-uitstoot en bodemdaling tegengaat
- Bijdrage aan de vastlegging van CO2
- overgang diversiteit natuur door agrarische natuur

Water en droogte

- Verbeterd waterkwaliteit
- Draagt bij aan waterberging (piekbelasting dempen) en water vasthouden
- Waterveiligheid

Leefbaarheid platteland

- Door natuur=> gezonde aantrekkelijke leef- en recreatieomgeving: mits toegankelijk/ verweven.
- Kansen voor woningbouw bij natuur: rood voor groen
- Door aantrekkelijke natuur: recreatie en toerisme: bijdrage instandhouding voorzieningenniveau / economische waarde
- Landschapontwikkeling
- Overgangsbieden voor multifunctionaliteit/ meervoudige opgaven
- overig ruimtegebruik
- Bijdrage aan de vastlegging van CO2, verkoeling, (ruimte voor) klimaatadaptatie, soms zelf ruimte voor RES/ energieopwekking
- Waardeverhogend vastgoed vanwege aantrekkelijk woon- en werkklimaat
- Kansen voor ondernemingen en werkgelegenheid (recreatie, natuurproducten, regionale producten,
- Stikstof: robuustere natuur biedt (juridische) ontwikkelruimte voor andere sectoren (landbouw, overig ruimtegebruik)

Wat heeft de "natuur" van anderen nodig om aan de opgaven te werken?

Landbouw, water en overig ruimtegebruik

- Zone buiten N2000 Weerribben, Wieden en Olde maten-Veerslootlanden: emissies en (daarmee) depositie N omlaag, systeemherstel: Herstel hydrologie/ grondwatertoevoer, verminderen lekkage/wegzijging NOP, verder verbeteren kwaliteit oppervlaktewater, verbindingen overige (laagveenmoerassen en) natuurgebieden (reeds Ontwikkelopgave)
- Door de weidevogels als een "hoger doel te nemen" bij verschillende onderwerpen, helpt het meerdere onderwerpen.
- perspectief voor de landbouw zodat er bij de landbouw ruimte ontstaat voor:
 - Minder tegen en meer met de natuur, vermindering belasting bodem, water en lucht (emissies omlaag (N, P, bestrijdingsmiddelen, etc.) betere "eigen water en energie" voorziening), NIL en LIN, minder ruimtevraag,
 - Uit de achteruit, naar meewerkstand (out of the box, innoveren, over grenzen (van eigen "bedrijf") heen kijken, verantwoordelijkheid nemen voor effecten eigen bedrijfsvoering, kansen zien, uitgestoken handen aanpakken, samenwerken)

Veenweide

- Vernatten areaal rondom WW en OV (en daarmee vermindering CO2), voorkomen wegzijging/ drainage.

Overige ruimtegebruik

- Minder tegen en meer met de natuur: vermindering belasting bodem, water en lucht (emissies omlaag (N, P, bestrijdingsmiddelen, etc.) betere "eigen water en energie" voorziening), NIL en LIN, minder ruimtevraag (stimuleren/ bevorderen multifunctioneel ruimtegebruik)

Leefbaarheid platteland

- financiële opbrengsten groene omgeving ten gunste laten komen van de natuur
- Vermindering verstoring en vervuiling door recreatie
- Draagvlak voor maatregelen

Water en droogte

- Waterschappen: Naar een natuurlijk(er) watersysteem en verbetering waterkwaliteit.

landbouw

Wat kan de landbouwsector zelf doen om aan de opgave te kunnen werken?

- Innovatief zijn
- Investeren in positieve beeldvorming in omgeving: draagvlak voor verandering (zoals bijvoorbeeld Over het Hek in Steenwijkerland)
- Vanuit ander perspectief denken/achteruit-stand loslaten
- Meer in de lead gaan zitten en minder in de oppositie
- In eigen gebied de regie nemen
- Kringlopen zo mogelijk sluiten
- Verschillende initiatieven zoals precisie landbouw, biogas.
- Meer aandacht voor duurzame bedrijfsvoering, voor elk bedrijf verschillend
- Kennis en ervaringen uitwisselen (pilot ANV, praktijknetwerkbedrijven)
- Agrarisch natuurbeheer / weidevogels (bv pilots ANV / SPLU+)
- GLB pilot agrarisch Collectief NWO weidevogels / vernatting

Landbouw

Wat valt op?

- Veel melkveehouderijen met minder koeien/ha = relatief extensief.
- Veengrond = grasland, groot aantal hectares agrarisch natuurbeheer
- Grote groep jonge boeren in PM/KV en SV
- Dalend aantal agrarische bedrijven (28% geen opvolger in NWO),
- 'Piekbelaasters' zitten relatief dichtbij N2000
- MP/KV: Landelijk zal veestapel zal niet verder groeien in aantal, lokaal wel (door salderen), geen emissiestijging (enkel bij vergunning ruimte en stal)
- Verschil tussen 3 deelgebieden is groot: akkerbouw, melkveehouderij, pachtgrondsoort, ontwatering
- WW: kwart/ een derde gebied is natuur. Alle grondsoorten aanwezig.
- Diversiteit in bedrijven en variatie in bedrijfsomvang, gemiddeld extensief (1,98 metingen)
- GVE / HA, van oorsprong veel grond per bedrijf, ook een redelijk aandeel akkerbouw (polders). Behoorlijke energiesector met vergisters.
- PM/KV: grote grondhonger: veel nieuwbouw tussen 2010/2015. stevig financieringsplan.
- SV: veel jonge boeren, door ruilverkaveling veel investeringen gedaan. Olde Maten typisch: -> kenmerk lange stukken met boksloten

Wat is de opgave?

- Kader (wettelijk / juridisch)
- Toekomstperspectief voor de agrarische ondernemers (starters, blijvers en stoppers):

Voor welke knelpunten zorgt de landbouw

Natuur

- Landbouw levert grootste bijdrage stikstofemissie waardoor de natuurkwaliteit onder druk staat
- Huidige landbouw veroorzaakt bodemdaling en (daarmee) verdroging in natuurgebieden
- Remmend op biodiversiteit door landbouwsysteem
- Fosfaat uit landbouw probleem voor natuur Wieden Weerribben

Overige ruimtegebruik

- Landbouw levert grootste bijdrage stikstofemissie waardoor ruimtelijke ontwikkelingen onder druk staan

Veenweide / bodemdaling / water en droogte

- Waterpeil volgt huidige landbouwfunctie, gevolg: bodemdaling en CO2-uitstoot, verstoort toekomstbestendig watersysteem, hydrologie, aanliggende natuurgebieden onder druk, maatschappelijke kosten infrastructuurschade.

Stikstof

- Grootste bijdrage stikstofemissie (stikstofdeken en piekbelaasters)
- Leefbaar platteland
- Stoppen van bedrijven kan leiden tot ongewenst gebruik gebouwen
- Nieuwe activiteiten (verbreding, opschaling, specialisatie) sluiten niet meer aan bij (romantische) plattelandbeleving van inwoners
- Funderingsschade door bodemdaling als gevolg peilverlaging water
- Vermesting grond en oppervlaktewater, belasting milieu met gewasbeschermingsmiddelen

Welke (koppel)kansen heeft de landbouw te bieden?

Natuur

- Bijdrage aan biodiversiteit door natuurinclusieve landbouw of kringlooplandbouw, voedselbos, (agrarisch) natuurbeheer, reductie krachtvoer pluimvee/varkenshouderij.
- Stikstofextensieve landbouw (zie onder)

Stikstof

- Stikstofextensieve landbouw (bv via verkleining veestapel of stoppende boeren) levert stikstofreductie en / of stikstofruimte
- SV: de landbouw is hier al grondgebonden

Veenweide/ bodemdaling

- Extensieve landbouw: hogere grondwaterpeilen geeft minder bodemdaling en uitstoot CO2

Overig ruimtegebruik

- Rood voor rood, grond,
- Ruimte voor maatschappelijke opgaven (bv energietransitie: zonnedaken en -velden).
- Stikstofruimte voor diverse ontwikkelingen zoals woningbouw
- Water en droogte
- Bijdrage aan klimaatmitigatie: o.a. groenblauwe dooradering,
- Hogere grondwaterpeilen: minder beregening; minder wateronttrekking.
- Waterberging.

Leefbaar platteland

- Weidegang levert een prachtig plaatje op
- Warme sanering is woningbouw
- Een aantrekkelijk landschap, beleving voor inwoners en toeristen, herstel van het landschap (houtwallen / singels, slootjes, kruidenrijke graslanden, koe in de wei, weidevogels)
- Verbrede landbouw: dagbesteding, zorgsector, streekwinkel, B&B toeristisch verdienmodel op de boerderij
- Werk en financiële draagkracht
- Algemeen: betrokken en trotse ondernemers met veel eigenaarschap voor het gebied

Wat heeft de landbouw van anderen nodig om aan de opgaven te werken?

randvoorwaarden

- Verdienmodellen en een solide toekomstperspectief voor boeren
- Tijd, Keuzes, Begrip/vertrouwen, Landbouw zien als oplossing en niet als het probleem
- Banken/hypotheeken/stimulans
- Daar het geld inzetten waar het het meeste effect heeft.
- Rechten zijn beperkend (fosfaat afroaming)
- Een realistische financiële kijk op voorstellen vooraf.
- Doorrekenen van voorstellen en budget voor contra-expertise.
- Terughoudendheid van andere sectoren met het 'claimen' van landbouwgrond. De landbouw heeft grond nodig voor haar eigen opgaves.

Natuur

- Duidelijkheid over de uitbreiding van de leefgebieden,
- Voor oplossing achteruitgang natuur breder kijken dan alleen stikstof
- Aanvoer van organische reststromen (o.a. zomermaaisel) uit natuurgebieden kan bijdragen om de koolstofvastlegging op akkers te vergroten.

Leefbaarheid platteland

- Maatschappelijke waardering voor duurzaam geproduceerd voedsel.
- Dat stimuleren wat maatschappelijk gewenst is.

Water(overlast), droogte

Het perspectief 2050 is een klimaatrobust watersysteem: minder complex en afhankelijk van techniek, met voldoende ruimte om klimaatverandering op te vangen. Waterbeheer gericht op vermindering emissie broeikasgas en behoud veenbodems en waterkwaliteit. En op basis daarvan de goede functies op de goede plek.

Wat kan vanuit aanpak "water en droogte" worden gedaan om aan de opgave te werken?

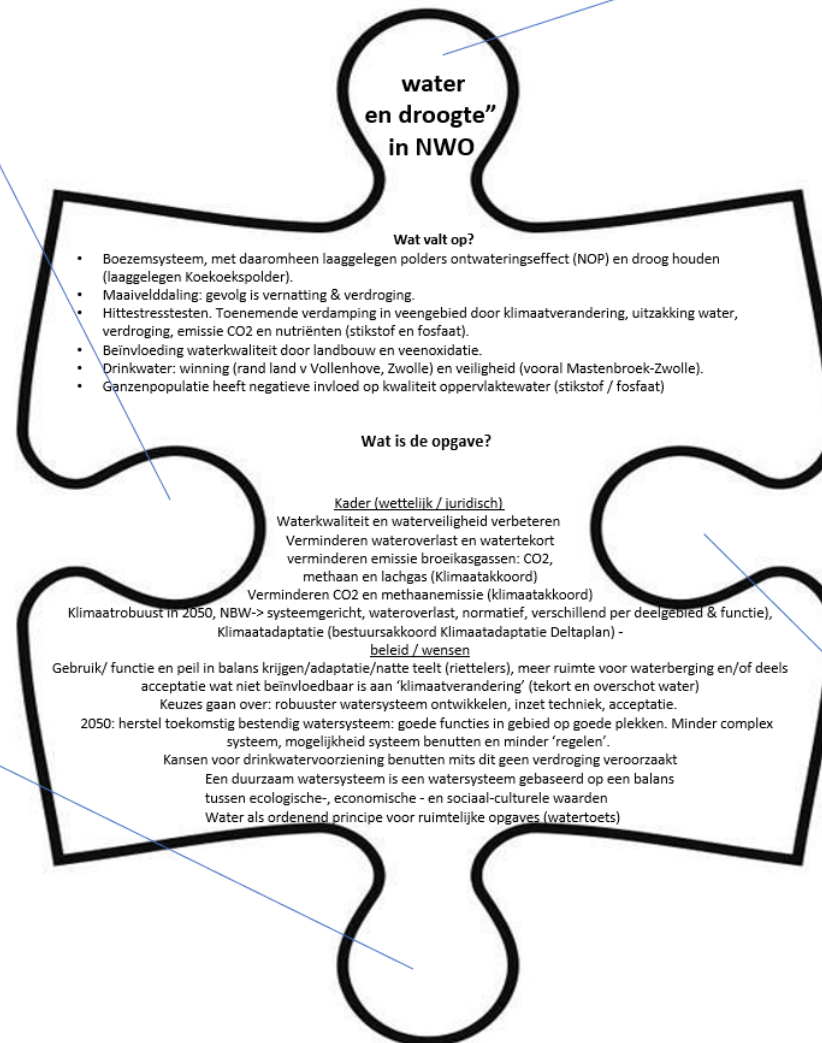
- Het watersysteem moet flink op de kop. Het gaat om polders waar waterpeilen omhoog gaan, boezems die vergroot moeten worden, bufferzones die aangelegd moeten worden.
- Onderzoeken welke type bedrijfsvoering past bij de natere omstandigheden. En wat voor manier onderzoeken/ pilot: grootschalig of maatwerk
- Een lange termijn perspectief is noodzakelijk om zinvolle en kosteneffectieve maatregelen te nemen op de korte termijn.
- Onderzoek naar aansluiting landbouw bij robuust watersysteem:
 - Hogere delen, gangbare landbouw (evt. met maatregelen)
 - Overgangsgebieden: extensieve landbouw
 - Lagere delen: natte teelt / natuur

Voor welke knelpunten zorgt de aanpak van "water en droogte"?

- Natuur:
- Veel water in droge zomer nodig: oppompen uit IJsselmeer nadelig i.v.m. kwaliteit
 - Voldoende water beschikbaar in droog jaar? Droogte is in droge jaren een probleem dat slecht gecompenseerd kan worden door de aanvoer van gebiedsvreemd water
 - Waterrijke delta in WW: droogte is nu geen probleem, maar mogelijk wel bij vernatting i.v.m. beschikbaarheid water

- Landbouw:
- Extra vernatting beperken agrarische bedrijfsvoering
 - Voldoende water beschikbaar in droog jaar?
 - Waterrijke delta in WW: droogte is nu geen probleem, maar mogelijk wel bij vernatting

- Overig ruimtegebruik / leefbaar platteland:
- Focus op waterplantengroei nadelig voor kwaliteit vaartroutes (diepte, snelheid, beleving)

Welke (koppel)kansen heeft de aanpak van "water en droogte" te bieden?

Grote lijn: watersysteem zo inrichten dat verandering van andere functies daarin mee kan gaan + dat opgaves worden gerealiseerd

Landbouw

- WW: water kunnen we goed reguleren, flexibel peilbeheer is hier al.
- Dempen weersextremen: grondwaterpeilverhoging beperkt droogteschade gewassen
- Lokaal minder wateroverlast

Natuur

- Verhogen waterkwaliteit en -kwantiteit voor Weerribben-Wieden
- Verbetering biodiversiteit
- Verbetering habitats voor waterminnende soorten (N2000 + weidevogels)
- PAGW (prog. Aanpak grote wateren) biedt ruimte voor nieuwe natuur

Overig ruimtegebruik

- Zonnevelden kansrijk alternatief landgebruik bij vernatting

Veenweide / bodemdaling

- Vernatting gaat bodemdaling tegen

leefbaar platteland

- Natte karakter -> uitloophoeve voor stad, varen, schoon zwemwater, voor recreanten en toeristen
- streekproducten natte teelt zoals riet, lisdodde, etc.

Wat heeft aanpak "water en droogte" van andere sectoren nodig om aan de opgaven te werken?

- Perspectief voor grondgebruik
- Een systeem- en gebiedsaanpak voor de langere termijn, naast maatregelen op bedrijfsniveau voor de korte termijn

Landbouw, natuur, overig ruimtegebruik

- Bijdragen aan klimaatopgaven / klimaatadaptatie, bijv. meer natuur, extensieve landbouw.
- Ruimte voor kwalitatieve en kwantitatieve wateropgaven

Leefbaarheid (platteland)

Wens: Een krachtig, zelfbewust en toekomstbestendig platteland.

Een platteland waar sociale kwaliteit, ruimtelijke kwaliteit en lokale bestuurskracht zich in harmonie tot elkaar verhouden. Dit zijn dorpen die weten hoe ze er nu voor staan en weten wat nodig is om ook in de toekomst leefbaar te zijn. En tot slot dorpen die in staat zijn deze toekomstbestendigheid te realiseren.

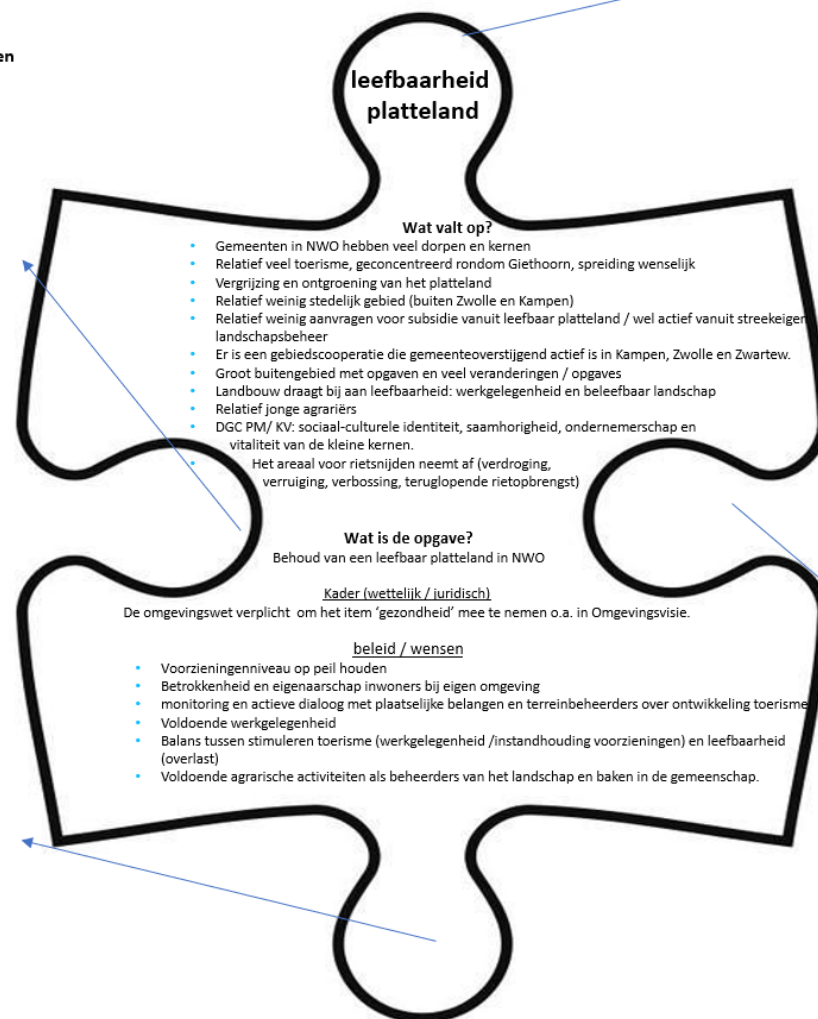
Wat kan er vanuit “leefbaarheid platteland” zelf worden gedaan om aan de opgave te werken?

- Uitvoeren programma leefbaar platteland en faciliteren van initiatieven vanuit bewoners / leefbaarheidsplannen
- Stimuleren van eigenaarschap / ondernemerschap vanuit de eigen inwoners
- Rol geven aan een gebiedscoöperatie/ dorpsvereniging
- Stimuleren eigenaarschap toekomstkracht
- Versterking identiteit

Voor welke knelpunten zorgt “leefbaarheid platteland”?

- Stikstof
- Stikstofruimte nodig voor div. maatschappelijke ontwikkelingen

- Natuur:
- Lokale en tijdsgebonden overlast door recreatiedruk in natuurgebieden.

Welke (koppel)kansen heeft “leefbaarheid platteland” te bieden?

Stikstof

- Met maatregelen om leefbaarheid te bevorderen wordt eigenaarschap en betrokkenheid gecreëerd. Hierdoor staan bewoners wellicht meer open en is er wellicht meer draagvlak voor andere, zwaardere maatregelen bijvoorbeeld vanuit stikstof. En kan het bijdragen aan het terugwinnen van vertrouwen in de overheid.

Overig ruimtegebruik

- Op het platteland zijn wellicht pioniersplekken voor ecologisch bouwen in combinatie met rood voor rood/ tiny houses, woningbouw bij de dorpen
- Beleving van natuur en cultuurhistorie en landschap bieden kansen voor recreatie (o.a. Wieden-Weerribben, Oldematen, Zwartewatersklooster)

Natuur

- Behoeftte aan groen vanuit inwoners

Wat heeft “leefbaarheid platteland” van andere sectoren nodig om aan de opgaven te werken?

- Uitgaan van regio-eigen identiteit / uitdagingen / kansen en daardoor het gesprek realistisch en eerlijk te voeren.
- Zorgvuldig omgaan met maatregelen: effecten van maatregelen op leefbaarheid meenemen in de afweging
- Zorg voor draagvlak vanuit omgeving voor maatregelen
- Redeneren vanuit het positieve; elke opgave biedt ook kansen.

Overig ruimtegebruik

Wat kunnen we doen om aan de genoemde opgaven te werken?

- Emissiearme toepassingen
- Kansen voor het mogelijk maken van transities (financieringsmogelijkheden, Rood voor Rood/Groen)
- Combineren van economie en ecologie (milieu-, energie en natuurinclusief RO)
- Multifunctioneel ruimtegebruik
- Toerisme: Zonering van drukte
- Investeren in ontwikkelingsperspectief voor de landbouw. Met een extensievere landbouw kan er ook ruimte ontstaan voor overige functies.

Voor welke knelpunten zorgt "overig ruimtegebruik"?

Leefbaarheid platteland

- De Mastenbroekerpolder is uniek, risico dit aan te tasten
- Verwachting van nieuwe bewoners is rust, maar er is steeds minder rust.

Landbouw:

- Afnome landbouwareaal door grondbehoefte woningbouw en bedrijventerreinen

Stikstof

- bij nieuwe ontwikkelingen
- Emissie verspreidt ver
- Overschrijdt KDW

Natuur:

- Toerisme recreatie gaat soms moeilijk samen met natuur

Veenweide / bodemdaling:

- Reguliere bouw op veengrond leidt tot bodemdaling en CO₂-uitstoot

Water - droogte

- Duurzaam waterbeheer wordt verhinderd door 1) ontwikkelingen op ongewenste locaties 2) versterking

overig ruimtegebruik in NWO

Wat valt op?

- Stedelijke ontwikkelingen, waaronder woningbouw, bedrijventerreinen, infrastructuur. Met name Zwolle (binnenstedelijk en afbouwen Stadshagen) en Kampen
- Veel sectoren die een beroep doen op de agrarische grond
- Energieopgave: zonneparken/ windturbines. Hoofdpijnenakkoord RES West-Overijssel zie tabel*.
- Toerisme/recreatie: bezoekerscentrum WW, wandel- en fietspaden. Spreiding van R&T nodig
- In relatie tot stikstof lijken de problemen mee te vallen (woningbouw). Bij industrie- en bedrijventerreinen wel problemen.

Wat is de opgave?

Kader (wettelijk / juridisch)

- Invulling RES (klimaatakkoord) zie tabel*
- Klimaatmitigatie (klimaatakkoord)

beleid / wensen

- Klimaatregio NOVI-gebied
- Verstedelijkingsstrategie Regio Zwolle uitvoeren/ Versnelling woningbouwopgave
- DGC PM/KV Er is helderheid nodig over de ruimte voor woningbouw, bedrijventerreinen en infrastructuur. Deze partijen moeten concreet maken hoeveel ruimte ze nodig hebben, waar deze nodig is, wanneer en hoe ze aan deze ruimte denken te komen
- Bossenstrategie: De opgave is om in Overijssel 1400 ha nieuw bos aan te leggen vooral buiten het NNN ("compensatie van wat er is gekapt voor N2000). 1e tranche: 170 / 275 ha binnen 3-5 jaar. Overige ambities zijn tussen landelijk -gezamenlijke provincies (nog niet uitgesplitst per regio) met ambitie om bos met 10 % van het bestaande oppervlak uit te breiden. Onderdelen zijn GBD, agroforestry en voedselbos.
- Diverse opgaves doen een beroep op ruimte. Hierbij moet extra aandacht zijn voor het zo spaarzaam mogelijk zijn met ruimte. Er moet gestreefd worden naar meervoudig ruimtegebruik (stapelen van functies). Agrarische bedrijven hebben de grond nodig voor extensivering.
- Zwolse Omgevingsvisie: tot 2030 komen er ongeveer 10.000 nieuwe woningen bij, waarvan 6.000 binnenstedelijk, 3.000 in af te bouwen wijken in Stadshagen. De overige 1000 komen bij Breecamp-west, de voormalige IJsselcentrale en de kleine kernen Wijkhuizen en Windesheim.
- In november 2019 is er in het Bestuurlijk Overleg MIRT tussen het rijk en regio afgesproken om te onderzoeken op welke manier de groei van wonen en werken in de regio op de lange termijn plaats kan vinden. En voor lange termijn betekent na 2030. Diverse scenario's/perspectieven worden onderzocht. Op basis daarvan gaat een doorvertaling plaatsvinden wat dit voor de regio gebiedsgericht gaat betekenen. Het is dus nog niet bepaald of die verstedelijking in Zwolle en/of Kampen gaat plaatsvinden.

Welke (koppel)kansen heeft "overig ruimtegebruik" te bieden?

Natuur

- Combineren van 'natuur' en woningbouw/bedrijventerreinen
- Woningbouw financieringsinstrument natuur en landschap

Landbouw

- combi (extensivering) met energieopgave,

Leefbaarheid platteland

- Verstedelijkingsopgave en andere ontwikkelingen benutten voor gebied bv. d.m.v. gebiedsfonds structureel financieren van het beheer en hoogwaardig ommeland realiseren
- Nieuwe economische dragers, dragers voor voorzieningen (door extra woningbouw), vitale gemeenschappen
- Woningbouw als financieringsinstrument voor natuur en landschap

Wat heeft "overig ruimtegebruik" van andere sectoren nodig om aan de opgaven te werken?

- Stikstofruimte
- Grond; combinatie met andere functies (meervoudig grondgebruik)
- Innovatie/innovatiever marktpartijen. Meer circulair bouwen, houtbouw etc.

* Het bod Regionale Energie Strategie (RES) 1.0 van West Overijssel

NB Huidige verdeling zon wind is indicatief en de bijdrage van de waterschappen is in het bod opgenomen

gemeente	Zon op veld (GWh)	Zon op dak (GWh)	Wind (GWh)	Totaal (GWh)
Kampen	55	33	156	244
Staphorst	10	50	60	120
Steenwijkerland	112	59	0	171
Zwartewaterland	22	33	50	105
Zwolle	100	201	58	359
Noordwest Overijssel	299	376	324	999

5 Rode draden uit puzzelstukjes en gebiedsdata

De genoemde thema's beïnvloeden elkaar: er is samenhang. De puzzelstukjes passen niet overal op elkaar, het schuurt hier en daar in de verhouding tussen de verschillende thema's. Dit hoofdstuk bevat de meest opvallende rode draden uit de gebiedsanalyse, de knelpunten en kansen waar we mee aan de slag kunnen gaan. Welke 'rode draden' dragen bij aan de opgaven in Noordwest Overijssel? En waar kunnen we invloed op hebben vanuit het gebiedsproces Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel?

De eerste paragraaf gaat in op de inhoudelijke rode draden. Vervolgens beschrijft de tweede paragraaf een aantal dilemma's en kaders die van belang zijn voor het vervolgproces van de gebiedsgerichte aanpak.

5.1 Rode draden gebiedsanalyse

Achtereenvolgende komen de volgende 'rode draden' aan bod:

1. Aanpak stikstof- en veenweide / bodemdalingsproblematiek logische twee-eenheid in Noordwest Overijssel
2. Naar een robuust watersysteem waarin gebruik en peil in balans zijn en maatwerk mogelijk is
3. Bronmaatregelen zorgen voor reductie van stikstofemissie en robuustere natuur
4. Versterken weidevogelgebieden biedt veel kansen
5. Samenwerking tussen natuur en landbouw levert voor allebei wat op
6. Verdienmodellen uit maatschappelijke diensten zijn voor duurzame landbouw van essentieel belang
7. Spreiding recreatie en toerisme van belang voor leefbaarheid en sector zelf
8. Vrijkomende grond als aanjager voor het gebiedsproces

1. Aanpak stikstof- en veenweide / bodemdalingsproblematiek logische twee-eenheid in Noordwest Overijssel

De twee hoofdopgaven van de Gebiedsgerichte Aanpak Noordwest Overijssel, de aanpak van bodemdalingsproblematiek van veengronden en de aanpak voor de reductie van stikstofemissie, haken stevig in elkaar. Daarnaast kan de aanpak van de bodemdalingsproblematiek met de juiste maatregelen ook bijdragen aan verkleinen van het knelpunt rond wegzijging van water uit de Wieden en Weerribben. De negatieve effecten van de bodemdaling van veengrond worden erkend in alle deelgebieden en de bereidheid om er wat aan te doen is er.

In 2035 dient de stikstofuitstoot gehalveerd te zijn en zal de bodemdaling geremd moeten zijn door met name hydrologische maatregelen. Het veenweidegebied zal dan veel natter zijn. Een hoger grondwaterpeil draagt bij aan het tegengaan van CO₂ uitstoot.

Extensiever gebruik van de grond (lagere veebezetting per hectare) t.b.v. lagere stikstofuitstoot maakt het mogelijk het grondwaterpeil te verhogen. Andersom biedt de aankoop van grond (incl. bedrijf) t.b.v. vernatting, mogelijkheden voor extensivering van omringende melkveebedrijven (qua veebezetting per hectare). Bij het verhogen van het grondwaterpeil bij agrarische bedrijven en de daarmee samenhangende nattere grond verslechteren de landbouwkundige mogelijkheden. De opbrengst en de kwaliteit van het geteelde voer gaan achteruit, de toegankelijkheid wordt beperkt en daarmee ook de duur van het teelt- en weideseizoen en het risico op diergezondheidsproblemen zoals leverbot en salmonella nemen toe. Agrarische bedrijven kunnen door het voorgaande de grond enkel extensiever gebruiken met een lagere veebezetting per hectare. Extensiveren van de bedrijfsvoering werkt in de praktijk kostprijsverhogend. De aangekochte gronden zouden

voor een afgewaardeerde hectareprijs weer voor de landbouw ter beschikking kunnen komen, waardoor de stikstofemissie eveneens daalt.

Zonder financieel interessante prikkels zal een melkveebedrijf niet uit zichzelf gaan extensiveren. De bronmaatregelen stikstof zullen veelal op locatieniveau worden uitgevoerd. Veenweidemaatregelen worden vaker op een hoger schaalniveau uitgevoerd, omdat die op systeemniveau samenhangen met het watersysteem.

Door het vervallen van de PAS kunnen veehouders en andere ondernemers hun bedrijf niet zonder meer verder uitbreiden, het is alleen mogelijk door stikstof te salderen. De stikstofneerslag wordt tot een straal van 25 kilometer vanaf de bron berekend tot stikstofgevoelige habitats binnen Natura 2000-gebieden en raakt daarmee heel Noordwest Overijssel.

De uitdaging is samen een plan te maken met een dalende stikstoflijn en het tegengaan van bodemdaling gericht op de toekomst, waarbij we de verschillende schaalniveaus (watersysteem, deelgebied, polder) bekijken. Vanuit de Deelgebiedscommissies wordt daarbij in goed overleg met de betreffende grondeigenaren gezocht naar perspectiefrijke oplossingen voor de landbouw, in harmonie met de omgeving. Het gaat om maatwerk, wat in het ene gebied wel werkt, werkt in het andere gebied niet. Er wordt op landelijk niveau veel onderzoek gedaan naar de (effecten van) verschillende maatregelen. Het idee is geopperd om in een gebied juist te intensiveren waardoor op een andere plek extensiveren mogelijk is. Deze intensivering i.c.m. technische maatregelen draagt bij aan emissiereductie. Dat is een andere benadering om naar maatwerk te zoeken in een gebied.

Nu is het momentum om gebruik te maken van de middelen die hiervoor vrijkomen (zie ook bronmaatregelen). De DGC's onderschrijven de opgaven en benadrukken dat vrijwilligheid een randvoorwaarde is om verder te gaan.

2. Naar een robuust watersysteem waarin gebruik en peil in balans zijn en maatwerk mogelijk is

Klimaatverandering, met toenemende zware regenval en periodes van droogte, maakt een robuust watersysteem noodzakelijk. Wat betekent robuustheid van het watersysteem? Verschillende, hierna beschreven, aspecten en lokale voorbeelden, spelen daarbij een rol. Het (grond)watersysteem is groter dan Noordwest Overijssel en moet ook in dat grotere verband in ogenschouw worden genomen, als er op deelgebiedsniveau of polderniveau plannen worden gemaakt.

Hoe houd je het watersysteem beheersbaar? Welke klimaatadaptieve maatregelen kunnen worden genomen op systeemniveau (vasthouden, bergen, afvoeren), uitgewerkt op deelgebiedsniveau? Is het mogelijk om een robuust watersysteem te maken dat ook mogelijkheden biedt voor maatwerk, zoals flexibel peilbeheer? In deelgebied Wieden Weerribben is al sprake van flexibel peilbeheer. Kan flexibel peilbeheer worden uitgebreid? Is maatwerk op gebiedsniveau door zonering mogelijk? Het systeem kan tegen een stootje maar door toenemende extremen is detailregulering steeds kwetsbaarder. Grotere eenheden die qua gebruik passen bij de 'natuurlijke waterhuishoudkundige situatie' helpen.

In de Koekoekspolder is de grondwaterdruk enorm. Bij het vernatten van Mastenbroek neemt de grondwaterdruk toe, de kapitaalintensiviteit van de glastuinbedrijven in de Koekoek is hoog. Het waterschap voorziet een toekomst waarin er niet oneindig wordt gepompt. Hoe is hierin een weg te vinden richting een duurzame oplossing?

Tot op heden wordt er gewerkt volgens het principe "peil volgt functie". Maar is dit houdbaar voor de toekomst? De landelijke koers gaat uit van een sturende rol van water in de ruimtelijke ordening. In Staphorsterveld wordt aangegeven dat er tevredenheid is over het huidige waterbeheer. In de NOVI en het Nationaal Waterprogramma 2022-2027 is functie volgt peil beleid. De landbouwvertegenwoordigers geven aan dat

“functie volgt peil” ondenkbaar is, omdat dat zou betekenen dat landbouwfunctie in het uiterste geval door het waterpeil kan vervallen. In de Deelgebiedscommissies ging het meer over de vraag in hoeverre kan, gezien de invloed van water op de veengebieden in Noordwest Overijssel, het gebruik en het peil in balans worden gebracht. In hoeverre is vernatting van (delen van) gronden mogelijk (heel nat, beetje nat). En welke intensiteit en agrarisch gebruik zijn hierbij mogelijk? Wat is het effect van de verschillende niveaus van vernatting op het gebruik. Waar ligt het optimum tussen tegengaan bodemdaling, beperken CO₂-uitstoot en (agrarisch) gebruik. Dat zal per deelgebied en zelfs lokaal moeten worden bepaald, immers de omstandigheden, zoals de dikte van het veen, verschillen per locatie. Het Inframrapport¹ geeft hierover een eerste doorkijk. De Gebiedscoöperatie IJsseldelta geeft aan dat bij het behoud van natuur- en landschapswaarden van de veenweidegebieden een graslandbeheer hoort dat bloemrijke, vochtige weilanden oplevert in plaats grasproductie met zeer geringe biodiversiteit.

Ten slotte is het van belang te realiseren dat de aanpassing van het watersysteem kan leiden tot hogere inrichtings- en beheerskosten. Echter het niet nemen van maatregelen kan op termijn ook leiden tot hogere beheerkosten van het watersysteem. De vraag is hoe we het betaalbaar houden?

3. Bronmaatregelen zorgen voor reductie van stikstofemissie en robuustere natuur

Het is duidelijk dat een deel van de stikstofgevoelige natuur sterk overbelast is door stikstofdepositie, terwijl de opgave is om de natuur (met name in Natura 2000 gebieden) te verbeteren en te voorkomen dat de natuur achteruitgaat. De rechter heeft daarom bepaald dat nieuwe ontwikkelingen die stikstof uitstoten geen vergunning krijgen voordat de stikstofemissie is verlaagd en daarmee ook de stikstofdepositie kleiner wordt. We maken onderscheid tussen landelijke, generieke bronmaatregelen die het rijk financieel ondersteunt en aanvullende lokale bronmaatregelen. Voor Noordwest Overijssel en de deelgebieden is het de vraag hoe we de landelijke en lokale bronmaatregelen op de juiste wijze in kunnen zetten:

- Welke bronmaatregelen zijn het meest effectief voor de stikstofopgave in NWO en de deelgebieden? Zo is in alle deelgebieden aangegeven dat het aanleggen van mest met water een kansrijke bronmaatregel is om hier stikstofemissie te reduceren. Er wordt al met sleepslangen gewerkt, de werkwijze is bekend en het gebied is er geschikt voor, aldus leden uit alle drie de Deelgebiedscommissies. Aandachtspunt is dat het rijk alleen het aanleggen van mest met water op zandgronden vergoedt als bronmaatregel (subsidie voor aanleggen waterbassin, deze zijn in veengebieden niet nodig). Bij het aanleggen van mest moet wel rekening gehouden worden met afspoeling wat een negatief effect kan hebben op de waterkwaliteitsdoelstelling. Daarnaast liggen er andere kansen die benut kunnen worden op bedrijfsniveau zoals voer, stallen, omschakelprogramma etc. En zorgen we voor de juridische houdbaarheid? Met andere woorden hoe zorgen we dat de maatregelen die we nemen worden gewaardeerd in het vergunningsstelsel zodat de ‘stikstofreductie’ ingeboekt kan worden?
- Bij het bepalen wat effectief is, is de wens van de Deelgebiedscommissies om de effecten te meten (meten = weten) en te monitoren.
- Op welke manier kunnen we de generieke bronmaatregelen gebiedsgericht inzetten en kunnen we kansen benutten? Welke aanvullende lokale maatregelen vinden we kansrijk? De maatregelen (bronmaatregelen, maar wellicht ook andere maatregelen) die stikstofemissie verlagen zouden in combinatie met elkaar of met andersoortige (groenblauwe) maatregelen (integraliteit in opgaven én in uitvoering!) gecombineerd moeten kunnen worden. Maatwerk is daarbij het uitgangspunt, waarbij de gehele maatschappelijke winst moet worden bekeken en financieel gewaardeerd, ook als dat betekent dat de afzonderlijke regels niet één op één passen.

¹ Bron: *Verkenning bodemdaling veenweide Overijssel* (Infram, 2019)

Landelijke bronmaatregelen

De landelijk ingestelde bronmaatregelen moeten voor daling van de stikstofdepositie zorgen. Op dit moment is een deel van de bronmaatregelen via de landelijke LNV/RVO lijn al in uitvoering, een aantal is nog in voorbereiding (zie bijlage 1: overzicht generieke bronmaatregelen). Deze bijlage bevat een globaal inzicht in de verwachte effecten van deze maatregelen.

- **Landbouw**

Landelijke bronmaatregelen gericht op de landbouw zijn bijvoorbeeld: tweede verhoging subsidieregeling sanering varkenshouderijen, landelijke beëindigingsmaatregel, de maatregel gerichte opkoop (MGO)², verlagen ruw eiwitgehalte veevoer, vergroten aantal uren weidegang, verdunnen mest op zandgronden en stalmaatregelen. Het algehele beeld is dat de maatregelen niet in alle gevallen even goed aansluiten bij het gebied.

- **Natuur**

Naast daling van de stikstofemissie (buiten de natuurgebieden) moeten ook maatregelen in de natuurgebieden zelf zorgen voor een robuustere natuur. Voor de natuur komen verschillende type herstelmaatregelen in aanmerking voor financiering: het intensiveren van natuurmaatregelen en het nemen van hydrologische maatregelen in en om natuurgebieden. Daarnaast is monitoring van de (stikstofgevoelige) natuur van belang, de mate van instandhouding ten opzichte van de kritische depositiewaarde (KDW). Vanuit de agrarische vertegenwoordiging uit de Deelgebiedscommissies wordt gepleit voor bodemanalyses in natuurgebieden. Hiermee kan de stikstoflevering uit de bodem in beeld gebracht worden. En vervolgens in relatie worden gebracht met de potentie van de stikstofgevoelige natuur.

- **Kritische Depositiewaarde (KDW).** Vanuit het gebied komt de vraag naar voren of niet breder gekeken moet worden dan KDW voor de juridische borging. Deze vraag heeft landelijk ook aandacht.

- **Overige sectoren**

Landelijke bronmaatregelen zijn, behalve op natuur en landbouw, ook gericht op andere sectoren zoals industrie, bouw, scheepvaart, luchtvaart en verkeer. Deze maatregelen zijn veelal op Europees, landelijk of provinciaal niveau, maar er is wel behoefte vanuit de DGC's om inzicht in te hebben in de maatregelen en het effect ervan in NWO in 2030. Specifiek gaat het om de maatregel voor Verkeer en Vervoer, een sector die in NWO een substantiële emissie heeft.

Lokale bronmaatregelen

Mogelijke koppelkansen die zijn benoemd in de puzzelstukjes kunnen leiden tot stikstofwinst en sommige zijn daarmee ook potentiële bronmaatregelen. Denk bijvoorbeeld aan de uitvoering van de bossenstrategie die kan leiden tot stikstofreductie.

De landbouw is kritisch op de Mestwetgeving die veroorzaakt dat boeren organische dierlijke mest afvoeren maar vervolgens kunstmest aanvoeren. Dit is echter wetgeving waarvoor de rijksoverheid en de Europese overheid bevoegd is.

Op minerale gronden (niet op organische grond als veen) worden kansen gezien voor het toepassen van bewerkt maaisel uit natuurgebieden als bron van organische stof. Met toepassing van bodemverbeteraar (rondom N2000 gebieden en elders) zijn percelen beter in staat vocht én voedingsstoffen vast te houden, worden deze percelen minder uitspoelingsgevoelig en door het hogere organische stof niveau verbeteren de opbrengsten. Hierdoor is minder kunstmest en drijfmest noodzakelijk. Daarnaast stimuleert organische stof de opbouw van bodemleven, o.a. meer bacteriën, schimmels en regenwormen. De bodem krijgt meer structuur

² MGO is de maatregel die tot nu toe is ingezet voor opkoop van bedrijven in Overijssel.

wordt veerkrachtiger (minder droogtegevoelig) en biedt meer perspectief voor een goede bovengrondse biodiversiteit. Niet in eerste instantie als stikstofreductie-maatregel.

Een lokale bronmaatregel, specifiek in de Weerribben en Wieden (deels), is het uitfasen van het verbranden van zomermaaisel en rietstruige. Het verbranden draagt bij aan emissie van NOx en luchtverontreiniging. Hierdoor kan een waardevolle bio-grondstof niet worden gebruikt door de agrarische sector (akkerbouw, stal). Bij deze maatregel hoort een marktconforme vergoeding voor de extra werkzaamheden die het afvoeren van het maaisel en struige met zich meebrengt.

4. Versterken weidevogelgebieden biedt veel kansen

Weidevogels zijn iconen voor de veenweidegebieden. Deze boerenlandvogels verbinden de trotse boeren, die de juiste omstandigheden voor weidevogels creëren, met bewoners die genieten van de vogels en ook dikwijls samen met de boeren de nesten beschermen. Het zijn indicatoren van het systeem (vernatting, stabiliteit in beheer, biodiversiteit). Met het versterken van de omstandigheden voor weidevogels werken we daarmee tegelijk aan verschillende opgaven. Denk hierbij aan duurzaam waterbeheer, tegengaan bodemdaling en de CO2-uitstoot omlaag brengen, kansen voor reductie van stikstofuitstoot, een grotere biodiversiteit (naast vogels ook andere dieren en planten) en behoud van het unieke en kwetsbare open landschap. Met agrarisch natuurbeheerpakketten, uitvoering van Aanvalsplan Grutto en groenblauwe diensten moet er een verdienmodel mogelijk worden gemaakt (zie verdienmodellen). Het is per bedrijf of gebied puzzelen naar het optimum passend bij het bedrijf en de plek, ook vanuit bodemdaling en CO2. Wat je verliest door te extensiveren, kun je mogelijk verdienen uit maatschappelijke diensten (o.a. agrarisch natuurbeheer). Wat is werkbaar binnen het bedrijf? Kun je vernatten? Stoppen met maaien in de broedtijd? Wat heeft later maaien voor gevolg voor de structuur van het gras en dat weer voor de methaanuitstoot van de koeien? In welke gedeelte van je bedrijf? Welke gebruik en beheer past erbij en welke vergoeding staat er tegenover? In Staphorsterveld wil men kijken naar de aansluiting van weidevogelgebieden bij Olde Maten en Veerslootlanden. Ook is het een kans voor recreatie.

Aandachtspunt is de overlast van de ganzen. Door de uit de hand gelopen ganzen populatie worden ook weidevogels weggejaagd. Daarnaast zorgt de ganzenschade dat veehouders minder goed de voederwinning en weidevogelbeheer kunnen verenigen. Intensief populatiebeheer van ganzen is daarom essentieel voor voldoende leefgebied voor weidevogels. Ook de predatie door o.a. vos en ooievaar vormt een bedreiging voor de weidevogels.

Collectief Noordwest Overijssel richt zich met een aantal GLB-pilotprojecten al op het toetsen van maatregelen binnen de melkveehouderij ten behoeve van weidevogels en het tegengaan van bodemdaling door vernattingsmaatregelen.

5. Samenwerking tussen natuur en landbouw levert voor allebei wat op

In verschillende projecten en andere samenwerkingsvormen werken agrariërs en natuurorganisaties samen om doelen te realiseren die voor beide kanten voordeel oplevert. Dit natuurinclusief boeren gaat bijvoorbeeld om natuurbeheer door agrariërs en om het opbrengen van maaisel op akkerland ten behoeve van grondverbetering, met minder kunstmest en droogtestress tot gevolg. In de gepolariseerde beeldvorming zijn dit voorbeelden van hoe het óók kan. Tegelijkertijd moeten we ook eerlijk zijn over samenwerking: waar kan het lonen en waar kan de relatie landbouw-natuur verbeteren?

Vooraf in een zone rondom Natura 2000-gebieden biedt samenwerking tussen natuur en landbouw kansen voor boeren die niet meer in dieren aantallen kunnen groeien, maar wel een rol kunnen hebben in natuurbeheer. Zo wordt het onderhoud van Olde Maten en Veerslootlanden in samenwerking met de Agrarisch Natuur

Vereniging (ANV) gedaan. De participerende boeren geven echter aan dat door de opslag van ridderzuring en pitrus de kwaliteit van het voer vermindert en dat er in de toekomst mogelijk minder interesse is in de pachtgronden. Voor veehouderijen is aandacht voor de kwaliteit van gras van belang. Niet al het gras is geschikt om van te melken. Het is van belang om hierover met elkaar het gesprek te voeren. Natuurinclusief boeren vereist eveneens een goede afstemming over o.a. het watersysteem, zonering en gebruik.

Agrarische vertegenwoordigers vragen van de natuurbeheerders meer aandacht voor de belangen van een agrarische ondernemer. Dit geldt zeker bij grondeigendom van de agrariër, maar ook als de agrariër pachter is van grondeigendommen van de terreinbeherende organisaties. Er spelen diverse onderwerpen waarover het gesprek tussen pachter en verpachter gevoerd moet worden.

Veel landgoederen hebben ervaring met het optimaliseren van de samenhang tussen natuur en landbouw, waarbij er een goede balans tussen rendabel en onrendabel gevonden moet worden. Die samenhang moet ook zorgen voor draagvlak bij de boeren. Het is daarbij belangrijk om hen te begeleiden in het 'omdenken' naar een meer natuurinclusieve landbouw die de biodiversiteit op en rond het boerenland versterkt en kan bijdragen aan andere maatschappelijke opgaven. Natuurbeheerders en landbouw kunnen hierbij van elkaar leren.

6. Verdienmodellen uit maatschappelijke diensten zijn voor duurzame landbouw van essentieel belang

Veel van de grote opgaven van deze tijd, en dat geldt ook voor de opgaven voor de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel, vragen om een transitie van de huidige landbouw, zowel van de sector als op individueel niveau. Zonder veranderingen in de keten kan dat niet. Op dat laatste hebben we als Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel helaas maar zeer beperkt invloed. Zo blijkt uit recent onderzoek in opdracht van LNV dat de consument maar zeer beperkt bereid is tot het betalen voor duurzaamheid. En ook supermarkten zijn niet altijd bereid om duurzaamheid in rekening te durven brengen. Zonder een goed, duurzaam verdienmodel voor de landbouw, zal de landbouwtransitie naar duurzame landbouw niet plaatsvinden. Duurzaam staat voor toekomstbestendigheid in economisch, ecologisch en sociaal opzicht. Zowel de Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof, als het Klimaatakkoord staan voor een duurzame toekomst voor de landbouwsector. Het komen tot goede verdienmodellen voor de landbouw is de sleutel voor het realiseren van de grote opgaven in het landelijk gebied.

Wat is nodig om tot een duurzaam verdienmodel (die de hogere kosten en lagere opbrengsten dekt) te komen? Betaling voor maatschappelijke diensten (realiseren maatschappelijke opgaven) kunnen hierin een belangrijke rol spelen. Verleiding én keuzevrijheid zijn hierbij van belang. Maatschappelijke diensten zijn bijvoorbeeld tegengaan bodemdaling, reduceren stikstofuitstoot, natuurinclusieve landbouw, sluiten kringlopen op gebiedsniveau, biodiversiteit en landschapsbouw. De Stichting Particuliere Landschapsdiensten IJsseldelta (SLPIJ+) heeft in de polder Mastenbroek ervaring met langjarige contracten (weidevogelbeheer, landschapsbeheer etc) op particuliere gronden. In Staphorsterveld zijn er overeenkomsten met de Stichting Groen blauwe diensten Overijssel. Als kansrijk voorbeeld uit Overijssel is het initiatief 'Salland Loont', waarbij het idee wordt uitgewerkt om voor heel Salland te werken aan een verdienmodel voor maatschappelijke diensten, uitgevoerd door agrariërs en andere grondeigenaren en betaald door de samenleving (inwoners, overheden en bedrijfsleven): Salland Loont. Dit biedt inspiratie voor de organisatie en aanpak van deze 'rode draad' in Noordwest Overijssel.

Aandachtspunt zijn de mondiale ontwikkelingen m.b.t. de sector en de afhankelijkheid van de wereldmarkt. In dat kader kan gedacht worden aan de gezamenlijke productie van (niet) biologisch/ ecologische / regionale melk en deze koppelen aan regionale marketing (voorbeeld: Weerribben zuivel). Voor een deel van de bedrijven is het samenwerken en regionaal afzetten een mooi verdienmodel. Echter blijft een substantieel deel van de melk voor de wereldmarkt.

Een ander voorbeeld is het natuurbeheer in de Wieden en Weerribben door riettelers/snijders die dit als onderdeel van hun bedrijfsvoering doen. Rietteelt is een duurzame vorm van landgebruik die bijdraagt aan een economisch profijtelijk landschap en een duurzaam bouw materiaal in de vorm van dakriet produceert. Het areaal voor rietsnijden neemt af (verdroging, verruiging, verbossing, teruglopende rietopbrengst). Dit verdienmodel staat onder druk en mede daardoor vindt het verbranden van de struige nog steeds plaats. Aandacht is nodig voor de vergoeding voor deze maatschappelijke dienst, nu het verbranden van de struige uit oogpunt van stikstof niet meer gewenst is.

7. Spreiding recreatie en toerisme van belang voor leefbaarheid en sector zelf

Noordwest Overijssel is aantrekkelijk voor recreanten en toeristen. In Noordwest Overijssel staan natuur, landschap, water en cultuur(historie) centraal in de beleving. Denk aan het Nationaal Park Weerribben Wieden, maar ook aan het Nationaal Landschap IJsseldelta, het Zwarte Water, het Zwarte Meer, de IJsseluitwaarden en de Olde Maten waar De Veldschuur (Rouveen) diverse activiteiten in en rond het natuurgebied aanbiedt en tenslotte aan de aantrekkelijke dorpen en (Hanze)steden.

Recreatie en toerisme concentreert in de Wieden Weerribben momenteel in Giethoorn en bij het bezoekerscentrum Weerribben in Ossenzijl. In feite is dit een organisch gegroeide zonering, die zorgt voor relatief rustiger gebieden elders, maar die te ver is doorgeschoten. De druk op deze concentratiegebieden is te hoog geworden voor de leefbaarheid van mens en natuur. Ook voor de recreatiesector in Giethoorn zelf is een betere spreiding over Noordwest Overijssel én een betere spreiding door het jaar heen wenselijk. Vanuit leefbaarheid, natuur, spreiding economische kansen voor recreatiebedrijven / horeca, verkeer en vervoer (doorstroom en veiligheid) is dat het zeker.

Er wordt ingestoken op Poorten (o.a. Zwartsluis, Blokzijl, Kalenberg, etc) naar Noordwest Overijssel om spreiding te verbeteren. Tegelijkertijd vraagt het ook om keuzes, niet overal een beetje toerisme. Slimme sturing van toeristen in de natuurgebieden zelf, maakt daar onderdeel vanuit. Denk aan specifieke stilteplekken en tijdelijke afsluitingen, maar zorg ook voor toegankelijke gebieden. Daarnaast kan gedacht worden aan spreiding in klein- en grootschaligheid en in tijd. Regionale samenwerking, eventueel in pilots, wordt gezien als kans. Besteed ook aandacht aan monitoring en aan communicatie met de plaatselijke belangen en terreinbeheerders over de ontwikkeling rond recreatie.

Het thema leefbaarheid platteland is als koppelkans een belangrijk aspect in de deelgebieden. Verschillende partijen (bv Vrienden van Olde Maten en Stichting Sluispoort) kijken naar mogelijkheden om het gebied aantrekkelijker te maken van recreatie en bewoners. De financiën voor concrete acties zijn een aandachtspunt.

8. Vrijkomende grond als aanjager voor het gebiedsproces

De komende jaren zullen in het gebied de nodige agrarische bedrijven stoppen. Voor een deel zal dat zijn door gebruik te maken van de Opkoopregeling Stikstof of de Impulsgelden uit het Klimaatakkoord. Met die regelingen zullen agrarische bedrijven (vrijwillig) worden aangekocht (inclusief dierrechten) om daarmee doelen op het gebied van stikstofreductie en CO₂-reductie te realiseren. De vrijkomende agrarische grond biedt kansen om bijvoorbeeld te extensiveren, maar kan ook voor andere uitdagingen worden ingezet. Aandachtspunt is dat de landbouw de vrijkomende agrarische gronden ook heel hard nodig heeft voor agrarische activiteiten en de opgaves die daarbij komen kijken. Hierbij is het financieringsvraagstuk van belang. Denk ook aan belastingvoordelen, pachtconstructies e.d. Extensivering betekent nu meer kosten per eenheid product. Ten behoeve van de gebiedsontwikkeling is het belangrijk ook te kijken hoe via langdurige pacht de landbouwbedrijven kunnen worden geholpen om hun beoogde verdienmodel te verwezenlijken. Daarbij kan ook ingezet worden op lagere pacht prijzen als daaraan voorwaarden aan worden verbonden (bijv. over intensiteit van het gebruik etc.).

Bij de eerstgenoemde rode draad kwam de synergie tussen stikstof- en CO2-maatregelen al aan de orde. Bij deze aankopen zal de synergie zeker worden gezocht, als die niet al automatisch aan de orde is. Nadenken over het instrumentarium en beleid (voor welk doel gebruik je de grond) is hierbij van belang. En wie gaat de vrijgekomen grond beheren en financieren? Vanuit de deelgebieden gaan geluiden op voor het opzetten van een grondbank, waar het rijk in meegenomen wordt. Bij een grondbank is het van belang dat de gronduitgifte transparant is. Hier zijn in het verleden slechte ervaringen mee opgedaan. De agrarische vertegenwoordigers maken zich zorgen dat de landbouw achterin de rij aan kan sluiten.

Denk daarnaast aan het inzetten van kavelruil als middel om extensivering te versnellen en zonering te bevorderen.

Naast grond kan ook de invulling van vrijkomende erven een functie hebben in het gebiedsproces, bijvoorbeeld als bijdrage aan de woonbehoefte en de leefbaarheid van het platteland. Overigens kan dit ook bij actieve boeren een rol spelen. Is het nodig om het bestaande instrumentarium, zoals de rood voor rood regeling, te herzien?

5.2 Kaders voor het vervolgproces

Om met de rode draden aan de slag te gaan zijn hieronder dilemma's en kaders weergegeven gericht op het proces en samenwerking om met elkaar de vervolgstappen te kunnen zetten in de GGA NWO.

Achtereenvolgens komen aan bod:

9. Samenwerking tussen betrokken partijen, herstel vertrouwen en langjarig beleid
10. Omgaan met nieuwe informatie en (beleids-)ontwikkelingen
11. Werken in deelgebieden maakt lokaal maatwerk mogelijk
12. Kennis en ervaring opdoen en delen en bottom-up initiatieven dragen bij aan het Toekomstperspectief voor Noordwest Overijssel
13. Koppelkansen van de grote opgaven parallel aan de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel zoveel mogelijk benutten
14. Financieringsvraagstuk voor en na 2030

9. Samenwerking tussen betrokken partijen, herstel vertrouwen en langjarig beleid

Pas als je vertrouwen hebt, kom je tot lange termijn afspraken. Uit gesprekken is duidelijk geworden dat er niet altijd vertrouwen is tussen de verschillende partijen. Met name vanuit de landbouwsector komen geluiden over een gebrek aan vertrouwen in de overheid en terreinbeherende organisaties. Juist door samenwerking en door niet over elkaar maar met elkaar te praten, kan worden gewerkt aan het herstel van het vertrouwen, als alle partijen zich daar ook voor openstellen. Lastig daarbij is dat de democratie met zich meebrengt dat een nieuwe regeerperiode weer nieuwe accenten legt. Er is behoefte aan zekerheid in de vorm van langjarig consistent beleid.

Vertrouwen kan groeien als er een integraal toekomstperspectief is waar over de bestuursperiodes aan vast wordt gehouden. Voor de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel liggen de hoofdopgaven wel voor langere tijd vast (reductie emissies stikstof en CO2), maar precieze invulling is nog in ontwikkeling. In het Toekomstperspectief voor Noordwest Overijssel zullen ook lange-termijn-afspraken gemaakt worden. Vanuit het deelgebied is geopperd om toe te werken naar een regionale omgevingsvisie voor Noordwest Overijssel. Om na te denken over het Toekomstperspectief voor Noordwest Overijssel, is het daarnaast van belang om innovatief en oplossingsgericht te denken en ruimte te bieden voor lokaal maatwerk.

In het deelgebied Wieden Weerribben bestaat een samenwerkingsverband van organisaties die voor een groot deel ook deel uitmaken van de Deelgebiedscommissie. Het gaat om de Stichting Nationaal Park Weerribben

Wieden. Vanuit verschillende achtergronden en belangen werken partners samen aan verschillende initiatieven en projecten en aan een visie voor het Nationaal Park Nieuwe Stijl³. De stichting heeft de uitgangspunten voor de Gebiedsgerichte Aanpak onderschreven en het ligt voor de hand dat de stichting in het vervolgtraject van de GGA NWO een belangrijke rol zal spelen.

10. Omgaan met nieuwe informatie en (beleids-)ontwikkelingen

Het stikstofdossier is sterk in beweging binnen een ingewikkeld politiek krachten spel in alle bestuurslagen. De jurisprudentie ontwikkelt zich regelmatig sneller dan het beleid ontwikkeld kan worden. Voorbeeld van een recente ontwikkeling is de aanwijzing van leefgebieden op agrarische gronden. Verder zijn er scenario's en ontwikkelingen voor mogelijk toekomstig beleid zoals de opdracht van het rijk aan het Planbureau voor Leefomgeving (PBL) met een quickscan van twee beleidspakketten met forse aanvullende investeringen en extra maatregelen, het advies van de landsadvocaat kwam in de publiciteit over het intrekken van vergunningen van boeren die in de buurt van natuurgebieden te veel stikstof uitstoten. De Kabinetsformatie loopt en er moet nog beleid (ook Europees klimaatbeleid) ontwikkeld worden. Dit zal tot gevolg hebben dat er nog een periode van onzekerheid zal zijn over de omvang en het tempo van de opgave. Deze onzekerheid kan leiden tot een afwachtende houding. We kunnen ons die afwachtende houding niet permitteren, gezien de urgentie en de omvang van de opgave, maar ook gezien de knelpunten in vergunningverlening. Tegelijkertijd kunnen we sommige dingen ook niet in werking zetten zolang de financiering niet gedekt is.

Onze inzet is er dan ook op gericht om paniekvoetbal te voorkomen, koers te houden, het stuur in handen te nemen door zelf plannen te ontwikkelen: 'challenge te act'. Nieuwe informatie moeten we zo snel mogelijk delen en bespreken. Het kennisdelen van de landelijke informatie is hierbij een belangrijk aandachtspunt. Het is belangrijk dat de resultaten beschikbaar komen en dat de belanghebbende goed geïnformeerd worden. Dat geldt zowel voor onderzoek in het agrarische gebied als in de twee natuurgebieden.

Daarnaast is er nog veel onbekend op het gebied van effecten van maatregelen. Dit geldt zowel voor stikstofmaatregelen als voor maatregelen gericht op bodemdaling en vermindering van CO₂-uitstoot. Vandaar ook het belang van proefprojecten en onderzoeken op landelijk en lokaal niveau. Er wordt veel onderzoek gedaan en in de komende jaren zal steeds meer kennis worden vergaard.

Ontwikkelingen zijn niet altijd te voorspellen, maar voor een deel wel te voorzien. Zo zal de stikstofuitstoot door alle bronmaatregelen, in de loop van de jaren verminderen. Ook zal de natuur robuuster worden door het nemen van diverse maatregelen in en rondom de natuurgebieden. Beide voorbeelden hebben mogelijk consequenties voor het Toekomstperspectief. Welke en hoe, dat weten we nog niet. Belangrijk is wel om te bedenken hoe we in de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel om zullen gaan met nieuwe informatie en ontwikkelingen.

11. Werken in deelgebieden maakt lokaal maatwerk mogelijk

Gezien de fysieke verschillen en verschillende oplossingsrichtingen voor het tegengaan van bodemdaling, werken we in deelgebieden en waar nodig ook in kleinere gebieden, bv per polder binnen een deelgebied. Concrete maatregelen op bedrijfsniveau moeten besproken worden aan de keukentafel. Uiteraard moeten we bij het werken in deelgebieden oog houden voor een brede blik en uitwisseling binnen en tussen de deelgebieden.

Het werken in deelgebieden biedt kansen om lokaal maatwerk mogelijk te maken, omdat lokale partijen bij de integrale planvorming zijn betrokken. Tegelijkertijd kunnen lokale opgaven die van invloed zijn op het

³ Het Nationaal Park Weerribben Wieden Nieuwe Stijl beslaat een groter gebied, waarin de verbinding natuur – landbouw – recreatie intensiever zal zijn.

Toekomstperspectief en/of het uitvoeringsprogramma (gebiedsagenda) van het deelgebied worden meegenomen in de planvorming. Het lokale maatwerk biedt kansen voor een integrale aanpak op polderniveau, als het gaat om tegengaan van stikstofuitstoot en bodemdaling, de wateropgave, extensivering van de landbouw e/o alternatieve teelten/bedrijfsvoering. Daarnaast is vanuit de deelgebieden een nauwe verbinding en participatie met belanghebbenden te maken.

12. Kennis en ervaring opdoen en delen en bottom-up initiatieven dragen bij aan het Toekomstperspectief voor Noordwest Overijssel

Er is nog veel onbekend over bijvoorbeeld de effecten op bodemdaling en CO₂-uitstoot van maatregelen op het gebied van vernatting. Daarvoor loopt zowel regionaal als nationaal onderzoek. Ook loopt er nog onderzoek naar de effectiviteit van bronmaatregelen gericht op de stikstofreductie. Ondanks alle onzekerheden moeten we proeftuin durven te zijn en experimenteerruimte hebben. Initiatieven van onderaf aanjagen en trots zijn op wat we zelf kunnen bereiken. En tegelijkertijd effectieve praktijkvoorbeelden van buiten Noordwest Overijssel in het eigen gebied benutten, zoals de ervaringen van de hoogwaterboerderij Zegveld en het Netwerk Praktijkbedrijven. Dit vraagt om een leerhouding. De provincie en de rijksoverheid moet experimenteerruimte en de leerhouding faciliteren wanneer hier vanuit het gebied een beroep gedaan wordt. Voor experimenteerruimte geven is ook “lef” nodig.

Als je landbouwpercelen vernat (op verschillende manieren), wat betekent dat dan voor de bedrijfsvoering? Welke innovatieve maatregelen zijn er mogelijk om stikstofuitstoot tegen te gaan? Hoe kunnen we als groep boeren gezamenlijk een manier vinden om te extensiveren, waarbij er wel een goed verdienmodel is? In welk (deel van je) bedrijf is extensief beheer mogelijk? Welke ‘weidevogelmaatregelen’ zijn goed inpasbaar in de agrarische bedrijfsvoering? En zijn deze maatregelen voldoende voor het verbeteren van de weidevogelstand? De uitkomsten van dit soort onderzoeken en pilotprojecten helpen bij de vormgeving van het Toekomstperspectief Noordwest Overijssel. Dan is het wel van belang om van alle initiatieven die er zijn, op de hoogte te zijn, en er met elkaar over te spreken. Zo is er in Staphorsterveld een pilot uitgevoerd op het gebied van onderwaterdrainage. Dit kan weer bijdragen aan een vervolg in een ander gebied. Gezien het belang van de transitie van de landbouw, zijn uitwisselingen van kennis en ervaring tussen boeren hierbij erg belangrijk. De Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel kan hierin aanjagen en faciliteren, evenals bij lokale initiatieven en projecten. Tenslotte kunnen we leren van en uitwisselen met de ervaringen uit andere gebieden in Overijssel.

Behalve bottom-up-projecten om van te leren ten behoeve van een Toekomstperspectief voor Noordwest Overijssel, kunnen er ook bottom-up initiatieven zijn die zelf bijdragen aan de doelen van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel. Het kan helpen deze vanuit de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel te ondersteunen. Het integrale perspectief dient daarbij als denk-/handelingskader. Kernvragen bij deze initiatieven zijn: Wat werkt wel wat werkt niet? Wat is de kosteneffectiviteit? Is het zelfstandig financieel rendabel of wat is het financiële gat?

13. Koppelkansen van de grote opgaven parallel aan de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel zoveel mogelijk benutten

De komende tien jaar verwachten we dat de regio West-Overijssel verder zal groeien met circa 35.000 - 40.000 huishoudens (waarvan 10.000 in Zwolle, binnenstedelijk en in Stadshagen). De woningbouwopgave vraagt om stikstofruimte waardoor mogelijk woningbouwplannen vertraging op kunnen lopen als er geen stikstofreductie is gerealiseerd. De vraag is of dit een groot knelpunt zal zijn omdat de stikstofuitstoot van woningbouw gering is. In de huidige situatie blijkt dat de meeste woningbouwplannen gerealiseerd kunnen worden met intern salderen

(bv verdwijnende agrarische functie (bemesten), elektrisch bouwen, gasloos bouwen, afname verkeersbewegingen etc).

De Ontwikkelopgave Natura 2000 heeft veel impact in het gebied. Deze opgave staat voor het in een gunstige staat van instandhouding brengen van deze natuurgebieden. Hier worden maatregelen genomen in en rondom de natuurgebieden. Deze maatregelen zijn merkbaar in de omgeving van de natuurgebieden doordat bijvoorbeeld het areaal natuur wordt uitgebreid (binnen de eerder aangegeven kaders: de uitwerkingsgebieden) en er hydrologische maatregelen worden genomen.

Daarnaast wordt de Regionale Energiestrategie (RES) uitgevoerd met een opgave voor windenergie en zonne-energie. Dit is bijvoorbeeld voor Staphorst een belangrijk aandachtspunt. Ten slotte wordt de omzetting naar bos in de zogenoemde bossenstrategie benoemd. Deze grote ontwikkelingen leiden tot ruimtebeslag. Het is van belang om in beeld te krijgen waar deze plannen gaan landen, wat moet? Er wordt verder gepleit om niet af te wachten tot anderen met plannen voor bijvoorbeeld extra bos komen, maar vanuit het gebied NWO aangeven of en zo ja, waar andere opgaven gerealiseerd kunnen worden. Daarbij het waardevolle agrarisch cultuurlandschap in acht nemen. Maak gebruik van het uitdaagrecht ('challenge to act').

Goede afstemming met de instanties die die grote opgaven realiseren is van belang om het gebiedsproces van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel niet te frustreren. Daarbij moeten we voorkomen dat we kansen mislopen, maar we moeten ook niet vertragen.

Daarnaast worden er op verschillende niveaus visies ontwikkeld. Denk aan de provinciale Omgevingsvisie maar ook bijvoorbeeld de visie op het buitengebied waar gemeente Zwartewaterland aan werkt. Wat de deelgebieden missen is duidelijke afstemming van de grote opgaven vooraf en wie 'bewaakt' de afstemming?

We willen de lusten en lasten in het gebied houden en verdelen. De grote opgaven kunnen zowel een positief als een negatief effect hebben op het gebiedsproces en het Toekomstperspectief voor Noordwest Overijssel. Het positieve willen we omarmen en kansen meekoppelen (Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel-doelen realiseren, koppelkansen en verdienmodellen benutten), het negatieve vooral voorkomen. Voorop staat het behoud van het waardevolle cultuurlandschap van Noordwest Overijssel (Nationaal Landschap IJsseldelta en Nationaal Park Weerribben Wieden).

14. Financieringsvraagstuk voor en na 2030

Het financieringsvraagstuk is een terugkerend thema. Er is behoefte vanuit de Deelgebiedscommissies om zicht te hebben op de financiering van de maatregelen en voorstellen die voortkomen uit het gebiedsproces. Door het ontbreken van beschikbare middelen aan de voorkant zijn partijen afwachting om zich 'vol' op het gebiedsproces te richten. Daarnaast speelt het ontbreken van rijksfinanciering van de stikstofmaatregelen na 2030. Deze laatste stap is wat betreft reductie het duurste omdat het laaghangende fruit dan weg is en een grote stikstofreductie (van 26% => 50 % in 5 jaar) moet worden gerealiseerd. Ander voorbeeld is dat langjarige financiering voor klimaatmaatregelen nog niet zijn geregeld.

Om een goede gesprekspartner voor het rijk te zijn en middelen binnen te halen, is het belangrijk om het Toekomstperspectief en de gebiedsagenda/uitvoeringsprogramma voor NWO goed uit te werken. Waar willen we naar toe, wat gaan we daarvoor doen, welke middelen dragen partijen en sectoren al bij en wat hebben we extra van het rijk nodig? Het zal o.a. landen in het provinciale gebiedsplan dat uiterlijk juli 2023 aan de minister wordt aangeboden met daarin het aanbod van Noordwest Overijssel voor de reductie van de stikstofemissie.

Aandachtspunt is het loskomen van subsidiestromen. Er liggen ook kansen voor het genereren van middelen vanuit het gebied en samen in beeld te brengen hoe budget uit het eigen gebied gegenereerd kan worden. Suggestie is gedaan voor het instellen van een gebiedsfonds waarin diverse budgetten gebundeld kunnen worden. Zie ook het aansprekende voorbeeld van 'Salland Loont' dat hiervoor is beschreven.

6 Waar gaan we met zijn allen aan werken?

Advies van de Deelgebiedscommissies aan de Regiegroep Noordwest Overijssel

6.1 Inleiding

De gesprekken in de Deelgebiedscommissies (DGC's) hebben geleid tot aanpassingen van de puzzelstukjes en van de Rode Draden. Daarmee is het *concept Werkdocument gebiedsanalyse* een gezamenlijk document geworden en kan het verder onder de naam *Gebiedsanalyse*. Daarnaast is er een advies van de Deelgebiedscommissies aan de Regiegroep NWO met bevindingen, aandachtspunten en aanbevelingen voor het vervolg. In dit hoofdstuk is dat advies verwoord. Hoewel iedere DGC haar eigen bijeenkomsten had, zijn vaak gelijklopende zorgen en aandachtspunten genoemd. In dit advies is de inbreng van de drie DGC's samengebracht. Daar waar het een specifieke opmerking van één van de DGC's betreft, is dit expliciet aangegeven. Niet in alle gevallen is er een eenduidig geluid binnen de DGC's. In de gevallen waar dat aan de orde is, is het dilemma geschetst. De agrarische leden van de DGC Staphorsterveld hebben hun uitgangspunten voor de vervolggesprekken nog apart op een rijtje gezet. Daarin vragen zij aandacht voor aspecten die de huidige landbouwpraktijk ondersteunen en voor vrijwilligheid bij eventuele aanpassingen van die landbouwpraktijk. Een aantal punten komt ook terug in onderstaand advies. De uitgangspunten zijn als bijlage 3 toegevoegd.

In de werksessies van de DGC's over de verschillende onderdelen van deze gebiedsanalyse is de deelnemers steeds gevraagd naar de herkenbaarheid: 'Herken je de puzzelstukjes en de rode draden voor Noordwest Overijssel? Herken je ze voor het deelgebied? In onderstaande paragraaf zijn de belangrijkste zaken hieromtrent beschreven. In de gesprekken werd ook duidelijk wat er nog mist aan kennis of informatie die nog aangedragen moet worden door, met name, overheden. In de paragraaf *Ontbrekende kennis* staan die zaken op een rij. Vervolgens wordt in de paragraaf *Aandachtspunten en randvoorwaarden voor het vervolgproces* per thema beschreven waar echt rekening mee moet worden gehouden in het vervolgproces. Tenslotte worden, ook geclusterd rond verschillende thema's, *Aanbevelingen* gedaan door de DGC's aan de Regiegroep NWO.

In de DGC's is, naast het bespreken van het *Werkdocument gebiedsanalyse*, ook aandacht geweest voor kansen, initiatieven, pilotprojecten of ideeën daarvoor en andere uitvoeringsprojecten of -praktijken. In de komende tijd zullen er vervolgstappen worden gezet om samen de ideeën verder uit te werken, inzichtelijk te maken aan welke opgaven ze bijdragen en hoe ze uitgevoerd zouden kunnen worden, en hoe de kennis die dat oplevert gemonitord en gedeeld kan worden. De lijst met ideeën/kansen/projecten is als bijlage 2 aan deze gebiedsanalyse toegevoegd.

De DGC's hebben in korte tijd zich de problematiek eigen gemaakt en met veel inzet gewerkt aan inbreng voor het advies en voor de *Gebiedsanalyse* als geheel. De verschillende gezichtspunten van de diverse partijen zijn herkenbaar. In de planvormingsfase, en mogelijk juist ook in de pilotprojecten, kunnen de gesprekken over de verschillende gezichtspunten verder worden gevoerd en zijn er wellicht ook gezamenlijke gezichtspunten te ontwikkelen. Het helpt daarbij ongetwijfeld als er meer duidelijkheid is over meetgegevens, effecten van mogelijke maatregelen en financiering.

6.2 Herkenbaarheid gebiedsanalyse

De Deelgebiedscommissies (DGC's) herkennen de gebiedsanalyse grotendeels. In de DGC's zijn aanvullend wel de nodige opmerkingen gemaakt over de opgaven die er liggen:

- Het is duidelijk dat de problematiek (m.n. stikstof/bodemdaling) speelt en dat er een opgave ligt om deze problematiek aan te pakken, maar de opgave is nog wel erg abstract, vergt een scherpere gebiedsgerichte opgave en er is meer kennis nodig om oplossingen hiervoor te vinden. Er is ook wel twijfel over de haalbaarheid van de opgaven. Het is duidelijk dat deze opgaven vergaande gevolgen hebben voor met name de landbouwsector. Er wordt benadrukt dat ook de andere sectoren hun aandeel van de oplossing van de stikstofproblematiek moeten realiseren.
- Wat betreft de bodemdaling in de veenweidegebieden is duidelijk dat, als er geen maatregelen worden genomen, dit een onomkeerbaar proces is. Bodemdaling is een probleem dat herkend wordt en vertraagd moet worden. Bij de door de bodemdaling (oxidatie van veen) veroorzaakte CO₂-uitstoot is minder beeld. De oplossing *vernatten* wordt erkend, maar benadrukt wordt dat ook andere maatregelen tegen veenoxidatie moeten worden onderzocht.
- Het beeld van grondgebondenheid van de landbouw en de drie-eenheid veenweide-gras-koeien wordt breed gedragen. De Gebiedscoöperatie IJsseldelta ziet in de plaats van 'gras' het liefste 'vochtig gras' in deze drie-eenheid. Dat er in 'de landbouw' op diverse thema's veranderingen nodig zijn is duidelijk, maar een helder perspectief ontbreekt. De impact van stappen zetten, waarvan achteraf blijkt dat het de verkeerde stappen waren, is enorm (b.v. specifieke stalsystemen). Biologische landbouw wordt niet als dé oplossing gezien, omdat de grond daarvoor te duur is (extensievere productie) en de afzetmarkt beperkt. Overigens loopt biologische landbouw voor een groot deel tegen dezelfde zaken aan als gangbare landbouw. Biologische landbouw is waar het past bij het bedrijf en de ondernemer wel een mooi bedrijfsmodel. Alleen als er middelen zijn om landbouwgrond af te waarderen of om landbouwgrond langdurig te kunnen pachten tegen gunstige voorwaarden ontstaan er kansen voor extensieve landbouw w.o. biologische of natuurinclusieve landbouw.
- De DGC Polder Mastenbroek/Kamperveen vraagt aandacht voor de gevolgen voor de tuinbouwsector in de Koekoekspolder. Maatregelen in de randzone Koekoekspolder kunnen grote gevolgen hebben voor de veiligheid in de Koekoekspolder. Onderzoek naar de randzone loopt.
- De agrarische partijen in de DGC Polder Mastenbroek/Kamperveen geven aan dat vooral de recent toegevoegde teksten beter herkenbaar zijn. De input vanuit de bijeenkomsten kwam hier duidelijker naar voren. Wat wel blijft is dat het voor een groot deel nog vrij hoog over blijft. Vooral als we het over de kwaliteit van de natuur hebben (hoe kwaliteit te definiëren), de impact van opgaves uit overig ruimtegebruik en het perspectief voor de landbouw. Daar moet in het vervolgproces een flinke slag geslagen worden aan het in beeld brengen van informatie en het concreet maken.
- Natura 2000-ontwikkelingen spelen vooral in/rond de Wieden Weerribben en Olde Maten en Veerslootlanden. In de Natura 2000-gebieden langs de rivieren is er een heldere afbakening door de dijken en is er minder discussie over de grenzen van gebruiksdoelen. Bovendien zijn daar minder stikstofgevoelige habitattypen.
- Het is goed dat de opgaven in combinatie, integraal, worden benaderd en op die manier aan oplossingen gewerkt gaat worden. Het gevaar dat wordt gezien is, dat wanneer het té complex wordt, het verzandt in goede bedoelingen en het stil komt te liggen.

6.3 Ontbrekende kennis

Zoals in de paragraaf hierboven al aan de orde kwam, is er meer kennis nodig om daadwerkelijk in de DGC's aan de slag te kunnen gaan met de planvorming naar een Toekomstperspectief. Een deel van die kennis zal vanuit de overheden en landelijke onderzoekscentra (moeten worden) aangeleverd (technische kennis en beleid). Andere kennisvragen zullen in de DGC's nader gespecificeerd moeten worden en daarna worden onderzocht, of kunnen vanuit de DGC's zelf worden opgepakt. Tenslotte kunnen zich tijdens de planvorming ook nog onderzoeksvragen aandienen. De volgende kennislacunes zijn genoemd:

Overheden/landelijke onderzoeksprogramma's (met lokale pilotprojecten):

- Effectiviteit van de verschillende bronmaatregelen stikstof;

- Effectiviteit van maatregelen tegen bodemdaling en CO₂-uitstoot (b.v. mengen veen met klei, , overzanden van de veenlaag met onderliggend zand, onderwaterdrainage);
- Gemeten waarden van emissies (stikstof/CO₂) nu en vanaf nu ook met regelmaat meten (monitoring). Op rijksniveau wordt op dit moment volop gewerkt aan het opstarten van de monitoring van stikstof en broeikasgassen. Waar relevant, ook monitoring van regionale opgaven waarbij goede afstemming plaats vindt rond data en methodiek tussen de verschillende niveaus van monitoring. Feitelijk geldt dit ook voor het meten van emissies.
- Hoeveel water is er nodig voor veenweidemaatregelen, en is dat ook voorradig in droge perioden? In hoeverre bedreigt klimaatverandering de wateraanvoer?
- Detaillering van hoe (ondergrondse) waterstromen lopen (op hoofdlijnen in Infram-rapport). Dit bepaalt namelijk voor een groot deel welke maatregelen wel of niet werken. Deze vraag speelt met name in Polder Mastenbroek omdat daar de bijzondere situatie met de laaggelegen Koekoekspolder bestaat. Voor de polders grenzend aan de oostzijde van de Weerribben is al een onderzoek gedaan dat een gedetailleerde uitwerking is van het Infram-rapport;
- Hoe kunnen dierziektes als leverbot en salmonella worden voorkomen als de veengronden worden vernat? Wat kunnen we leren van andere gebieden over dierziektes als gevolg van vernatting?
- Duidelijkheid over de stedelijke ontwikkeling van Zwolle, Kampen en Zwartewaterland;
- Wat is de bedoeling van b.v. de bossenstrategie? Is er een opgave voor NWO? Waar? Hoeveel?
- Ook andere opgaven uit het puzzelstukje 'overige ruimtegebruik' moeten worden gespecificeerd.
- Hoeveel geld is er beschikbaar vanuit de verschillende opgaven voor Noordwest Overijssel?

Deelgebiedscommissies en overheden/onderzoekscentra samen:

- Wat is precies kringlooplandbouw/duurzame landbouw/natuurinclusieve landbouw? Waar moeten we naartoe? Zonder duidelijk doel kom je er niet en dus is het belangrijk hierover een gezamenlijk beeld te hebben (minimaal op NWO-niveau). Welke bedrijven scoren al goed op kringlooplandbouw en wat kun je daarvan leren?
- Bodemonderzoek in natuurgebieden en monitoring daarvan in de komende jaren.
- Tuinbouw, bepalen welke informatie nodig is en daarna die informatie achterhalen;
- Randzone Koekoekspolder. In lopend onderzoek goed de mogelijkheden en consequenties voor de tuinbouw in de Koekoekspolder meenemen (via projectgroep/klankbordgroep).

6.4 Aandachtspunten en randvoorwaarden voor vervolgproces (Toekomstperspectief en Uitvoeringsprogramma)

Zoals eerder is aangegeven hebben de opgaven vergaande gevolgen voor de agrarische sector. De landbouw moet echter wel perspectief hebben voor de toekomst. De meeste van onderstaande aandachtspunten zijn daarom ook daarop gericht. Ook voor de hiervoor benodigde financiën wordt veel aandacht gevraagd. Hieronder wordt echter eerst ingegaan op overkoepelende punten. Tenslotte wordt ook aandacht gevraagd voor het herstel van de natuur.

Overkoepelend

- De DGC Staphorsterveld vraagt zich af in hoeverre zij invloed heeft op de dingen die komen gaan in relatie tot het beleid, dat op een zoveel grotere schaalgrootte en met een zoveel grotere reikwijdte, door de Europese Unie wordt gemaakt;
- Gevraagd wordt om duidelijkheid van de overheid ten aanzien van de opgaven. Ook consistentie van beleid, c.q. van de verschillende beleidsterreinen die elkaar raken, is een belangrijk aandachtspunt;
- Bewustwording dat het niet nemen van maatregelen op termijn tot problemen leidt en (sterker nog) de erkenning van de urgentie om ingrijpende transitie te maken, behoeft veel aandacht in dit proces. Samenwerking tussen betrokken partijen en het creëren van draagvlak bij die partijen en hun achterban én

bij de andere bewoners (m.n. agrariërs) in het gebied, is hierbij essentieel. Belangrijk om gezamenlijk te zoeken naar de juiste manier om communicatie met het gebied vorm te geven (wanneer, welke boodschap, hoe, wie).

- We gaan in het gebiedsproces uit van de criteria die zijn genoemd in de NOVI: “Functies mogen niet leiden tot afwenteling (anderen hebben er nu of later last van) en we maken waar mogelijk gebruik van het stapelen van functies.”
- Helderheid van de gemeentes Kampen en Zwartewaterland in hoeverre ze ambities hebben om een deel van de veenweide als bouwgrond te bestempelen. Gemeente Zwolle heeft dat inmiddels verduidelijkt. Dat bepaalt de discussie die we in het deelgebied voeren en ook de houding en betrokkenheid van ondernemers in het gebied, dit kan ook een discussie over grondwaarde opleveren. Wat als er veenweide-maatregelen genomen worden, je grond wordt afgewaardeerd en het wordt vervolgens woningbouw wordt? Heeft dit effecten op de waarde?;
- Steun van de overheid bij grondposities en in het gebied houden van de grond ten behoeve van doelen van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel. Aandachtspunt vanuit de agrarische partijen hierbij is ook het behoud van agrarische gronden ten behoeve van agrarische doelen.
- De provincie en de rijksoverheid moeten experimenteerruimte en de leerhouding faciliteren wanneer hier vanuit het gebied een beroep gedaan wordt. Voor experimenteerruimte geven is ook “lef” nodig.
- Transparante communicatie is in elk proces, maar zeker in een gebiedsproces een belangrijk aandachtspunt.
- Monitoring van effecten van maatregelen en van emissiewaarden.
- De agrarische partijen in DGC Mastenbroek / Kamperveen geven aan dat uit de toelichting over emissie van de industrie opviel dat de wijze waarop de emissie van de industrie wordt bepaald zeer weinig fijnmazig is. Voor de landbouw wordt heel veel bedrijfsspecifieke informatie gebruikt. Het roept ergernis op dat van industriële bedrijven, zelfs wanneer deze heel dicht bij stikstofgevoelige natuur liggen, een grove benadering gehanteerd wordt terwijl van de landbouw tot de laatste koe alles in beeld is. Vooral als je dat bekijkt in het licht van rechtspraak over het RAV-systeem.
- Borgen kennis delen binnen DGC's, tussen DGC's, tussen DGC's en Regiegroep en vanuit de ambtelijke organisatie als het gaat om nieuwe inzichten (uit onderzoek) of nieuw beleid.

Landbouw

- Voor een goede gelijkwaardige samenwerking, is het voor veel agrarische leden van de DGC's van belang dat het vakmanschap en de kennis van boeren wordt erkend. Om verder stappen te zetten is het goed om ook te zien wat er de afgelopen decennia al veel inspanning is verricht en is bereikt op het gebied van terugdringen van de stikstofuitstoot. Ook dragen boeren met hun agrarisch natuurbeheer bij aan natuur en landschap.
- Er moet toekomstperspectief zijn voor de landbouw in Noordwest Overijssel. Het tegengaan van uitstoot van stikstof en broeikasgassen zal deels door (innovatieve) *technische maatregelen* bereikt kunnen worden, en voor het andere deel zal een (*omschakeling naar een*) *andere bedrijfsvoering* de oplossing moeten bieden. De landbouwleden geven aan dat de financiële rek in de landbouw eruit is en dat voor beide oplossingsrichtingen financiering vanuit de overheid noodzakelijk is. Behalve daar waar het gaat om *omschakelingskosten* naar een andere bedrijfsvoering, moet er ook een *verdienmodel* zijn voor die nieuwe bedrijfsvoering.
- Voor een verdienmodel zijn langjarige afspraken over diverse groenblauwe / maatschappelijke diensten (ook GLB) essentieel. Daarnaast is het van belang dat er integraal naar de nieuwe bedrijfsvoering, waarin maatschappelijke diensten worden verleend, wordt gekeken, zowel vanuit beleid (vinden van een optimum van de verschillende beleidsopgaven) als vanuit financiering (o.a. moet stapeling van de verschillende financieringsstromen mogelijk zijn, het liefst gebundeld);
- Als er lokale bronmaatregelen worden genomen in de deelgebieden, zoals bijvoorbeeld het aanleggen van mest met water, is het noodzakelijk dat deze 'stikstofreductie' ingeboekt kan worden zodat het inzichtelijk is en er besloten kan worden hoe deze stikstofwinst ingezet kan worden. Boeren die op die manier op veengrond mest uitrijden kunnen dat nu al opgeven aan RVO. Deze informatie komt terug in de

emissieregistratie en t.z.t. in de monitoring. Daar staat echter geen vergoeding tegenover. Daarvoor een vergoeding krijgen zou de vraag kunnen zijn. Als het in de praktijk nu niet gebeurt zou je het als regionale N-bronmaatregelen kunnen voorstellen.

- Er wordt speciale aandacht gevraagd voor jonge boeren;
- Onder (een vrij groot deel van) de boeren wordt als risico gezien dat agrarisch natuurbeheer kan leiden tot het vóórkomen van bijzondere soorten. Een bewijs dat de wijze van beheer voldoet en juist zo beheerd zou moeten blijven. Een groot deel van de soortenrijkdom hangt samen met agrarisch gebruik, maar wel bij een veel langere stikstofdruk zoals bij agrarisch natuurbeheer ook wordt nagestreefd. Hoewel dat een trots gevoel kan geven, wordt het risico gezien dat dit beperkingen oplevert voor de agrarische bedrijfsvoering. Het kan zijn dat er minder stikstof uitgestoten mag worden (zie bijvoorbeeld de leefgebieden-discussie, die overigens in de eerstvolgende uitgave van Aerius gerepareerd wordt). Ook bestaat de angst dat als er veel natuurwaarden zijn op een perceel, dat het perceel natuur moet worden. Indien het maatschappelijk wenselijk is dat er agrarisch natuurbeheer is, dan moet de overheid de agrariërs garanderen dat deze negatieve gevolgen voor de bedrijfsvoering er niet zullen komen (c.q. terug worden gedraaid als bij de leefgebiedendiscussie);
- Als optie voor alternatief gebruik van veenweidepercelen ten behoeve van het tegengaan van bodemdaling en CO₂-uitstoot, worden natte teelten genoemd door overheden en onderzoeksinstellingen. Melkveehouders zien natte teelten niet als optie, omdat dat een totaal andere tak van de landbouw is dan de melkveehouderij. Door hen wordt het gezien als uit productie nemen van geschikte weidegrond. Mogelijk zijn riettelers wél geïnteresseerd in natte teelten (inclusief eventuele uitbreiding van de rietteelt). Er is wel een initiatief (initiatievenlijst) om lisdoddes te kweken ten behoeve van natuurlijke vezels voor de tapijtindustrie. Een ander aspect is dat, als het technisch al mogelijk is en het daadwerkelijk positief werkt tegen de uitstoot van (alle) broeikasgassen, het financieel (afzetmarkt) nog niet aantrekkelijk is.
- In DGC Wieden Weerribben wordt aandacht gevraagd voor garantieprijsen voor riet.
- De agrarische partijen in de DGC Mastenbroek / Kamperveen vragen aandacht voor het legaliseren van de PAS-melders en interimers. Hier zit grote druk op i.v.m. procedures en handhavingen. Hoe langer het duurt hoe groter het economische en mentale leed voor de getroffen ondernemers.

Natuur

- Volledig herstel natuur vergt (veel) meer dan onder de Kritische Depositiewaarde (KDW) blijven; ook hydrologie en relatie met omgeving moet op orde zijn (ontsnippen, verstoring beperken, etc). Als dat niet op orde komt, is het beneden de KDW komen niet zo zinvol.
- Vanuit de agrarische vertegenwoordiging uit de deelgebiedscommissies wordt gepleit voor bodemanalyses in natuurgebieden. Hiermee kan de stikstoflevering uit de bodem in beeld gebracht worden. En vervolgens in relatie worden gebracht met de potentie van de stikstofgevoelige natuur.

Deelgebiedsspecifiek

DGC Polder Mastenbroek / Kamperveen vraagt om een bredere kijk op mogelijke maatregelen in de randzone Koekoekspolder, waar nu een onderzoek naar loopt. Er lijkt nu al een tunnelvisie te zijn: onder water zetten met zonnepanelen erbovenop. Er zijn ook andere maatregelen mogelijk waarbij bijvoorbeeld ook het zo veel mogelijk behouden van landbouwgrond de aandacht krijgt. Daarbij moeten we ook goed kijken naar de effecten in de Koekoekspolder. Een inventarisatie van alternatieven is nodig.

Polder Mastenbroek is een kansrijk gebied voor weidevogels. Veel agrariërs spannen zich nu al hiervoor in. Goed om juist in deze polder in te zetten op weidevogelbeheer. Ook Kamperveen en Staphorsterveld zijn bijna geheel zoekgebied voor weidevogelbeheer (subsidie agrarisch natuurbeheer). In Staphorsterveld kan het weidevogelbeheer (met vernattingsmaatregelen) goed aansluiten op Oldematen Veerslootlanden. Daarmee worden meerdere doelen gediend.

De Gebiedscoöperatie IJsseldelta pleit voor aanvullend beleid voor vrijkomende grond: dat de grond alleen gebruikt mag worden om de waarden van het gebied te behouden of te versterken.

In en binnen de verschillende deelgebieden is er een variatie aan grondsoorten. Dat kan effect hebben op de effectiviteit van de verschillende maatregelen tegen bodemdaling. Pilotprojecten van verschillende maatregelen op verschillende grondsoorten zijn dan ook van belang om inzicht te krijgen in de werkbaarheid en effectiviteit van de maatregelen.

Daarnaast vereisen de vele grondsoorten ook meer variatie in bouwplannen en bemestingsplannen. Vooral in deelgebied Wieden Weerribben, met een grote tak akkerbouw, zijn er goede mogelijkheden om hierop aan te haken en te streven naar een gesloten kringloop van mineralen op dit schaalniveau. Dit geldt ook voor deelgebied Staphorsterveld, in relatie met een grote akkerbouwtaak in andere delen van de gemeente Staphorst.

6.5 Aanbevelingen

Integraal Toekomstperspectief

In de deelgebieden willen we werken aan een gezamenlijk gedragen integraal *Toekomstperspectief* voor Noordwest Overijssel, met perspectiefrijke oplossingen voor de problematiek die in deze gebiedsanalyse staat beschreven. Het minder in hokjes denken en handelen is daarbij nodig.

Het moet een toekomstbeeld zijn voor eenieder die in het deelgebied woont en werkt, met name voor de agrarische ondernemers, al moeten we ook streven naar sterke gemeenschappen die niet afhankelijk zijn van één bedrijfstak. Het zou wel mooi zijn als 'de boer trots is dat hij hier boert, hoe hij dat doet en hoe hij daarbij maatschappelijke doelen realiseert'.

Om te kunnen werken aan het integrale *Toekomstperspectief*, is het nodig dat er minder in hokjes wordt gedacht vanuit de opgaves; stikstof, veenweide, Natura 2000, klimaat, het hangt allemaal met elkaar samen. Er is lef en daadkracht nodig om te ontvlechten. Zowel qua proces als qua financieringsstromen en beleid. Het is van belang om voor het optimum te gaan voor de verschillende doelstellingen, niet voor het maximum op één beleidsterrein met een veel lagere opbrengst op een ander terrein. Dit optimum komt waarschijnlijk de overkoepelende thema's leefbaarheid, landschap en identiteit van Noordwest Overijssel ook ten goede.

Het is belangrijk om in het Toekomstperspectief ook een visie op het toekomstig beheer aan de orde te laten komen met daarbij aandacht voor organisatie, financiering en uitvoering.

Kennis opdoen

Er is nog veel kennisontwikkeling nodig. In Noordwest Overijssel willen we hieraan bijdragen met pilotprojecten. Delen van kennis is essentieel.

Hoewel er al veel ideeën en initiatieven zijn (zie bijlage) die bijdragen aan oplossingen in de deelgebieden, is er ook nog veel onbekend. Voor een deel gaat dat om kennis die in ontwikkeling is. Daar waar we in Noordwest Overijssel kunnen bijdragen aan die kennisontwikkeling, specifiek ook voor de verschillende deelgebieden in NWO, moeten we dat vooral doen (pilotprojecten). We adviseren de Regiegroep daar de benodigde middelen voor (menskracht, kennisnetwerk en geld) voor beschikbaar te stellen. Daar waar het gaat om informatie die overheden kunnen geven over hun plannen, opgaven en financiering, wordt geadviseerd dit ook te doen. We adviseren de Regiegroep te faciliteren in het beschikbaar krijgen van de ontbrekende kennis, zoals in de paragraaf *Ontbrekende kennis* is benoemd. Kennisuitwisseling binnen en buiten Noordwest Overijssel is zeer

belangrijk in deze periode waarin er nog zoveel ontwikkelingen op kennisgebied zijn. We adviseren de Regiegroep NWO voor deze kennisuitwisseling de benodigde middelen beschikbaar te stellen (b.v. voor excursies, onderzoeken en verkenningen).

Regie op het proces

Regiegroep en overheden wordt gevraagd regie voor vervolgproces op zich te nemen voor de samenwerking tussen alle betrokken partijen.

In de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel werken we als overheden, maatschappelijke organisaties en gebiedspartijen samen aan een *Toekomstperspectief voor Noordwest Overijssel* en een daarbij horende *Gebiedsagenda*. De overheden hebben de Uitgangspunten voor dit gebiedsproces vastgesteld⁴, die ook door de maatschappelijke partijen zijn onderschreven. In de gebiedsanalyse zijn de meeste opgaven duidelijk geworden. Daar waar dat nog niet het geval is, worden de overheden gevraagd deze alsnog kwantitatief en/of ruimtelijk te verduidelijken.

We adviseren de Regiegroep om in het vervolgproces, samen met de betrokken overheden, de regie te nemen bij de planvorming, bij het faciliteren van bottom-up-initiatieven die bijdragen aan de doelen, in de kennisontwikkeling en in de samenwerking binnen en tussen de DGC's en met de Regiegroep.

In de DGC Wieden Weerribben is voorgesteld om de Stichting Nationaal Park Weerribben Wieden een grote rol te geven in de verdere planvorming en uitvoering. Daarbij is de wens dat er door de GGA NWO organisatiecapaciteit en kennis wordt ingebracht.

Landbouw en rietsector

Veel opgaven in de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel komen terecht op het bordje van de landbouwsector. Om de bedrijfsvoering om te vormen naar een bedrijf dat ook maatschappelijke diensten levert, is een aantal randvoorwaarden en voorstellen benoemd.

Het komende decennium zal de landbouw in Noordwest Overijssel doorontwikkelen naar een vorm van landbouw die toekomstbestendig en passend is in dit gebied met veel laag gelegen veenweidegronden en stikstofgevoelige natuurgebieden.

In het gebiedsproces zal er enerzijds aandacht moeten zijn voor ontwikkelingsmogelijkheden op individueel bedrijfsniveau en anderzijds voor ontwikkelingsmogelijkheden op gebiedsniveau. Dat gebiedsniveau is met name van belang voor maatregelen op het gebied van het watersysteem en voor opgaven die extra ruimte kosten, zoals (verdere) extensivering van de melkveehouderij.

Om de bedrijfsvoering om te vormen naar een bedrijf dat, naast voedselproductie, ook andere maatschappelijke doelen realiseert, is er een aantal randvoorwaarden en adviezen door de DGC's aangegeven:

- Er moet een verdienmodel zijn voor de nieuwe bedrijfsvoering. We adviseren de betaling/waardering voor maatschappelijke diensten vanuit één loket te regelen. Het loket kan bijvoorbeeld worden gevormd door Collectief Noordwest Overijssel. In dat loket zouden financieringsstromen van de verschillende maatschappelijke diensten samen moeten komen en ook als één 'pot voor maatschappelijke diensten' fungeren (financiële ontschotting). Dit houdt in dat er ook beleidsmatige ontschotting nodig is: we gaan voor een optimale mix van maatschappelijke doelen, waarbij mogelijk niet het maximale van één van de doelen

⁴ Zie hiervoor paragraaf 1.2 van de Reader.

wordt gehaald, maar het maatschappelijke resultaat als geheel het hoogste is, passend binnen de bedrijfsvoering van het betreffende bedrijf.

- Voor het nemen van (bron)maatregelen is het van belang om te kijken wat er in het gebied speelt (met welke maatregelen kun je in dit gebied wat mee?) en die ook passend zijn op bedrijfsniveau en binnen de bedrijfsvoering. Voorstel is om specialistische kennis, in de vorm van maatwerk voor bedrijfsadvies 'aan de keukentafel' mogelijk te maken. Suggestie is om een adviseurspoule op te zetten met kennis vanuit diverse invalshoeken en kennis over het gebied, of te werken met Vouchers (naar voorbeeld SABE). Om zo te bekijken welke maatregelen effectief zijn en aansluiten bij het bedrijf. Om een goed beeld te krijgen van de mogelijkheden op de verschillende bedrijven, maar ook om mee te denken met de agrariërs over de toekomst van hun bedrijf, is daarnaast de blijvende inzet van een ervencoach (of een andere agrarisch adviseur met oog voor maatschappelijke opgaven) essentieel. De DGC's adviseren de Regiegroep derhalve middelen voor maatwerkadvies en de inzet van ervencoaches voor deze bedrijfsontwikkelingen.

Het is erg belangrijk dat gemeentes in hun ruimtelijk beleid oog blijven hebben voor de ruimte die de blijvers nodig hebben om zich te blijven ontwikkelen. Alleen dan houd je een vitale sector over. Indien initiatieven voor verbrede activiteiten zich aandienen kunnen gemeentes in ruimtelijk beleid een faciliterende rol aannemen (mits passend binnen gebied).

Aan de DGC Wieden Weerribben neemt een vertegenwoordiger van de rietsector deel, maar de rietsector is zeer divers van samenstelling. Daarom heeft de gemeente Steenwijkerland het initiatief genomen om met vertegenwoordigers van de verschillende groepen uit de rietsector samen het gesprek aan te gaan. Een eerste gesprek heeft inmiddels plaatsgevonden. De relatie met de TBO's (terreinbeherende organisaties) en de provincie (natuurbeleid) is gelegd. De vertegenwoordigers in de rietsector hebben een groot gevoel van verbondenheid met het gebied en hebben ook ideeën over de toekomst ervan. Uit de gesprekken zal ook input geleverd worden voor het vervolg van de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel. Voor nu is het belangrijk dat dit parallelle spoor even de ruimte krijgt om problemen en oplossingsrichtingen in beeld te krijgen en de gezamenlijkheid onderling en met de TBO's en de provincie Overijssel te versterken.

Water

In hoeverre een robuust watersysteem samen kan gaan met maatwerk op polderniveau of zelfs bedrijfsniveau zal in het vervolgproces verder onderzocht moeten worden.

Het waterschap staat een klimaatverandering bestendig robuust watersysteem voor ogen, waarbij door het waterschap snel kan worden ingegrepen bij (of voorafgaande aan) grote hoeveelheden neerslag. Droogte dient overigens eveneens kaderscheppend te zijn voor peilbeheer. Verder vindt het dat onderbemaling "niet meer van deze tijd" is. Een mogelijkheid is dat het waterschap het HAKLAM-systeem hanteert: hoog als het kan, laag als het moet. Het winterpeil zou daarbij hoger kunnen. Functie en gebruik speelt daarbij een rol.

Anderen benadrukken juist het benodigde maatwerk op polderniveau en zelfs op bedrijfsniveau. Het is de vraag in hoeverre deze inzichten daadwerkelijk zo tegenover elkaar staan als het nu lijkt en of er anders een combinatie mogelijk is. Maatwerk op polderniveau moet goed onderzocht worden op mogelijkheden en wenselijkheid, bij extreme droogte of neerslag kan dit problemen geven. Het mag niet leiden tot een onbeheerbaar cq onbeheersbaar systeem. Of dat er keuzes gemaakt kunnen worden qua inrichting (op bepaalde natte plekken bijvoorbeeld functie volgt peil) of qua acceptatie van wateroverlast (bv met schadevergoeding).

Belangrijk is in ieder geval om gedetailleerd inzicht te krijgen in het oppervlaktewatersysteem en grondwaterstromen. Dit is een verdieping van de hydrologische informatie in het rapport *Verkenning bodemdaling veengebieden Overijssel*. Voor de polders aan de oostzijde van de Weerribben is een dergelijk onderzoek al gedaan. Het gaat in dit vraagstuk niet alleen om de robuustheid van het watersysteem, maar ook om de effecten van maatregelen tegen bodemdaling door veenoxidatie.

Natuur en landschap

Verruiming van de mogelijkheden voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer en met langjarige contracten, is essentieel voor uitwisseling en verversing van soorten in de natuurgebieden.

Er wordt gepleit voor grotere zoekgebieden voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer en meer ruimte om contracten hiervoor af te sluiten. Van groot belang is daarbij dat er lange termijn zekerheid is voor de agrariërs die die contracten aangaan, zodat het ook haalbaar is om dit te implementeren in de bedrijfsvoering. Overigens is dat natuurlijk ook in het belang van de natuur en het landschap. Extra landschapselementen (passend bij het landschap ter plekke) is ook aantrekkelijk voor de beleving van het landschap door bewoners, recreanten en toeristen.

Voor het 'landen' van de RES-opgave in Noordwest Overijssel zijn biodiversiteit en passendheid (of passend maken) in het landschap ook een belangrijk aandachtspunt voor de beleving ervan.

Er wordt aandacht gevraagd voor de stikstof-opgave ten behoeve van natuur, omdat de insteek nu vooral lijkt te zijn dat er stikstofruimte voor nieuwe ontwikkelingen gezocht moet worden.

Grond, grondinstrumentarium en bedrijfsgebouwen

Er is behoefte aan het snel oprichten van een grondbank, gevuld met door de overheden aangekochte grond. Vanuit beschikbare grond is het beter mogelijk om na te denken over hoe de opgaven gerealiseerd kunnen worden. Kavelruil speelt daar mogelijk ook een rol in.

Het is duidelijk dat er een grote ruimteclaim is voor alle opgaven. Het is altijd goed om te kijken of meervoudig ruimtegebruik mogelijk is, maar ook dan is er nog een grote vraag naar grond om de opgaven te kunnen realiseren. Om tot een toekomstperspectief te komen in de DGC's is het van belang dat er beschikbaarheid is van grond. Daarom wordt geadviseerd zo spoedig mogelijk te starten met het opzetten van een grondbank voor de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel. Met de grond van door de overheid aangekochte (stoppende) bedrijven kan de grondbank worden gevuld. De agrarische vertegenwoordigers benadrukken het belang om deze in belangrijke mate in te zetten voor de versterking van de agrarische bedrijven.

De bedrijfsgebouwen en erven van aangekochte bedrijven kunnen een rol spelen in de leefbaarheid van het gebied. In de DGC's wil men meedenken over mogelijke nieuwe functies. De verantwoordelijke overheden wordt geadviseerd hierover met de DGC's in gesprek te gaan.

De prijs van grond (koop/pacht) is een belangrijk aandachtspunt bij de inzet van grond voor de realisatie van de opgaven. Voor het extensiveren van de landbouw en vernatten van de percelen, zal er sprake moeten zijn van afwaardering van de grond tot een reëel bedrag (voortbrengend vermogen) dat op te brengen is voor individuele agrariërs of bijvoorbeeld een coöperatie.

Er wordt nadrukkelijk geadviseerd het inzetten van het instrument vrijwillige kavelruil te faciliteren, mocht daar in de deelgebieden behoefte aan zijn.

7 Vervolgproces

Deze *Gebiedsanalyse* wordt in de Regiegroep Noordwest Overijssel op 4 november 2021 besproken. In de vergadering van de Regiegroep NWO op 1 juli aangegeven dat het advies van de Deelgebiedscommissies zwaarwegend zal zijn in de besluitvorming over deze *Gebiedsanalyse*. De conclusies die de Regiegroep NWO uit deze *Gebiedsanalyse* trekt, worden opgenomen in het *Startdocument* dat in conceptvorm op 8 december door de Regiegroep NWO wordt besproken. In het *Startdocument* komt te staan waar in de Gebiedsgerichte aanpak Noordwest Overijssel aan zal worden gewerkt én de manier waarop dat zal gebeuren. Natuurlijk worden de DGC's geïnformeerd over de uitkomsten van de vergaderingen van de Regiegroep NWO.

Na accordering van het *concept-Startdocument* in de Regiegroep NWO, wordt het ter bespreking en instemming aangeboden aan de participerende organisaties in de regiegroep. De overheden zullen het in hun colleges bespreken en daarin ook de gemeenteraden en Algemeen Bestuur van het waterschap betrekken. Het college van Gedeputeerde Staten zal een voorstel aan Provinciale Staten doen om middelen beschikbaar te stellen voor het vervolgproces (onder voorbehoud van vaststelling van het definitieve *Startdocument*). Na de consultatieronde binnen de participerende organisaties zal in een volgend overleg van de Regiegroep NWO aan een definitief *Startdocument* worden gewerkt en worden geaccordeerd. Daarna wordt het definitieve *Startdocument* ter besluitvorming aangeboden aan de colleges van de betrokken overheden. Dit hele proces zal een aantal maanden duren.

In de tussentijd kunnen de DGC's eerst verder met het verder uitwerken van de initiatieven/projectenlijst en is er tijd om de reeds voorgestelde excursies / uitwisselingsbijeenkomsten te organiseren en te laten plaatsvinden. Daarnaast kan alvast worden nagedacht en gesproken over hoe de *Gebiedsagenda* gevuld kan worden. Na vaststelling van het *Startdocument* (en de beschikbaarheid van middelen) kan de werkwijze van projecten – onderzoek – planvorming (*Toekomstperspectief voor NWO*) verder worden opgepakt.

Toekomstperspectief en Gebiedsagenda

Het *Startdocument* is de basis voor het werken aan het *Toekomstperspectief voor Noordwest Overijssel* en de hieraan gekoppelde uitvoeringsagenda. Voor de twee hoofdopgaven (veenweide en stikstof) wordt uit het *Toekomstperspectief* en de *Gebiedsagenda* de benodigde informatie gehaald voor de documenten die het rijk vraagt op deze opgaven:

1. Gebiedsplan Stikstof. Gedeputeerde Staten van alle provincies leggen uiterlijk begin 2023 het provinciale *Gebiedsplan stikstof* voor aan de minister met de bijdrage van de landelijk vereiste depositiereductie. De *Gebiedsagenda Noordwest Overijssel* is input voor het wettelijk verplichte provinciale gebiedsplan stikstof.
2. *Regionale Veenweidestrategie* (RVS). Conform opgave Klimaatakkoord. De RVS is opgedeeld in 3 fases. Het startdocument (met de Verkenning bodemdaling veenweide in Overijssel als bijlage) zal dienst doen als RVS 1.0 dat eind 2021 ingediend moet worden. RVS 2.0 (2023) en RVS 3.0 (2026) volgen later.

Bijlage 1 Generieke bronmaatregelen voor de landbouw

Overzicht generieke bronmaatregelen voor landbouw

Legenda 'Uitvoering':

- * Uitvoering door RVO
- Regeling vastgesteld en in werking.
- Regeling nog niet vastgesteld en/of nog niet in werking. Contouren wel bekend.
- Nog niet in werking en regeling nog niet vastgesteld.

Landelijk generiek

Maatregel	Toelichting	Uitvoering	Verwacht effect N**	Impact Overijssel
Verhoging subsidieregeling sanering varkenshouderij *	SRV-1 is oorspronkelijk als geurmaatregel geïnitieerd. SRV-2 is veel meer een stikstof-bronmaatregel, vooral gericht op emissies vanuit concentratiegebieden.	Totaal € 455 mln In werking sinds eind 2019 SRV-1: € 180 mln SRV-2: € 241 mln	Landelijk Emissie 0,8 kton NH ₃ /j; Depositie 8,5 mol/ha/j	Een relatief klein aantal (<50) varkenshouderijen participeren in regeling
<i>Stoppersregelingen veehouderijen:</i>				
1. Gerichte opkoop veehouderijen ('piekbelasters')	1. Bedrijven met hoge stikstofbelasting op N2000. Opgekochte bedrijven verdwijnen geheel, incl. stikstofruimte. Vrijkomende grond kan nieuwe bestemming krijgen of bijv. extensivering.	1. Landelijke regeling vanaf 4 november van kracht. Nog uitwerken per provincie. Totaal: € 350 mln	Landelijk Emissie 0,9 kton NH ₃ /j; Depositie 9,1 mol/ha/j	Totaal ca. €7,5mln beschikbaar voor Overijssel (1 ^{ste} /2 ^{de} tranche). Inmiddels aantal belangstellenden na openstelling inschrijving door GS
2. Landelijke beëindigingsregeling veehouderijen (Lbv)	2. Bedoeld voor stimulering stoppers met bepaalde stikstofbelasting op N2000. Uitvoering via Rijk / RVO.	2. Planning: tweede kwartaal 2021?? Totaal: € 1000 mln	Landelijk Emissie 3,0 kton NH ₃ /j; Depositie 31,7 mol/ha/j	Binnenkort volgt publieke consultatie.
Verdunnen mest met water *	Investeringsubsidieregeling voor de aanleg van waterbassins tbv verdunnen drijfmest	Vanaf tweede kwartaal 2021 (€ 21 mln per jaar) Totaal: € 105 mln	Landelijk Emissie 1,0-2,0 kton NH ₃ /j; Depositie 1,5-3,7 mol/ha/j	Aandachtspunten zijn beschikbaarheid van water + risico op uitspoeling meststoffen naar grondwater.
Subsidieregeling brongerichte verduurzaming stal- en managementmaatregelen (Sbv) *	Uitvoering loopt via RVO. Bedrijven kunnen subsidie krijgen voor kansrijke innovatie, dan wel voor bewezen maatregel doorvoeren.	De eerste tranche is opengesteld op 19 mei 2020. In 2021 volgt tweede tranche.. Totaal: € 172 mln + € 250 mln uit Klimaataakkoord	Landelijk Varkenshouderij: 1,4-2,0 kton NH ₃ / 10-14 mol. Melkveehouderij: 2,6 - 3,7 kton NH ₃ / 19- 27 mol	In Overijssel is 78% van de stallen ingericht tbv melk- en kalfkoeien en overig rundvee, de rest is voor varkens (17%) en pluimvee (11%).
Vergroten aantal (uren) weidegang	Vergroten aantal uren weidegang melkvee tot 1600-1650 uren/jaar.	Vanaf tweede kwartaal 2021 Totaal: € 3 mln	Landelijk Emissie 0,2-0,5 kton NH ₃ /j	Realistisch als meer aansluitend verkaveld wordt.
Verlagen ruw eiwitgehalte veevoer	Door uitgebalanceerde voer- en management eiwitgehalte terugbrengen tot ca 160 gram ruw eiwit per kg droge stof	De maatregel voor 2020 is geschrapt. Begin 2021 volgt nieuwe aanpak, mn voor melkvee, waarvoor 73 mln beschikbaar is.	8-40 mol/ha/j	Ntb NB innovatie via project praktijk netwerkbedrijven?

Alternatieve mestverwerking (anders dan uitrijden).

Nog geen nadere informatie beschikbaar.

Vanaf tweede kwartaal 2021
Totaal: € 15 mln

Nog geen data beschikbaar

Ntb

Omschakelfonds

Subsidieregeling voor bedrijven die extensiveren cq icm andere verdienmodellen met kringlooplandbouw willen experimenteren of hiertoe willen omschakelen.

Per 18/11 2020 van kracht.
Totaal: € 175 mln voor periode 2020-2023

Niet gekwantificeerd

Begin eerste kwartaal 2021 nadere toelichting uitvoering.

** Landelijke cijfers obv data PBL

Bijlage 2 Uitgangspunten voor vervolgtraject landbouwliden DGC Staphorsterveld

- Lokale bronmaatregelen, zoals bos op landbouwpercelen, alleen als daar draagvlak voor is bij de boeren. In geen plannen voor bos in Staphorsterveld.
- Bedrijfsspecifieke evenwicht bemesting. Als er meer geoogst wordt mag er meer bemest worden. Nutriënten binden in gewas.
- Meer bemesten d.m.v organische mest, minder kunstmest
- Versterking weidevogels biedt kansen, maar wil je dit laten slagen dan moet er meer ruimte komen voor flexibel agrarisch beheer, zoals het vroeger mogen bemesten als het land in januari bijvoorbeeld droog is.
- Versterking weidevogels buiten Natura 2000 gebied, en meer flexibeler maaidatum. Als er geen vogels zijn mag er eerder gemaaid worden. Minder kalender landbouw.
- Goed verdienmodel, duidelijke afspraken en met te indexeren bedragen. Optie is ook om bij weidevogelbeheer te vergoeden per nest, niet per hectare.
- Een basis vergoeding per hectare en een extra vergoeding per nest
- Landbouwgrond moet blijvend landbouwkundig gebruikt kunnen worden en landbouwkundig waterpeil houden.
- Peil volgt functie, niet andersom. Wel afhankelijk van plek en mogelijk gebruik aanpassen, maar functie (landbouw) niet. Peil landbouw wordt niet aangepast
- Alle aanpassingen in de bedrijfsvoering (bijv alternatieve teelten) moeten op vrijwillige basis mogelijk zijn. Zo kan elke ondernemer kiezen wat bij zijn/haar bedrijfsvoering passend en lonend is.
- Toekomstbestendigheid; economisch ecologisch, en sociaal. Economisch moet op de eerste plaats staan.
- Betaling maatschappelijke diensten kunnen voor een duurzame landbouw van essentieel belang zijn, maar de landbouw blijft voorop staan. Ook voor deze diensten geldt dat er goede vergoeding tegenover moet staan. De vergoeding moet uit de markt komen, geen herverdeling van bijvoorbeeld melkgeld.
- De latente ruimte in de NB vergunning moet behouden blijven. Als koeien bijvoorbeeld niet drachtig geworden zijn, mag dat niet worden afgestraft door latente ruimte in te moeten leveren.
- De latente ruimte blijft beschikbaar, ook als er door dierziekte of andere calamiteit tijdelijk minder vee aanwezig is
- Weidegang en bemesten moeten vergunningvrij blijven. Dit om weidegang te bevorderen. Hiervoor dient voldoende drooglegging te zijn i.v.m. draagkracht voor weidend vee.
- Alternatieven eerst d.m.v. proeftuin uitproberen voordat het wordt opgelegd.
- De maatregel 'zand op veen (en uit de ondergrond) brengen' is in het Staphorsterveld een optie die nader onderzocht moet worden.
- De bodemdaling is in Staphorsterveld minimaal "er is praktisch gezien geen veen".
- Begrenzing Natura 2000 mag niet groter worden.
- De natuur heeft een vrije invulling zolang de landbouw er geen last van heeft. Dit is destijds in de landinrichting Rouveen afgesproken. Gaat om juridisch standpunt. Praktisch gezien kan er meer samenhang zijn tussen natuur en landbouw.
- Grondbank; grond die als landbouwgrond wordt opgekocht, moet landbouwgrond blijven.

Bijlage 3 Annotatie DGC Wieden Weerribben over Gebiedsanalyse

Aan: de Regiegroep GGA Aanpak stikstof en veenweideproblematiek Noordwest Overijssel; 4-11-2021

Op 27 oktober is de DGC Weerribben Wieden via de mail gevraagd om goedkeuring van de stukken, zoals die aan de Regiegroep zouden worden voorgelegd. De leestijd bleek te kort en in overleg met de voorzitter is aangegeven dat leden tot woensdag 3 november schriftelijk konden reageren. Toegezegd is dat de laatste reacties met een annotatie door de voorzitter zouden worden ingebracht in de Regiegroep op 4 november. Deze annotatie ligt nu voor.

Niet alle leden hebben ingestemd met de stuken:

- Deze leden kunnen zich vinden in de gebiedsbeschrijving, de rode draden en de puzzelstukjes, maar
- als het gaat om het document (de gebiedsanalyse), kan er geen goedkeuring worden gegeven:
 - Het document wordt ervaren als niet compleet: veel onderzoek loopt nog, of moet nog gebeuren. Ook beleid moet nog gemaakt worden. Die basis wordt als gemist ervaren.
 - Te weinig tijd gehad om alles te lezen en na te kijken.

Voor het vervolgproces richting Startdocument en definitieve Gebiedsanalyse geven deze leden in ieder geval de volgende aandachtspunten mee:

- Herstel van hydrologie
- (uit fasen van) Rietbranden (NOx, verontreiniging)
- We moeten intensiever met elkaar en sector in gesprek: er moeten initiatieven worden opgestart.
- De rol van de Stichting Weerribben Wieden: er wordt ervaren dat zij een te grote rol (en zeggenschap) krijgt in het gebiedsproces;
- Natuurherstel $\neq$ Aanleg nieuwe natuur